

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Ministerul Justiției
al Republicii Moldova
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 6
1 din 30.04.2009

Categoria C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași), Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991
Nr. 12 (288) 2015

Redactor-șef L. Arsene

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, prof. univ. (Constanța, România); A. Armeanic, doctor în drept, conf. univ.; V. Balmuș, doctor în drept; C. Bocancea, doctor în drept, prof. univ. (Iași, România); V. Bujor, doctor în drept, prof. univ.; A. Burian, doctor habilitat în drept; Gh. Costachi, doctor habilitat în drept, prof. univ.; I. Floander, doctor în drept (Constanța, România); M. Gheorghică, doctor habilitat în drept, prof. univ.; Gh. Gladchi, doctor habilitat în drept; V. Guțuleac, doctor în drept, prof. univ.; V. Florea, doctor în drept, prof. univ.; V. Moraru, doctor în drept, prof. univ.; V. Naumov, redactor-șef adjunct; V. Popa, doctor habilitat în drept, prof. univ.; V. Stratonov, doctor în drept, prof. univ. (Herson, Ucraina).

Adresa redacției:

Casa presei, et. 5
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 022-233 790;
022-234 132 (contabilitatea)

E-mail: legea_zakon@mail.ru
Index: RM 77030

© Legea și viața

Pagina web: www.legeazakon.md
www.legeasviata.in.ua

SUMAR

Valeriu KUCIUK, Victor PUȘCAȘ. Sacralitatea principiilor de activitate constituțională.....	4
Svetlana PRODAN. Evoluția și generalizarea infracțiunilor în domeniul transporturilor.....	16
Oleg BONTEA. Corelația dintre dreptul internațional public, societatea internațională și relațiile internaționale.....	21
Mihai STĂVILĂ. Efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei cu detențiunea pe viață potrivit legislației penale a Republicii Moldova (incoerențe și incertitudini de ordin aplicativ)....	25
Grigore ARDELEAN. Noțiunea daunei de mediu și a prejudiciului ecologic. Delimitări conceptuale	29
Mariana ROBEA. Unele considerente referitoare la particularitățile ordinii de drept la nivelul Uniunii Europene.....	35
Ксения КИНДЮК. Научно-юридические взгляды М. Н. Гернета на социальные причины преступности	41
Игорь ОНИЩУК. Техника правового мониторинга: международный опыт.....	47
Наталья ИГНАТКО. Организационно-правовые основы функционирования института дознания таможенных органов украинского государства (XVII-XVIII ст.).....	52
Lista publicațiilor în „Legea și viața” pentru anul 2015.....	57

SACRALITATEA PRINCIPIILOR DE ACTIVITATE CONSTITUȚIONALĂ

Valeriu KUCIUK,

doctor în drept, lector universitar

Victor PUȘCAȘ,

doctor în drept, conferențiar universitar

SUMMARY

The authors investigated the respect by the Moldovan Constitutional Court in its work the principle of legality and publicity. The investigations have allowed to outline the legal issues arising from failure to publish the decisions of the Constitutional Court, but also to come up with recommendations ferenda to change the situation, framed it into the legal constitutional norm in Moldova.

Keywords: The Constitutional Court, legality, publication

REZUMAT

Autorii cercetează subiectul respectării de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova, în activitatea sa, a principiilor legalității și publicității. Investigațiile realizate le-au permis autorilor să contureze problemele de legalitate care derivă din nepublicarea hotărârilor Curții Constituționale, dar și să vină cu recomandări de lege ferenda care să schimbe starea de lucruri, readucând-o în albia normei constituționale legale din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: Curtea Constituțională, legalitate, publicare

Introducere. Precum este statuat în Constituția Republicii Moldova [1], în setul de acte legislativ-constituționale [2], precum și în actele respective ale Curții Constituționale a Republicii Moldova (în continuare – CC RM), CC RM este determinată ca unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova, autoritate autonomă și independentă, avînd rolul primordial de a asigura respectarea valorilor statului de drept: garantarea supremației Constituției, asigurarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Aceste funcții majore ale CC RM sînt realizate prin intermediul instrumentelor garantate de Constituție.

Precum se expun judecătorii CC RM în hotărârile lor, dar și în rapoartele lor de activitate, „în cadrul bunei organizări a autorității statului, rolul Curții Constituționale este esențial și definitoriu, reprezentînd un adevărat pilon de susținere a statului și a democrației, de garantare a egalității în fața legii, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului” [3].

În acest articol, *in foro scientiae*, se efectuează cercetarea respectării principiului legalității în activitatea

CC RM, prin prisma publicării hotărârilor adoptate de aceasta.

Metode de cercetare științifică aplicate: analiza statistică și în dinamică, cercetare comparativă și interpretativă, sinteză juridică comparată și sistemică.

Considerațiuni de sinteză privind domnia principiilor legalității și publicității. Obligația respectării legislației în vigoare de către subiecții dreptului național este una esențială, fiind concomitent una de principiu, dar și de fond. Elementul-cheie ce reflectă importanța obligației date este cunoașterea legii de către orice persoană fizică și/sau juridică, de la momentul edictat față de data publicării în Monitorul Oficial, în conformitate cu dispozițiile legilor respective [4], reprezentînd o obligație constituțională a statului de a asigura dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle [5].

Totodată, necunoașterea legii nu absolvă pe nimeni de răspundere, or nimeni nu se poate sustrage legii invocînd neștiința normei juridice. O atare regulă juridică, cu rădăcinile în dreptul roman [6], este contrabalansată de obligația constituțională a statului – și respectiv a tuturor organelor de stat

– de a asigura informarea publică a oamenilor, deoarece cunoașterea legii se prezumă numai în cazul în care este stabilită și asigurată de către stat informarea respectivă [7]. În caz contrar, se prezumă de norma constituțională, prin prisma art. 23 alin. (2) al Constituției RM, că va fi supusă restrîngerilor exercitarea unor drepturi și/sau a unor libertăți fundamentale ale omului și cetățeanului, fapt care ar conduce la violarea normelor constituționale prevăzute expres în art. 54 din Constituția RM.

De aceea, putem concluziona că nerespectarea obligațiilor sale de către stat și/sau de organele de stat conduce direct la încălcarea „dispozițiilor constituționale privind drepturile și libertățile omului, care se interpretează și se aplică în Republica Moldova în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pachetele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte” [8]. Astfel, se formează litigii individuale și colective care pun în valoare mecanismul juridic expres stabilit în art. 13 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, care prevede că „orice persoană ale

cărei drepturi sau libertăți recunoscute de prezenta convenție au fost încălcate are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale”. De aceeași factură de drept sînt și prevederile art. 2, alin. (3), lit. a) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, care statuează că „statele se angajează să garanteze că orice persoană ale cărei drepturi sau libertăți recunoscute de prezentul Pact au fost violate, va dispune de o cale de recurs efectivă, chiar și atunci când încălcarea a fost comisă de persoane acționînd în exercițiul funcțiilor lor oficiale”.

Prin urmare, normele de drept internațional (inclusiv cele susmenționate), dar și dispozițiile legislației în vigoare a Republicii Moldova prevăd că actul de justiție poate izvorî numai din normele legale, fiind exercitat numai în mod legal, iar forța lui de executare, derivată din lege și statuată pe norma ei, produce justiție numai în condițiile în care este asigurat dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle, în caz contrar avînd dreptul de contestare, toate cumulativ exprimînd de fapt reflectia unor noțiuni – a celei de **legalitate și de publicitate** [9].

Trebuie să menționăm că anume aspectului de legalitate constituțională îi sînt consacrate cercetările mai multor savanți autohtoni [10], care abordează științific subiectul dat. Printre cercetătorii marcanți, un loc deosebit îl ocupă cercetările dlui profesor Gh. Costachi, care, examinînd subiectul legalității [11], abordează detaliat esența și particularitățile ei ca pilon al statului de drept, analizîndu-le sub aspect conceptual, dar și cercetînd științific latura asigurării și protecției legalității ca un proces complex și deosebit de important, unde respectarea normei constituționale este abso-

lut necesară, în vederea realizării unor garanții reale ale cetățenilor în relațiile lor cu instituțiile publice ale statului.

Nu putem să nu împărtășim concluzia savantului Gh. Costachi, care deduce în cercetările sale dependența directă și nemijlocită a principiului supremației legii de principiul supremației dreptului, definindu-l într-un mod elegant, sub denumirea de „domnie a dreptului” [12]. Preluînd această definiție raportată la dreptul național al Republicii Moldova, putem menționa că domnia legalității și publicității este stabilită drept principiu de drept constituțional, întîlnindu-se expres în special în calitate de principiu-indicator juridic și făcînd parte din sistemul principiilor-cadru ale jurisprudenței naționale, regăsindu-se în actele legislative constituționale respective [13], care indică *principiile legalității și publicității* ca principii fundamentale de activitate ale CC RM.

Astfel, putem conchide, că afit noțiunile de legalitate și/sau publicitate, cît și principiul legalității și/sau publicității activității pot fi examinate în raport cu locul lor juridic, cu aria de cuprindere, dar și cu modalitățile în care ele, fiind exercitate, guvernează întregul proces de activitate a persoanelor fizice și juridice, inclusiv a instituțiilor de stat, dar în primul rînd a CC RM.

Totodată, este necesar de menționat că legalitatea ca principiu juridic a fost întotdeauna piatra de temelie a oricărei puteri de stat, acest principiu fiind utilizat pentru prima dată la începutul Revoluției Franceze din 1789 în Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului, adoptată de Adunarea Națională cu drepturi constituante la Versailles (Franța), fiind ulterior consacrat și în Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 [14], dar fiind regăsit și în multe alte acte internaționale importante [15]. Importanța principiului legalității este reflectată și

de poziționarea sa în structura actelor juridice naționale, statuîndu-se în calitate de principiu fundamental de drept ce reprezintă o garanție a libertății persoanei, oferindu-i siguranța că o lege este adoptată legal, corespunde tuturor rigorilor de drept și de fond, conține un text clar și corect formulat juridic, pentru a fi înțeles și a produce efectul legal deplin necesar.

Concomitent, există a doua parte a chestiunii, care este publicitatea obligatorie a actului juridic emis. Acest aspect de drept este important pentru asigurarea dreptului cetățeanului de a lua cunoștință de actul juridic respectiv, afit sub aspectul asigurării respectării normei adoptate, cît și a asigurării drepturilor omului sub aspectul accesului la informație și la justiție. Această opinie este împărtășită în actele sale și de Curtea Constituțională a RM, care, pe pagina sa web, expune considerațiunea că valoarea fundamentală a principiului legalității și a publicității poate fi dedusă din însuși jurămîntul depus de către judecătorul constituțional la intrarea în funcție [16], afirmînd că „într-un stat de drept, obligația de respectare a legii este esențială, presupunînd ca element major cunoașterea legii supreme, ce reprezintă garantul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului, precum și al funcționării mecanismului statului de drept” [17].

Exprimîndu-ne acordul cu poziția eminentă a CC RM, totodată împărtășim și opinia mai multor savanți care consideră că principiul legalității și, respectiv, cel al publicității au adus, aduc și vor aduce în continuare o contribuție semnificativă la evoluția dreptului național din Republica Moldova, în special a protecției drepturilor omului [18]. În acest context, este important de menționat că anume principiul legalității, ca principiu de activitate stabilit pentru organele de stat, implică complementar, dar

și direct, principiul publicității, pe care îl regăsim în norma juridică de acces al persoanei la actul juridic legal emis, fiind în mod legislativ stabilită modalitatea de publicitate obligatorie a actului juridic – modalitate cunoscută ca normă legală de marele public.

Astfel, cerința legislativă de respectare a principiului publicității se execută prin publicarea, în termen prestabilit, de către organul de stat respectiv a actului legislativ sau normativ concret în publicația stabilită prin lege, care are o arie națională de răspândire. Cu referință la Republica Moldova, principiul publicității este realizat prin publicarea în termen prestabilit de zile a actului juridic respectiv în Monitorul Oficial al Republicii Moldova – publicația oficială a statului [19].

Așadar, în Republica Moldova, principiul legalității și cel al publicității constituie principii de referință ale activității tuturor organelor de stat, în primul rând a autorității constituționale, fiind pe larg recunoscute în societate și presupunând respectarea cadrului normativ existent de către toate organele de stat, de toate persoanele juridice de drept public sau privat, de toți cetățenii statului. Iar jurisprudența, în plenitudinea sa ca știință, are temelia dreptului potrivit căreia nimeni nu poate aplica legea substanțială sau procesuală după preferințele sale subiective, ci numai legal și public, conturându-se anumite particularități. În acest sens, savantul român I. Deleanu susține că „legalitatea nu se mai înfățișează ca un principiu unic și unificator, abstract și nediferențiat, ci, dimpotrivă, ca având particularități de ordin substanțial, care evoluează de la un moment la altul” [20].

Astfel, vorbindu-se despre aplicarea principiului legalității și al publicității, se prezumă desfășurarea deschisă și publică a activității curților de drept în aria și în limitele competențelor lor

stabilite prin lege, cu respectarea principiilor de activitate legală, cu garantarea respectării drepturilor omului, unde efectuarea oricărui act procesual sau de drept are loc cu îndeplinirea condițiilor de fond și de formă stabilite prin lege, asigurându-se respectarea principiului juridic roman „**nulla justitia sine lege**”.

Analizând subiectul legalității constituționale, împărțim convingerea altor cercetători că inserarea principiilor legalității și publicității în norma expresă a legilor constituționale [21] dă expresie juridică conturată cerinței de drept conform căreia activitatea CC RM și, respectiv, întregul proces constituțional trebuie să se desfășoare, în toate etapele sale, respectându-se strict cadrul legal, unde respectul față de norma Constituției și/sau legii constituționale va domina autoritatea de drept constituțional și activitatea ei, nelăsându-se umbră de spațiu pentru interpretări sau presupuneri de nerespectare a normei legale. De aceea, considerăm întemeiat faptul că respectarea principiului legalității în cadrul procesului constituțional stabilit este o transpunere pe plan constituțional a principiului general al legalității, consacrat și în art. 7 din Constituția Republicii Moldova, unde se arată că „Constituția RM este legea ei supremă. Nici o lege și nici un act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică”.

Totodată, legislația constituțională obligă CC RM să activeze respectând strict principiile sus-menționate în activitatea sa, dar și să garanteze legalitatea și publicitatea respectivă a hotărârilor adoptate, în conformitate cu dispozițiile procesuale legale existente. Iar potrivit art. 28 alin. (1) din Legea nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, actele Curții „sînt acte oficiale și executorii, pe

întreg teritoriul țării, pentru toate autoritățile publice și pentru toate persoanele juridice și fizice”, fiind obligatorii și opozabile tuturor subiecților de drept public și privat, evidențiind totodată caracterul consecvent, obiectiv și exigent al jurisdicției constituționale, în vederea asigurării respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, fiind chemate să contureze exercitarea cu imparțialitate a atribuțiilor sale de către CC RM.

Supunînd unei analize termenele de procedură aplicate de CC RM în conformitate cu normele de drept ale jurisdicției constituționale, putem deduce nereguli în respectarea de către autoritatea constituțională a unor termene de procedură stabilite expres în art. 19 alin. 4, precum și în art. 32 și 34 ale Codului de jurisdicție constituțională. Astfel, fiind stabilit termenul-limită de 60 de zile pentru examinarea prealabilă a sesizărilor depuse, termen care poate fi prelungit pînă la 90 de zile, iar examinarea propriu-zisă a sesizării avînd termenul-limită de 6 luni [22], există cazuri cînd sesizările depuse sînt examinate în termen de un an (de exemplu, sesizarea nr. 32 a/2012, depusă la 07.09.2012, a fost examinată de CC RM tocmai pe 05.09.2013).

În contextul sus-menționat, ținem să atenționăm că examinarea deciziilor CC RM denotă faptul că ele vizează drepturile și libertățile fundamentale ale omului, fiind destinate în primul rând organului legislativ și altor subiecți de drept abilitați cu competența de reglementare normativă. Iar în conformitate cu prevederile art. 140 al Constituției RM, odată cu adoptarea hotărîrii corespunzătoare a CC RM, legile și alte acte normative sau unele părți ale acestora devin nule, iar hotărîrile CC RM adoptate intră în vigoare devenind definitive, urmînd a fi publicate – într-un termen prestabilit – în Monitorul Oficial al Republicii Moldova [23].

Deși în Constituția RM se stipu-

lează expres hotărârile CC RM ca singurele acte cu statut juridic de normă constituțională [24], prevederile legilor constituționale [25] extind șirul de acte constituționale, stabilind competența CC RM de a adopta hotărâri, decizii și de a emite avize. Reținem însă că norma legii constituționale indică publicarea doar a hotărârilor și a avizelor [26], nestabilind această cerere pentru deciziile CC RM și dispozițiile Președintelui CC RM. Totodată, prin prevederile legii constituționale se stabilește că toate ”actele Curții Constituționale nu sînt supuse niciunei căi de atac, sînt definitive și intră în vigoare la data adoptării. La decizia Curții, unele acte intră în vigoare la data publicării sau la data indicată în ele” [27]. Așadar, exemplul dat indică același regim juridic constituțional pentru oricare acte emise de CC RM, totodată fiind prezentă o abordare diferită la subiectul respectării principiului publicității, dar și al legalității.

În opinia noastră, există colizia de drept constituțional, or norma din Constituție se extinde asupra tuturor categoriilor/subcategoriilor de acte emise de CC RM, ele deținînd statutul juridic de acte constituționale, or avem diverse regimuri juridice, fapt care necesită a fi tratate diferit în aceleași legi constituționale.

Totodată, analiza publicării în Monitorul Oficial al RM a hotărârilor CC RM indică mai multe ne-reguli la acest capitol (*vezi anexe nr. I-II [28]*), și anume:

- nerespectarea normelor legale respective [29] din Constituția RM și legislația constituțională;

- nepublicarea în termenul legal stabilit de 10 zile, existînd și grave depășiri de termen (peste un an de zile; de exemplu, cazul examinării de CC RM la 01.10.2013 a sesizării nr. 22b din 28.05.2013 și publicarea hotărârii CC RM în MO nr. 352-357 la 28.11.2014);

- menținerea constantă a neres-

pectării principiului publicității în activitatea CC RM.

Reținem că, nefiind publicată, totodată hotărârea CC RM, odată fiind adoptată, devine obligatorie pentru toate persoanele fizice și juridice, impunînd acestora obligația de a exclude aplicarea actului normativ sau a unor părți ale acestuia declarate neconstituționale, dar și de a întreprinde măsurile adecvate (inclusiv de natură reglementatorie) pentru înlăturarea consecințelor juridice respective. Așadar, pe de o parte, avem actul juridic cu putere constituțională general obligatorie, care necesită a fi executat, iar pe de altă parte, executarea actului nu poate fi efectuată conform fără cunoașterea textului lui, atît ca pozitiv, cît și ca parte motivată care include temeiurile de drept și argumentele de rigoare. Pe lîngă aceasta, hotărârea CC RM comportă mai multe efecte juridice:

- asigură realizarea drepturilor reale și libertăților constituționale ale fiecărei persoane;

- este o garanție pentru protecția dreptului obiectiv al fiecărei persoane;

- servește ca izvor de drept pentru toate organele de stat abilitate cu competența de reglementare legislativă și normativă;

- dezvoltă domeniul dreptului constituțional, dar și al celui național, garantînd supremația reală a Constituției RM.

Continuînd analiza practicii exercitării jurisdicției constituționale de către CC RM, stabilim că în practica activității CC RM sînt supuse publicării atît hotărârile și avizele, cît și deciziile CC RM de inadmisibilitate a sesizărilor și de respingere a lor. Reiterăm opinia noastră că categoria de acte ale CC RM supuse publicării obligatorii trebuie să includă toate formele de decizii ale CC, care necesită a fi supuse unui singur regim juridic și a fi perfectate doar în format de hotărâri ale CC RM (inclusiv deciziile de sistare a procesului de control constituțional

și scrisorile de restituire a sesizărilor). În caz contrar, putem constata diferite regimuri juridice și diferită practică de exercitare a procedurii jurisdicției constituționale, fapt reflectat și în rapoartele CC RM [30], care face deosebire de abordări în procedura constituțională de examinare a sesizărilor – „sesizarea urmează a fi restituită prin scrisoare autorului sesizării în cazul în care: a) sesizarea nu este motivată și nu cuprinde obiectul pe care sînt întemeiate cerințele; b) nu este demonstrată legătura de cauzalitate dintre prevederile contestate și normele constituționale invocate; c) sesizarea nu întrunește condițiile de formă; d) autorul sesizării nu a prezentat informația suplimentară și nu a răspuns la întrebările formulate de Curte în termenul stabilit. Decizia privind inadmisibilitatea sesizării se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și se aduce la cunoștința autorului sesizării. Declararea sesizării inadmisibile exclude posibilitatea depunerii repetate a unei noi sesizări avînd același obiect și temeiuri. Restituirea sesizării de către Curte nu exclude posibilitatea depunerii repetate a unei noi sesizări cu același obiect și aceleași temeiuri, dacă subiectul cu drept de sesizare care a depus-o a înlăturat deficiențele constatate”.

Respectiv, apare un șir întreg de întrebări care nu-și găsesc răspunsul, și anume:

- De ce examinarea sesizărilor poate fi efectuată în afara ședințelor CC RM? Doar numai CC RM are obligațiunea de a examina sesizările depuse!

- De ce decizia de inadmisibilitate a sesizării „excluce posibilitatea depunerii repetate a unei noi sesizări avînd același obiect și temeiuri”? Dacă autorul a motivat o altă sesizare cu același obiect și temeiuri, a depus argumente și probe care demonstrează legătura de cauzalitate între prevederile contestate și normele constituționale invoca-

te, a perfectat condițiile de formă a sesizării, a prezentat informația suplimentară și a răspuns la întrebările respective formulate de Curte, de ce el nu are dreptul să depună repetat o altă sesizare?

- Cum poate fi restituită autorului printr-o scrisoare o sesizare în afara procedurii constituționale de examinare a sesizărilor de întreaga componentă a CC RM? Doar, dacă sesizarea a fost examinată, înseamnă că Curtea s-a pronunțat asupra ei și, respectiv, decizia adoptată trebuie să fie motivată și urmează a fi publicată respectiv? etc., etc.

Considerăm întemeiat faptul că obligația de a pune la dispoziția societății o hotărâre argumentată, precum și viceversa – dreptul de a lua act de o decizie motivată, sînt două laturi ale procesului de justiție constituțională, determinînd caracteristica de fond și de drept a actului constituțional public și, respectiv, a calității justiției constituționale efectuate. Corespunzător, hotărârile publicate reprezintă unul din importante mijloace juridice prin care poate fi asigurată încrederea omului în supremația legii și a autorității constituționale. În acest context, trebuie să se țină cont de faptul că publicarea actelor CC RM transmit mesajul nu doar către audiența formată din profesioniști, dar și celor din audiența formată din nespecialiști, adică cetățenilor Republicii Moldova. Aceasta o stabilește expres legea supremă, Constituția Republicii Moldova, punînd obligațiunea, dar și responsabilitatea, pe seama CC RM. Doar, în conformitate cu prevederile Legii cu privire la Curtea Constituțională [31] și cu Codul Jurisdicției Constituționale [32], CC RM garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Și deoarece actele CC RM sînt acte oficiale și executorii pe întreg teritoriul țării [33], ele nefiind publicate în conformitate cu norma legală, aduc atingere nu numai imaginii Curții Constituționale a RM, ci,

în primul rînd, legalității activității CC RM. Prin urmare, precedentele de nepublicare a hotărîrilor respective ale CC RM, dar și de nerespectare a principiului legalității în activitatea sa oferă teme pentru a constata nerespectarea normei legale în vigoare de către CC RM, autoritate constituțională care, potrivit art. 134, alin. (3) din Constituția RM, are obligațiunea de a asigura garantarea responsabilității statului față de cetățean.

Cercetările realizate demonstrează necesitatea de a răspunde expres la mai multe întrebări, inclusiv: Este oare nepublicarea și nediseminarea publică a actelor aprobate de CC RM o amenințare la adresa legalității actelor CC RM? Este oare activitatea CC RM neconformă principiilor stabilite în Codul jurisdicției constituționale un atac la adresa Constituției, cetățeanului și statului Republica Moldova?

Concluzii și recomandări. Reieșind din analiza empirică de caz efectuată, dar și din cercetarea regimului juridic al chestiunilor abordate, putem deduce următoarele.

1. Practica jurisdicției constituționale a CC RM, analizată în prezenta lucrare, este o încercare de a crea un suport discuțiilor atît de necesare pe marginea acestui subiect. Se dorește concentrarea atenției publice pe importanța respectării a două cerințe fundamentale ale jurisdicției constituționale – respectarea principiului *legalității* (1) și celui al *publicității* (2) de către CC RM în activitatea desfășurată de jurisdicție constituțională.

2. Examinarea tardivă, în termene neconforme, a sesizărilor depuse, expunerea de către CC RM pe pagina web numai a dispozitivului hotărîrii respective și, concomitent, nepublicarea în termen legal a actului juridic adoptat în format deplin, cu motivațiile de drept și de fond de rigoare, conduc la stabilirea unei perioade mari de timp pe parcursul căreia nu sînt accesi-

bile cetățeanului RM și, respectiv, nu sînt cunoscute lui hotărârile autorității constituționale, fiind îngădit accesul efectiv al persoanei la justiție, fiind lezate drepturile și interesele legale ale omului în RM de către CC RM.

3. CC RM, în rolul său de gardian al democrației și al libertăților fundamentale ale omului, abilitat cu dreptul de a revizui cadrul juridic în vigoare al Republicii Moldova și de a cenzura organele puterii de stat, inclusiv organul legislativ, denotă o practică vicioasă și neconformă a exercitării jurisdicției constituționale. Prin nepublicarea de către CC RM a actelor sale adoptate și prin nerespectarea de către Curte, în activitatea sa, a principiilor legalității și publicității, putem constata atingerea drepturilor fundamentale ale omului.

4. Cadrul juridic constituțional existent necesită perfecționare, în vederea excluderii coliziilor juridice de drept constituțional existente, dar și în vederea unificării practicii CC RM de exercitare a jurisdicției constituționale. Se impune necesitatea unificării normative a procedurii de emiterie și de publicare a actelor CC RM, deoarece art. 140 din Constituția RM prevede o singură categorie – *hotărîri ale CC*. Astfel, oricare subcategorii stabilite prin legi constituționale trebuie să fie adoptate în format de hotărîri ale CC RM și publicate obligatoriu în termenul legal stabilit.

5. Activitatea neconformă a CC RM ar putea deveni un subiect de discuție în cercurile parlamentare, care ar putea iniția audieri parlamentare, cu adoptarea hotărîrii respective, care ulterior să conducă la perfecționarea cadrului jurisdicției constituționale și nu numai, în vederea asigurării prevederilor legilor constituționale, precum și majorării gradului de responsabilitate a instituțiilor statului și ridicării responsabilității judecătorilor CC RM – persoane cu demnitate publică de stat.

6. Este de așteptat ca CC RM să nu interpreteze prezentul articol științific ca o imixtiune în activitatea autorității de jurisdicție constituțională, ci să se autosesizeze, examinând într-o ședință publică deficiențele admise în activitatea sa (inclusiv cele menționate în prezentul de-

mers), selectând partea *ratio din obiter dicta* pentru a elimina, pe cât de operativ se poate, lacunele existente în activitatea autorității juridiciale.

În concluzie, ne exprimăm convingerea că CC RM – unica autoritate de jurisdicție constituțională din RM – va da dovadă de res-

ponsabilitate constituțională și va purcede la rectificarea și ameliorarea deficiențelor menționate, revenind în postura legală de gardian constituțional al Constituției, asigurând domnia Constituției și garantând real drepturile omului în Republica Moldova, inclusiv prin propriul exemplu.

**Anexe elaborate de autori la articolul ”Sacralitatea principiilor de activitate constituțională”
(perioada examinată: 2013 – 15.08.2015)**

Anexa 1

Statistica publicării hotărârilor Curții Constituționale în Monitorul Oficial al Republicii Moldova (în continuare – MO RM)

Publicate în anul 2013 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova

Nr./o.	Nr. sesizării	Examinată la data	Nr. HCC/deciziei	Publicată la data	Nr. MO RM
1	20a/2012	11.12.12	18	11.01.13	6-9
2	34a/2012	19.12.12	19	25.01.13	18-21
3	27a/2012	15.01.13	1	01.02.13	22-25
4	Aprob. Raport. pr. exercițiul jurisd. Const. în a. 2012	31.01.13	ACC-2	01.03.13	42-47
5	28a/2012	22.01.13	1	01.03.13	42-47
6	9e/2013	11.04.13	3	12.04.13	82
7	35a/2012	12.04.13	2	26.04.13	92-95
8	41b/2012	12.04.12	3	26.04.13	92-95
9	10a/2013	22.04.13	4	03.05.13	97
10	31a/2012	23.04.13	5	17.05.13	110-113
11	18.a/2013	14.05.13	4	24.05.13	116-118
12	17a/2013	16.05.13	6	31.05.13	119-121
13	16a/2013	18.05.13	7	07.06.13	122-124
14	15a/2013	20.05.13	8	14.06.13	125-129
15	12a/2013	21.05.13	9	14.06.13	125-129
16	19a/2013	22.05.13	5	21.06.13	130-134
17	21b/2013	23.05.13	6	21.06.13	130-134
18	37a/2012	23.05.13	10	25.06.13	135
19	29e/2013	20.06.13	14	28.06.13	136-139
20	26a/2012	28.05.13	11	19.07.13	152-158
21	33a/2012	04.06.13	12	02.08.13	167-172
22	7a/2013	20.06.13	15	09.08.13	173-176
23	4a/2013	25.06.13	16	16.08.13	177-181
24	36a/2012	02.07.13	17	16.08.13	177-181
25	20a/2013	04.07.13	7	16.08.13	177-181
26	11a/2013	04.07.13	18	23.08.13	182-185
27	6a/2013	16.07.13	19	23.08.13	182-185
28	39a/2012	16.07.13	20	23.08.13	182-185
29	Sesizare depusă la 9 septembrie 2013	10.09.13	11	13.09.13	198-204
30	3g/2013	25.07.13	8	20.09.13	206-211
31	23a/2013	25.07.13	9	20.09.13	206-211

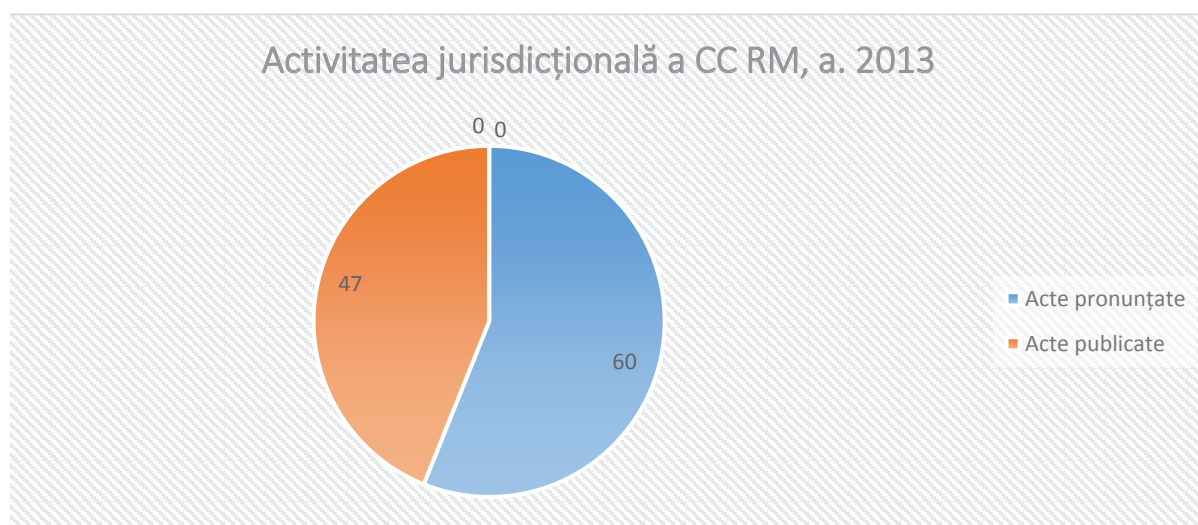
32	30a/2013	25.07.13	10	20.09.13	206-211
33	Sesizare depusă la 9 septembrie 2013	19.09.13	12	24.09.13	212
34	33a/2013	20.09.13	27	11.10.2013	222-227
35	43e/2013	07.10.13	32	11.10.13	222-227
36	34a/2013	20.09.13	28	18.10.13	228-232
37	26a/2013	01.10.13	31	08.11.13	252-257
38	24g/2013	06.09.13	23	15.11.13	258-261
39	50e/2013	07.11.13	35	15.11.13	258-261
40	27a/2013	08.10.13	14	15.11.13	258-261
41	2a/2013	27.07.13	21	22.11.13	262-267
42	32a/2012	05.09.13	22	29.11.13	276-280
43	14a/2013	17.09.13	25	29.11.13	276-280
44	37b/2013	07.11.13	16	06.12.13	284-289
45	40a/2013	10.10.13	15	10.12.13	290
46	25a/2013	19.09.13	26	20.12.13	297-303
47	45b/2013	10.10.13	23	20.12.13	297-303
Publicate în anul 2014 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova					
1	14e/2014	27.02.14	10	07.03.14	53-59
2	51b/2013	06.12.13	19	07.03.14	53-59
3	28a/2013	10.12.13	20	07.03.14	53-59
4	36a/2013	11.12.13	22	07.03.14	53-59
5	48a/2013	11.12.13	23	07.03.14	53-59
6	31a/2013	04.02.14	3	14.03.14	60-65
7	4a/2013	04.02.14	2	14.03.14	60-65
8	44a/2013	30.01.14	1	21.03.14	66-67
9	52b/2013	14.02.14	9	01.04.14	78-79
10	2a/2014	28.01.14	2	04.04.14	80-85
11	5a/2014	13.02.14	7	18.04.14	92-98
12	7a/2014	14.02.14	8	18.04.14	92-98
13	32a/2013	06.02.14	4	25.04.14	99-102
14	22a/2014	02.04.14	7	25.04.14	99-102
15	38a/2013	11.02.14	5	06.05.14	104-109
16	20a/2014	25.03.14	11	06.05.14	104-109
17	8a/2014	17.02.14	3	06.05.14	104-109
18	1a/2014	19.03.14	4	25.05.14	127-133
19	10a/2014	02.04.14	6	25.05.14	127-133
20	41e/2014	17.06.14	22	27.06.14	169-173
21	15a/2014	25.03.14	5	27.06.14	169-173
22	Aprob. Regul. pr. proced. examin. sesiz. depuse	03.06.14	AG-3	18.07.14	185-199
23	Pr distincțiile CC	03.06.14	AG-5	18.07.14	185-199
24	45e/2014	16.02.14	23	25.07.14	209-216
25	17a/2014	20.05.14	12	08.08.14	223-230
26	12a/2014	22.05.14	13	08.08.14	223-230
27	29a/2014	27.05.14	15	08.08.14	223-230
28	47a/2013	28.05.14	16	08.08.14	223-230
29	30g/2014	29.05.14	17	08.08.14	223-230
30	25a/2014	05.06.14	21	08.08.14	223-230
31	19a/2014	03.06.14	19	15.08.14	238-246

32	5a/2013	23.09.13	29	22.08.14	249-255
33	9a/2014, 11a/2014, 28a/2014	04.06.14	20	22.08.14	249-255
34	34a/2014	02.06.14	18	29.08.14	256-260
35	Aprob. Raport. pr. exercit. jurisd. const. în anul 2013	28.01.14	1	05.09.14	261-267
36	53a/2013	05.06.14	8	03.10.14	293-296
37	Decizia de alegere a președintelui CC	05.10.14	AG-7	17.10.14	313-318
38	48c/2014	22.09.14	ACC-1	31.10.14	325-332
39	44a/2014	09.10.14	24	07.11.14	333-338
40	52a/2014	06.11.14	25	21.11.14	345-351
41	22b/2013	01.10.13	30	28.11.14	352-357
42	42a/2014	13.11.14	27	28.11.14	352-357
43	46a/2014	09.10.14	9	04.12.14	358-363
44	55b/2014	18.11.14	10	04.12.14	358-363
45	58a/2014	18.11.14	11	04.12.14	358-363
46	27a/2014	27.05.14	14	09.12.14	364-365
Publicate în anul 2015 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova (pînă la 14.08.2015)					
1	61e/2014	09.12.14	29	16.01.15	1-10
2	18a/2014	11.12.14	30	06.02.15	29-32
3	6b/2014	20.01.15	2	13.02.15	33-38
4	54a/2014, 57a/2014	15.12.14	12	13.02.15	33-38
5	51a/2014	11.11.14	24	20.02.15	39-45
6	59a/2014	20.01.15	3	20.02.15	39-45
7	4e/2015	23.02.15	4	27.02.15	46-51
8	14e/2015	09.04.15	5	14.04.15	93
9	60a/2014	16.04.15	6	15.05.15	115-123
10	43a/2014	16.04.15	7	15.05.15	115-123
11	19e/2015	11.05.15	9	15.05.15	115-123
12	Aprob. complet. Regul. pr. proced. exam. sesizării depuse	23.06.15	AG-2	31.07.15	197-205

Anexa 2

Activitatea jurisdicțională a CC RM în anul 2013 în MO RM

Acte pronunțate: hotărâri – 36, decizii – 23, scrisori – 1.

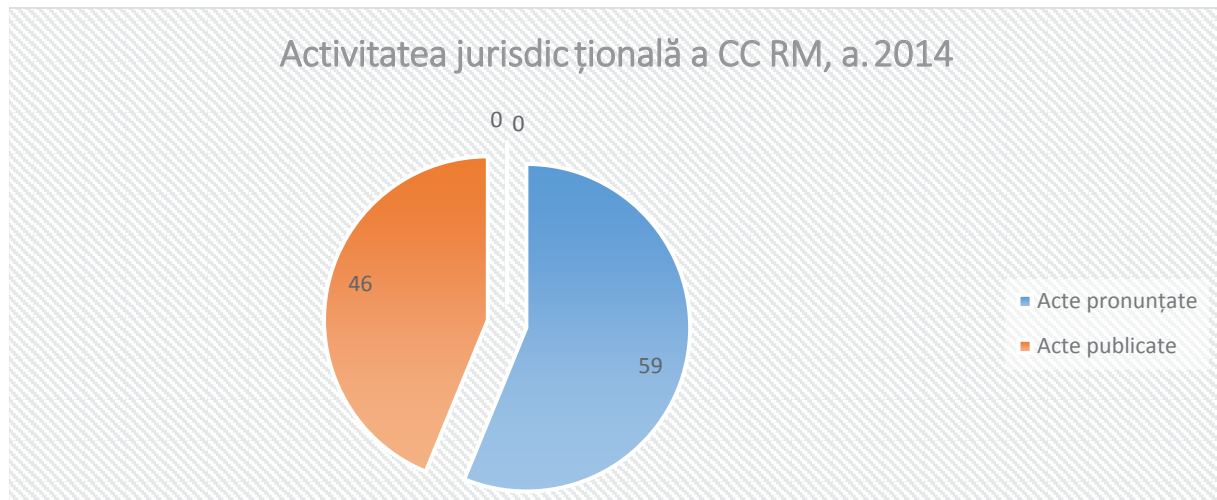

Anexa 3

Publicarea în termen a actelor CC RM în anul 2013 în MO RM

<i>Termenele de publicare a actelor, utilizate de CC RM</i>		
Publicate în termen de pînă la 10 zile	Publicate în termen de la 10 zile la 3 luni	Publicate în termen de la 3 pînă la 6 luni
8	38	1

Anexa 4

Activitatea jurisdicțională a CC RM în anul 2014 în MO RM

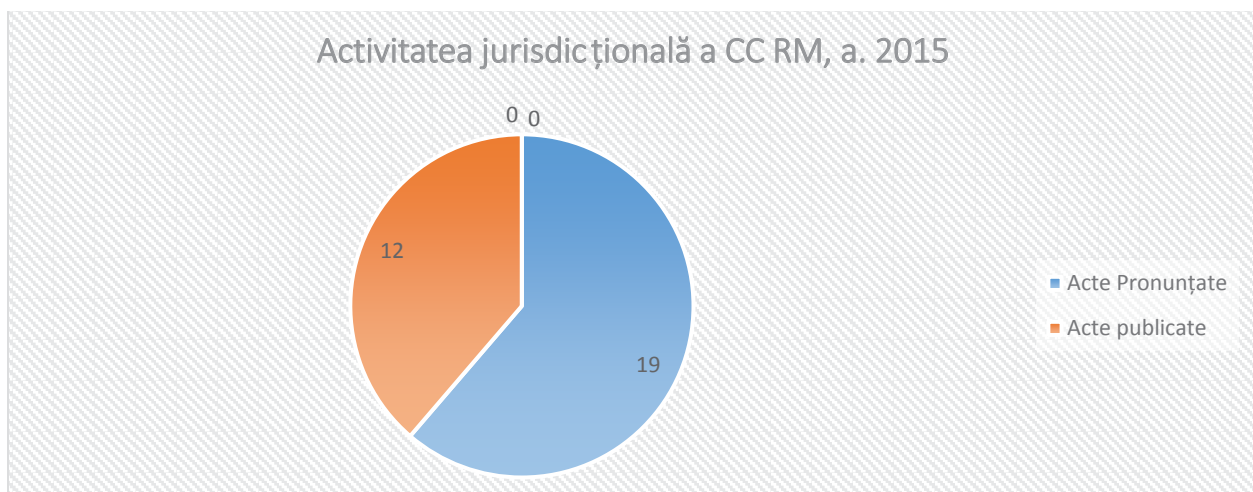
Acte pronunțate: hotărîri – 30, decizii – 12, avize – 1, scrisori de restituire – 16.

Anexa 5

Publicarea în termen a actelor CC RM în anul 2014 în MO RM

<i>Termenele de publicare a actelor, utilizate de CC RM</i>					
Publicate în termen de pînă la 10 zile	Publicate în termen de la 10 zile la 3 luni	Publicate în termen de la 3 pînă la 6 luni	Publicate în termen de la 6 pînă la 9 luni	Publicate în termen de la 9 luni pînă la 1 an	Publicate după 1 an
3	34	4	2	1	1

Anexa 6

Activitatea jurisdicțională a CC RM în anul 2015 în MO RM (pînă la 31.07.2015)

Acte pronunțate: hotărîri – 16, decizii – 2, avize – 1.

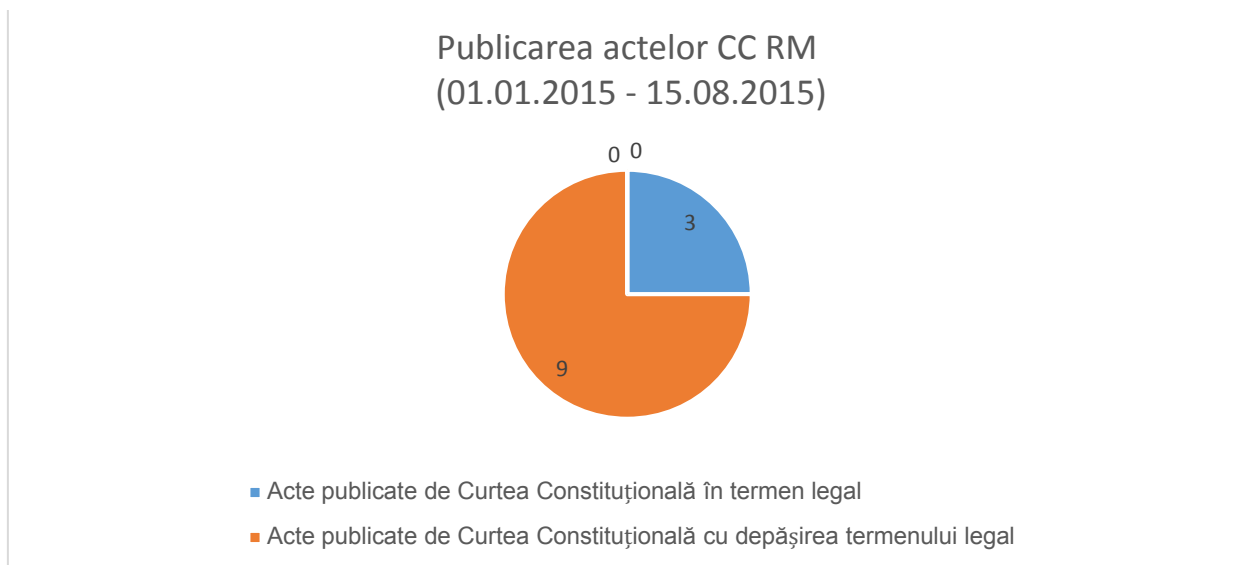

Anexa 7

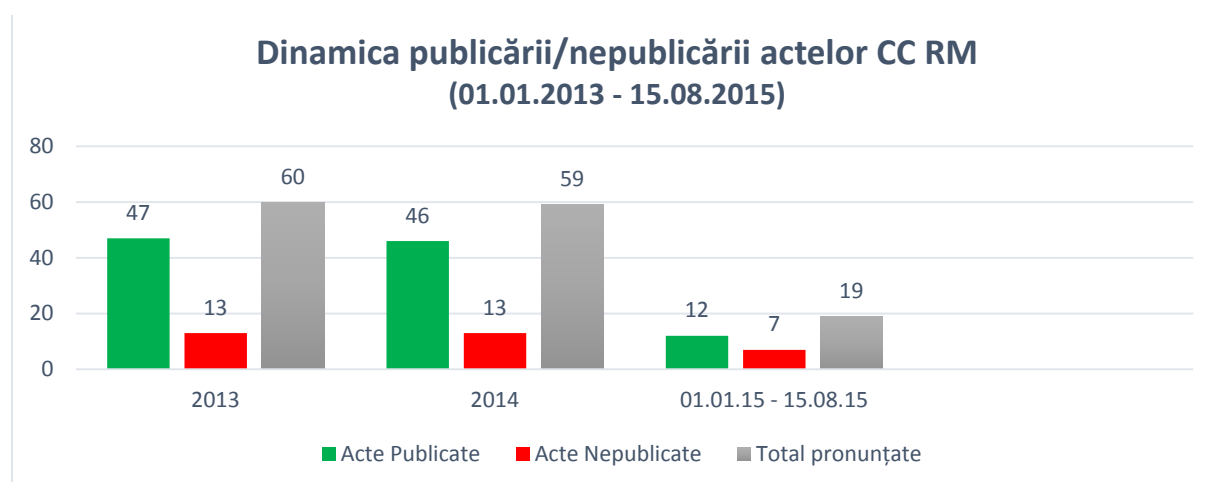
Publicarea în termen a actelor CC RM în anul 2015 în MO RM (până la 15.08.2015)

<i>Termenele de publicare a actelor, utilizate de CC RM</i>		
Publicate în termen de pînă la 10 zile	Publicate în termen de la 10 zile la 3 luni	Publicate în termen de la 3 pînă la 6 luni
3	8	1

Anexa 8

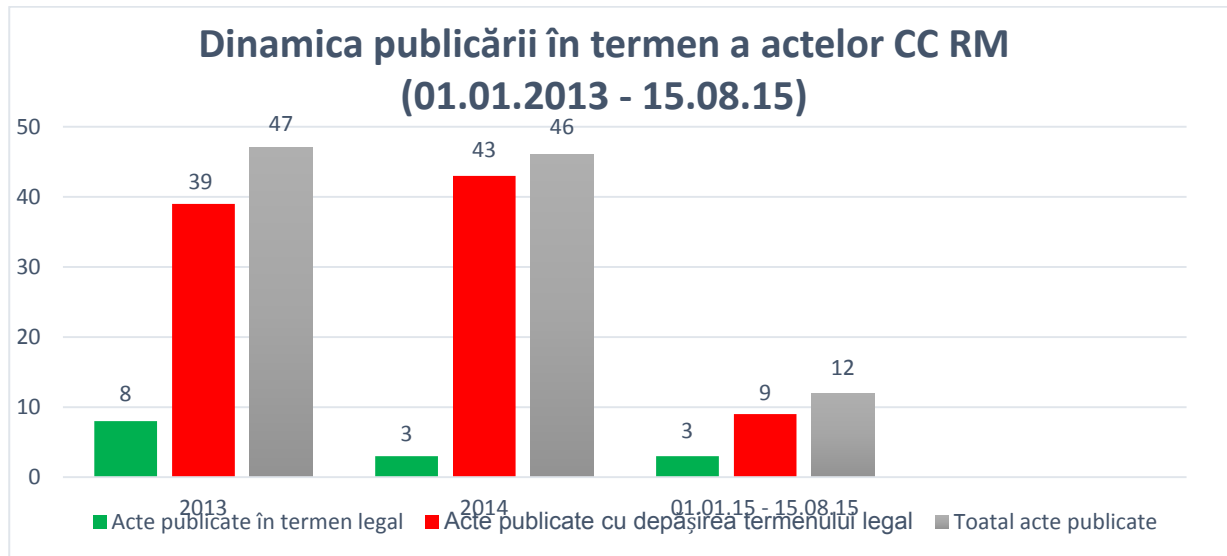
Publicarea în termen a actelor CC RM în anul 2015 în MO RM (01.01.2015 – 15.08.2015)

Anexa 9

Dinamica publicării/nepublicării actelor sale de CC RM în MO RM (01.01.2013–15.08.2015)

Dinamica publicării în termen a actelor CC RM în MO RM (01.01.2013-15.08.2015)

Statistica privind respectarea termenelor de publicare a hotărârilor Curții Constituționale (investigații efectuate în baza actelor Curții Constituționale publicate pe paginile web ale Curții și bazei de date „MoldLex”), perioada 1995 – septembrie 2015.

Anii	Total acte publicate pe pag. web ale Curții Constituționale și baza de date „MoldLex”	Publicare legală, pînă la 10 zile – termen-limită	Publicare de la 10 pînă la 20 zile	Publicare de la 20 pînă la 30 zile	Publicare de la 30 pînă la 60 zile	Publicare de la 60 zile pînă la 6 luni	Publicare în termen mai mare de 6 luni
1995	12	2	7	3	-	-	-
1996	22	2	20	-	-	-	-
1997	31	1	21	6	4	-	-
1998	45	5	14	16	7	2	1
1999	69	20	33	14	2	-	-
2000	39	39	-	-	-	-	-
2001	31	6	22	3	-	-	-
2002	26	8	15	3	-	-	-
2003	23	9	9	4	1	-	-
2004	23	7	16	-	-	-	-
2005	17	16	1	-	-	-	-
2006	18	15	3	-	-	-	-
2007	21	18	3	-	-	-	-
2008	16	10	5	1	-	-	-
2009	19	16	3	-	-	-	-
2010	32	23	9	-	-	-	-
2011	41	21	14	6	-	-	-
2012	26	11	10	4	1	-	-
2013	57	9	9	11	15	12	1
2014	45	4	5	3	13	18	2
IX.2015	21	4	-	3	4	10	-
Total	534	246	219	77	47	42	3

Referințe bibliografice

1. Art. 134 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial al RM nr. 1.
2. Legea nr. 317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr. 8; Legea nr. 502 din 16.06.1995 Codul jurisdicției constituționale, publicată la 28.09.1995 în MO nr. 53-54.
3. Curtea Constituțională a Republicii Moldova. "Raport privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2013". Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”, 2014. p. 11; "Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2014". Aprobat prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 1 din 15 ianuarie 2015, p. 3. http://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2015/Raport_CC_2014.ro.pdf
4. Legea nr. 173 din 06.07.1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale, publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial nr. 1; Legea nr. 92 din 01.04.2004 privind procedura publicării și republicării actelor normative și a rectificărilor operate în ele, publicată la 23.04.2004 în MO nr. 64-66.
5. Art. 23 alin. (2) al Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial al RM nr. 1.
6. *Nemo legem ignorare censure* – expresie latină care denumește principiul aplicabil în dreptul roman, potrivit căruia necunoașterea legii nu înlătură obligația persoanei de a se conforma legii și de a răspunde pentru încălcarea ei. Deci nimeni nu poate invoca necunoașterea normei juridice sau eroarea cu privire la reglementările existente. Detalii: <http://legeaz.net/dictionar-juridic/nemo-censetur-legem-ignorare>.
7. Propoziția a doua din art. 23 alin. (2) al Constituției RM din 29.07.1994: "Statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop, statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative".
8. Art. 4 alin. (1) al Constituției RM din 29.07.1994.
9. Dex on-line. **Legalitate** – caracterul a ceea ce este legal, conform cu legea; principiu general de drept potrivit căruia autoritățile, instituțiile publice și cetățenii sînt obligați să respecte legea. Expr. *A intra în legalitate* = a se conforma legilor în vigoare. *A fi în legalitate* = a fi, a lucra sub ocrotirea și cu respectarea legilor în vigoare. ♦ Organizarea unui stat pe bază de legi; ansamblul legilor unei țări. <https://dexonline.ro/definitie/legalitate>. **Publicitate** – faptul de a face cunoscut un lucru publicului; difuzare de informații în public; caracterul a ceea ce este public. *A da publicității* = a publica. (Dr.) **Principiul publicității** = principiu al dreptului procesual, în temeiul căruia soluționarea litigiilor se face, cu unele excepții, în ședință publică. <https://dexonline.ro/definitie/publicitate>
10. Susarenco Gh., Popa V. Raportul național privind exercitarea justiției constituționale în Republica Moldova. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2004; Gugeac I. Curs elementar de drept constituțional. Chișinău: Reclama, 2001; Timbaliuc V. Principiile unui stat de drept, reflectate în Constituția Republicii Moldova. În: *Legea și Viața*, 2007; Creanga I., Gurin C. Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, 398 p. ș.a.
11. Costache Gh. Direcții prioritare ale edificării statului de drept din Republica Moldova. Chișinău, 2009, 326 p.
12. Costache Gh. Op. cit., p. 162.
13. Art. 3 lit. c) și d) al Legii nr. 317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr. 8, și art. 3 lit. c) și d) al Legii nr. 502 din 16.06.1995 Codul jurisdicției constituționale, publicată la 28.09.1995 în MO nr. 53-54.
14. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948.
15. Convenția europeană a drepturilor omului și libertăților fundamentale de la Roma, din 04.11.1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 1298-XIII din 24.07.1997; Carta Națiunilor Unite și Statutul Curții Internaționale de Justiție, semnate la San-Francisco, 26 iunie 1945. În: Adrian Năstase. Documente fundamentale ale dreptului internațional și ale relațiilor internaționale. Vol. I.a. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1997, p. 50-90.
16. Textul jurământului: "Jursă îndeplinesc cinstit și conștiincios obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apăr orînduirea constituțională a Republicii Moldova, să mă supun în exercitarea funcției numai și numai Constituției". <http://constcourt.md/pageview.php?l=ro&id=375&idc=12>
17. Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Principiul legalității. <http://constcourt.md/pageview.php?l=ro&id=375&idc=12>
18. Botnari E. Teoria generală a dreptului; istoria statului și dreptului; istoria doctrinelor politice și de drept. Teza de doctor, 2004. <http://www.cnaa.md/thesis/3018/>; Negru B. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Secția Editare a Academiei de Administrare Publică pe lângă Guvernul Republicii Moldova, 1999, 314 p.; Voicu C. Teoria generală a dreptului. Ed. a 2-a. București: All Beck, 2000, 350 p. ș.a.
19. Art. 1 al Legii nr. 173 din 06.07.1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale, publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial nr. 1.
20. Deleanu I. Observații generale și speciale cu privire la Noul Cod de procedură civilă. În: *Revista Dreptul*, nr. 11/2010, p. 16.
21. Art. 3 al Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și art. 3 al Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr. 502-XIII din 16 iunie 1995.
22. Art. 32 al Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională.
23. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2014. Aprobat prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 1 din 15 ianuarie 2015, p. 11. http://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2015/Raport_CC_2014.ro.pdf
24. Art. 140 al Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial al RM nr. 1.
25. Art. 26 alin. (1) al Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și art. 61 alin. (1), art. 62, 63 și 64 ale Codu-

lui jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr. 502-XIII din 16 iunie 1995.

26. Art. 26 alin. (4) al Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și art. 77 alin. (1) al Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr. 502-XIII din 16 iunie 1995.

27. Art. 26 alin. (5) al Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și art. 77 alin. (1) al Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr. 502-XIII din 16 iunie 1995.

28. Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Raport privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2013. Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices“, 2014; Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2014. Aprobat prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 1 din 15 ianuarie 2015. http://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2015/Raport_CC_2014.ro.pdf ; <http://constcourt.md/ccdocs.php?l=ro>.

29. Art. 23 alin. (2) al Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial al RM nr. 1; art. 3 și 26(4) ale Legii nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională; art. 3, art. 77 alin. (1) ale Codului jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr. 502-XIII din 16 iunie 1995.

30. CC RM. Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în a. 2014, aprobat prin Hotărârea CC RM nr. 1 din 15.01.2015. nepublicat în MO, p. 9-10. http://constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2015/Raport_CC_2014.ro.pdf

31. Art. 1(3) c) al Legii nr. 317/1994 cu privire la Curtea Constituțională.

32. Art. 2 al Legii nr. 317/1994 cu privire la Curtea Constituțională.

33. Art. 28¹ și art. 28² ale Legii 317/1994 cu privire la Curtea Constituțională.

EVOLUȚIA ȘI GENERALIZAREA INFRAȚIUNILOR ÎN DOMENIUL TRANSPORTURILOR

Svetlana PRODAN,
doctor în drept, lector universitar, USEM

SUMMARY

Transport is one of the most important segments of national economics. On its level of development and operation depends very heavily successful realization of national economic strategy. Increased importance of transport leads to increasing of number of vehicles in the country. It increases number of road traffic accidents and this in turn leads to formulation of new strategies for improving the situation inclusive though criminal law provisions. Commission of offences within this field causes great damages to transport. Number of these offences is in constant growth last time. Analysis of national and international statistical data show that globally there are recorded circa 60 million road traffic accidents annually. As a result approximately 1.3 million people die and to tens of million of people are caused bodily injury of varying degrees of severity.

Keywords: traffic, security, injury, attention, regulation, protection

REZUMAT

Transportul este unul dintre cele mai importante domenii ale economiei naționale, de nivelul său de dezvoltare și activitate depinde într-o mare măsură și realizarea cu succes a strategiei economice naționale. Creșterea importanței transportului duce și la creșterea numărului de autovehicule din țară, ceea ce sporește numărul accidentelor rutiere, iar aceasta la rândul său duce la elaborarea unor noi strategii de ameliorare a situației, inclusiv prin intermediul prevederilor legislației penale. Prejudicii mari sînt aduse transportului prin săvîrșirea infrațiunilor din acest domeniu, numărul cărora în ultima perioadă este într-o permanentă creștere. Analizînd datele statistice naționale și cele internaționale, am determinat că anual la nivel mondial se înregistrează cca 60 mil. de accidente rutiere, în urma cărora decedează aproximativ 1,3 mil. de oameni, iar zeci de milioane de persoane suportă vătămări corporale de diferite grade de gravitate.

Cuvinte-cheie: trafic, securitate, vătămări, atenție, regulament, ocrotire

Introducere. Potrivit surseilor, practic fiecare al zecelea șofer, pe parcursul vieții sale, este traumatizat sau decedează în urma unui accident rutier. În statele înalt dezvoltate, numărul accidentelor rutiere sporește anual în medie cu 10%. Nu este de mirare deci faptul că moartea produsă în urma conducerii automobilului ocupă locul trei în lume după moartea provocată de maladiile cardiovasculare și cele oncologice. Riscul cel mai înalt de a deceda îl are anume persoana care este participant la traficul rutier, deoarece în circulația rutieră șansa de a deceda este de 12 ori mai mare decît în transportul naval, de 3 ori mai mare decît în transportul feroviar și de 1,5 ori mai mare decît în cel aerian.

Rezultate și discuții. În structura infrațiunilor săvîrșite din imprudență, infrațiunile în domeniul transporturilor ocupă prima treaptă: persoanele condamnate pentru încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport, sau de punere în exploatare a mijloacelor de transport cu defecte tehnice vădite constituie 75% din numărul total de condamnări pentru infrațiuni săvîrșite din imprudență [7, p. 58].

Securitatea în transport reprezintă o parte integrantă a securității și ordinii dintr-un stat. Securitatea în transport se exprimă în lipsa de primejdii penru viața și sănătatea oamenilor, în siguranța exploatarii mijloacelor de transport, a căilor de comunicație, a clădirilor, instalațiilor

lor, precum și în protecția mediului înconjurător. La rîndul său, siguranța traficului rutier este starea de lucruri în traficul rutier ce reflectă gradul de protecție a participanților la el împotriva accidentelor și consecințelor acestora.

Dacă ar fi să cercetăm datele statistice prezentate anual de către MAI, am observa că din anul 2006 pînă în anul 2010 numărul infracțiunilor în domeniul transporturilor a cunoscut o creștere enormă, și anume:

- în 2010 – cu 25% față de 2009, înregistrîndu-se 1111 astfel de infracțiuni;
- în 2011 a scăzut cu 4,4%, înregistrîndu-se 1062 astfel de infracțiuni;
- în 2012 a crescut cu 122,5%, înregistrîndu-se 2363 infracțiuni;
- în 2013 s-a majorat cu 63,7%, înregistrîndu-se 3869 infracțiuni;
- în primele 3 luni ale anului 2014 s-au înregistrat 1397 infracțiuni de acest gen.

Numărul accidentelor rutiere din anul 2010 pînă în prezent are următoarea structură:

- 2009 – 684 accidente rutiere;
- 2010 – 877 accidente rutiere;
- 2011 – 823 accidente rutiere;
- 2012 – 946 accidente rutiere;
- 2013 – 903 accidente rutiere;
- în primele 3 luni ale anului 2014 au fost înregistrate 372 accidente rutiere.

În Republica Moldova, în ultima perioadă a sporit foarte mult numărul automobilelor importate de peste hotarele țării, se observă o tendință alarmantă de agravare a situației pe drumurile publice din țară, numărul accidentelor sporind de la an la an, cu atît mai mult cît la noi în țară obținerea permisului de conducere este o simplă formalitate de prezentare a persoanei care este instruită și care achită o sumă suplimentară celei de bază sau printr-un apel telefonic rezolvă totul și obține permisul. În consecință, nivelul de cunoaștere a Regulamentului circulației rutiere de către

șoferi lasă mult de dorit. Astfel, reieșind din cele menționate mai sus, putem susține că aceste fapte prejudiciabile nu trebuie subapreciate, pericolul lor fiind mult mai serios decît se consideră [3, p. 97].

Prin *transport* (din lat. *transporto* – a duce, a transporta, a căra) se înțelege ramura sau procesul producției materiale care efectuează transportarea călătorilor și a încărcăturilor. Există mai multe tipuri de transport: terestru, aerian și naval. Din transporturile terestre fac parte transporturile: feroviar, auto, cu tracțiune animală și prin țevi, conducte. Transportul naval include în sine transportul maritim și cel fluvial, iar transportul aerian – aviația.

În funcție de destinație, deosebim transporturi *de utilizare generală* și *de utilizare specială*. Cele de utilizare generală servesc în procesul de circulație a călătorilor și a încărcăturilor, iar cele de utilizare specială servesc pentru transportarea în interiorul uzinelor și transportul personal.

Odată cu apariția mijloacelor de transport a apărut necesitatea adoptării unor acte normative, reglemente care să reglementeze acest domeniu, pentru excluderea haosului pe viitor în domeniul circulației rutiere atît la nivel național, cît și la nivel internațional.

Sub aspect evolutiv istoric, în Republica Moldova dezvoltarea legislației penale, îngeneral, și în domeniul transporturilor, în special, a fost influențată de mai multe sisteme de drept, aflîndu-se sub dominația mai multor state de-a lungul timpului. Abia după obținerea independenței a fost începută edificarea unui sistem de drept propriu, democratic.

Dacă privim în adîncul istoriei noastre, vedem că circulația pe drumuri era reglementată în perioada modernă de acte care proveneau de la domnitori, cum ar fi, de exemplu, Hrisovul lui Alexandru Ipsilante din anul 1775, acest hrisov

putînd fi numit primul regulament de circulație publică [6, p. 98; 8, p. 123]. Prin intermediul acestui act se stabileau atribuțiile polițienești ale “căpitanilor de menziliuri”, precum și sancțiunile pentru vizitii “netrebniți”.

O altă încercare de reglementare juridică a acestui domeniu a avut loc în anul 1859, și anume “Ordonanța pentru reglementarea trăsurilor în București”.

Primele acte oficiale pentru reglementarea circulației rutiere au apărut încă în sec. XIX, cum ar fi Convenția internațională privitoare la autovehicule, din 15 aprilie 1811, semnată de mai multe țări europene; Convenția internațională pentru circulația autovehiculelor, încheiată la Paris la 24 aprilie 1929 și mai apoi în aprilie 1931.

La nivel regional am putea numi, cu titlu de exemplu, Legea pentru drumuri din Țara Românească, adoptată la 30 martie 1868, care prevedea mai multe norme referitoare la construcția și întreținerea drumurilor. În această lege se mai menționa rolul destul de important al mijloacelor de transporturi în dezvoltarea economiei naționale prin transportul de mărfuri și persoane, precum și faptul că răspunzătoare pentru siguranța circulației rutiere ar trebui să fie poliția. S-a mai adoptat și un Regulament asupra circulației pe străzi și trotuare la 29 februarie 1886, în care erau stabilite reguli de circulație și sancțiuni pentru cei care le încalcă.

La nivel național, putem menționa faptul că primul cod rutier aplicabil în Basarabia a fost Regulamentul pentru circulațiunea autovehiculelor, adoptat la 11 octombrie 1913 în România și care s-a aplicat și după Marea Unire în acest spațiu. Acest Regulament prevedea ca obligații ale conducătorilor mijloacelor de transport următoarele:

- recunoașterea automobilului bun pentru circulație de către o comisie;
- verificarea stării tehnice a au-

tovehiculului înainte de orice plecare și să ia toate măsurile pentru ca mașinaria să funcționeze conform celor prescrise în Regulament;

- acordarea de ajutor persoanelor și obiectelor izbite de către automobil, precum și prezentarea la cel mai apropiat oficiu de poliție, pentru a aduce la cunoștință accidentul.

Ca sancțiune pentru neexecutarea acestor obligații, în Regulament se prevedea darea în judecată a persoanei vinovate [9, p. 202].

Legea privitoare la circulația autovehiculelor din 21 august 1921 a adus unele precizări în legătură cu condițiile de bază ale circulației autovehiculelor și au fost sancționate pentru prima dată ca infracțiuni de sine stătătoare faptele de:

- conducere fără permis;
- conducerea unui autovehicul care nu poartă număr de ordine, deci neînmatriculat;
- conducerea în stare de ebrietate;

Se mai prevedea și folosirea unui autovehicul de către un conducător fără încuviințarea proprietarului, care constituia abuz de încredere și era incriminată ca infracțiune la art. 313 alin. (2) Cod penal.

Pînă în anul 1929, țara noastră s-a aflat, din punct de vedere al legislației rutiere, sub imperiul a cinci legi, cu structuri deosebite, reflectînd concepții și realități diferite.

Ca urmare a aderării României la Convenția Internațională pentru circulația autovehiculelor (ratificată la 15.05.1929, conform Monitorului Oficial nr. 1040), încheiată la 24 aprilie 1926, are loc, în 1929, o primă armonizare a legislației rutiere române, reflectînd concepții și realități diferite de cele internaționale. În așa mod, apare Legea privind circulația pe drumurile publice, nr. 213 din 22.10.1929. Această lege mai incrimina ca infracțiuni din domeniul circulației rutiere următoarele:

- Art. 7. Omission de ajutor,

cînd un conducător de vehicul de orice fel va trece pe lîngă locul unui accident și, solicitat fiind de către autorități, nu va opri.

- Art. 8. Părăsirea locului accidentului rutier: acela care pricinuind un accident, de pe urma căruia va fi rezultat moartea unei persoane, rănire sau pagubă materială, va fi căutat prin fugă să se sustragă răspunderii vinei sale și îndatoririlor de umanitate.

- Art. 35. Conducerea fără permis: nimeni nu va putea conduce un automobil dacă nu va fi posesorul unui permis nominal de conducere, eliberat de autoritatea de drept.

- Art. 62. Încredințarea autovehiculului, spre conducere, unei persoane fără permis.

La data de 10 ianuarie 1931 este publicat „Regulamentul pentru aplicarea legii circulației pe drumurile publice”, iar la 31 mai 1935 este promulgată „Legea pentru aderarea la Convențiile pentru unificarea semnalizării rutiere, la regimul fiscal pentru automobile și la aranjamentul dintre autoritățile vamale”. Aceste acte au avut menirea de armoniza legislația autohtonă din acea perioadă cu prevederile internaționale uniformizate din domeniul transporturilor.

Următoarea treaptă în evoluția istorico-juridică a infracțiunilor în domeniul transporturilor o constituie reglementarea acestora de Codul penal din 1961. Acest cod era foarte asemănător cu Codul penal al RSFSR, aceasta practicîndu-se pe întreg teritoriul Uniunii Sovietice. El nu a adus foarte mari schimbări în sistemul normelor penale dedicate domeniului transportului. Infracțiunile de acest tip erau prevăzute în capitolul „Infracțiuni contra siguranței transporturilor”. Codul dat a fost inspirat din cel rusesc din anul 1960, unde infracțiunile în domeniul transporturilor erau prevăzute în capitolul „Înfracțiuni contra ordinii publice, securității publice și sănătății populației” [8, p. 174].

Inițial erau prevăzute doar câteva tipuri de infracțiuni, și anume legate de încălcarea regulilor circulației rutiere și de încălcarea regulilor securității circulației și exploatarea transportului mecanic de către lucrătorii și persoanele care nu fac parte din personalul transporturilor. Ulterior au fost introduse norme noi, referitoare la conducerea în stare de ebrietate, oprirea samovolnică, fără necesitate, a trenului.

Așadar, reieșind din neajunsurile și pe greșelile comise în Codul penal al RSFSR din 1960, a fost adoptat la nivel național Codul penal din 1961. Acest cod incrimina următoarele fapte din domeniul circulației rutiere ca fiind infracțiuni:

- Art. 177. Încălcarea regulilor de securitate a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport de către persoanele care conduc mijloace de transport.

- Art. 177/2. Admiterea la conducerea mijloacelor de transport a unor persoane aflate în stare de ebrietate.

- Art. 177/3. Predarea conducerii mijlocului de transport unei persoane aflate în stare de ebrietate.

- Art. 178. Darea în exploatare a unor mijloace de transport defectate din punct de vedere tehnic.

- Art. 179. Încălcarea regulilor în vigoare la transporturi.

- Art. 179/1. Oprirea samovolnică, fără necesitate, a trenului.

- Art. 179/3. Constrîngerea lucrătorului din transportul feroviar, aerian, fluvial sau auto de a nu-și îndeplini funcțiile de serviciu.

- Art. 180. Folosirea neautorizată a mijloacelor de transport, a mașinilor ori a mecanismelor.

- Art. 182. Răpirea mijloacelor de transport.

- Art. 182/1. Deturnarea sau capturarea unei garnituri de tren, a unei nave aeriene sau navale.

După cum observăm, în Codul penal adoptat în 1961, răpirea mijloacelor de transport era prevăzută ca infracțiune din domeniul transporturilor, pe cînd în prezent aceas-

tă componență este prevăzută la capitolul VI din Codul penal actual la art. 192 – Răpirea mijlocului de transport.

Următorul act normativ ce reglementa domeniul încălcărilor din transporturi este Codul penal în vigoare, adoptat prin Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, în vigoare din 12 iunie 2003, care prevede reglementări într-un capitol aparte – și anume în capitolul XII. Infraacțiuni în domeniul transporturilor, cuprinzând următoarele articole:

- Art. 262. Încălcarea regulilor de zbor.

- Art. 263. Încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a transportului feroviar, naval sau aerian.

- Art. 264. Încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport.

- Art. 264¹. Conducerea mijlocului de transport în stare de ebrietate alcoolică cu grad avansat sau în stare de ebrietate produsă de alte substanțe.

- Art. 265. Punerea în exploatare a mijloacelor de transport cu defecte tehnice vădite.

- Art. 266. Părăsirea locului accidentului rutier.

- Art. 267. Repararea necalitativă a căilor de comunicație, a mijloacelor de transport feroviar, naval sau aerian ori punerea lor în exploatare cu defecte tehnice.

- Art. 268. Deteriorarea sau distrugerea intenționată a căilor de comunicație și a mijloacelor de transport.

- Art. 269. Încălcarea regulilor privind menținerea ordinii și securitatea circulației.

- Art. 270. Oprirea samovolnică, fără necesitate, a trenului.

- Art. 271. Blocarea intenționată a arterelor de transport.

- Art. 272. Constrângerea lucrătorului din transportul feroviar, naval sau aerian sau auto de a nu-și îndeplini obligațiile de serviciu.

- Art. 275. Deturnarea sau capturarea unei garnituri de tren, a unei nave aeriene, maritime, sau fluviale.

- Art. 276. Falsificarea elementelor de identificare ale autovehiculelor.

În concluzie am putea menționa faptul că evoluția istorico-juridică a infracțiunilor în domeniul transporturilor în Republica Moldova a fost puternic influențată de faptul aflării țării noastre în componența României și a fostei URSS. Practic, impactul acestora s-a simțit și la adoptarea Codului penal actual, deoarece capitolul „Infraacțiuni în domeniul transporturilor” din Codul penal autohton reprezintă o transpunere a capitolului corespunzător din Codul penal al Federației Ruse.

Reieșind din faptul că în Republica Moldova numărul mijloacelor de transport înmatriculate se mărește continuu în ultimii ani, incriminarea unor fapte ca fiind penal condamnabile este foarte bine-venită și actuală. Incriminarea faptelor ca infracțiuni își găsește explicația în faptul că mijlocul de transport reprezintă un mijloc de pericol sporit și că odată cu creșterea numărului mijloacelor de transport se mărește proporțional și numărul accidentelor rutiere, de aceea prudența și diligența maximă a conducătorilor mijloacelor de transport se asigură, într-o măsură oarecare, și printr-o astfel de modalitate.

Respectarea necondiționată și strictă a regulilor ce asigură securitatea funcționării normale a mijloacelor de transport și exploatarea acestora este și ea asigurată prin inserarea în legea penală a faptelor infracționale.

Infraacțiunile în domeniul transporturilor se caracterizează prin semne obiective și subiective comune.

Obiectul juridic generic al acestui grup de infracțiuni îl constituie relațiile cu privire la securitatea circulației sau exploatarea mijloa-

celor de transport: feroviar, naval, aerian, rutier.

În calitate de *obiect juridic special* apar: relațiile sociale cu privire la modul stabilit de efectuare a zborurilor, care asigură securitatea circulației aeriene (art. 262 CP al RM); relațiile sociale cu privire la securitatea circulației și exploatarea tipului concret de transport, precum și relațiile sociale cu privire la sănătatea sau viața persoanei, ori integritatea bunurilor (art. 263 CP al RM). Unele din infracțiunile capitolului dat au și obiect juridic special *secundar*, cum ar fi în cazul componenței de la art. 264 și 269 CP al RM, unde obiectul juridic special secundar îl reprezintă relațiile sociale cu privire la sănătatea sau viața persoanei [6, p. 142].

Latura obiectivă a infracțiunilor în domeniul transporturilor constă în încălcarea regulilor și cerințelor care asigură securitatea funcționării transportului, fapt ce s-a soldat cu anumite urmări prejudiciabile în detrimentul unor persoane sau bunuri.

Majoritatea dispozițiilor normelor articolelor din acest capitol sînt de blanchetă, făcînd trimitere la norme nepenale. Infracțiunile din domeniul transporturilor pot fi comise atît prin acțiuni, cît și prin inacțiuni. Se întîlnesc în acest capitol atît infracțiuni *materiale* (articolele 263, 264, 264¹, 265, 266, 267, 268, 269, 270 CP al RM), cît și *formale* (articolele 262, 275, 276 CP al RM). Mai întîlnim și infracțiune *formal-materială*, și anume componența de la art. 272 CP al RM „Constrîngerea lucrătorului din transportul feroviar, naval, aerian sau auto de a nu-și îndeplini obligațiile de serviciu” [3, p. 46; 5, p. 165].

Reieșind din cele expuse mai sus, putem menționa că în cazul săvîșirii infracțiunilor materiale, răspunderea penală va surveni atunci cînd urmările prejudiciabile se află în legătură de cauzalitate cu fapta prin care s-a încălcat regula și norma concretă ce asigură func-

ționarea mijlocului de transport. Din acest considerent, problema legăturii de cauzalitate urmează a fi discutată doar după stabilirea faptului încălcării respectivelor reguli care asigură circulația și exploatarea transportului, precum și concretizarea caracterului și mărimii pagubei cauzate.

Încălcarea regulilor de securitate a circulației presupune neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către făptuitori a unei anumite reguli ce reglementează securitatea circulației tipului respectiv de transport (feroviar, naval, aerian, auto), precum și comiterea unor acțiuni expres interzise de aceste reguli. Urmările prejudiciabile trebuie să se afle în legătură cauzală cu încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a transportului feroviar, naval, aerian, auto.

În cazurile în care urmările prejudiciabile au survenit în consecința încălcării regulilor respective de către persoane, este necesar de a stabili gradul participării fiecărei persoane la cauzarea daunelor, precum și condițiile de ordin tehnic, prezența cărora, dacă nu exclud vinovăția persoanei, urmează a fi considerată ca o circumstanță ce atenuază pedeapsa penală.

Latura subiectivă se caracterizează atât prin vinovăție intenționată, cât și prin imprudență, atât în modalitatea sa de neglijență, cât și de încredere exagerată. În cazul neglijenței, persoana nu prevede survenirea urmărilor prejudiciabile ale faptei sale, deși putea și trebuia să le prevadă. În cazul încrederii exagerate, făptuitorul prevede posibilitatea survenirii urmărilor prejudiciabile, dar, în mod ușuratic, consideră că ele vor fi evitate. Unele infracțiuni în domeniul transporturilor pot fi săvârșite din imprudență exprimată atât în formă de neglijență, cât și în formă de încredere exagerată, cum ar fi, de exemplu, art. 267 CP al RM [3, p. 243].

Subiect al infracțiunilor cercetate poate fi persoana fizică care la

momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani, în cazul comiterii faptei de la art. 262 și 276 CP al RM. Pentru unele componente de infracțiuni, legislația prevede ca subiect persoana fizică responsabilă, care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 14 ani, cum ar fi în cazul art. 268, 270, 271, 275 CP al RM.

Totuși, pentru majoritatea infracțiunilor din domeniul transporturilor, legiuitorul prevede un subiect special, deoarece legea, pe lângă semnele de bază ale subiectului (vârsta, responsabilitate), mai impune și o altă condiție obligatorie.

Într-o astfel de ordine de idei, la calificarea faptei în baza art. 264 CP al RM nu are importanță dacă făptuitorul dispune de permis de conducere a mijlocului de transport, dacă încălcarea a fost comisă în timpul îndeplinirii obligațiilor de serviciu sau în afara orelor de lucru, dacă făptuitorul este proprietar al mijlocului de transport sau nu.

În calitate de subiect al infracțiunii prevăzute de art. 269 CP al RM pot fi pasagerii, pietonii sau alți participanți la trafic, care sînt responsabili și la momentul comiterii faptei au atins vârsta de 16 ani, sau alți participanți la trafic: bicicliștii, căruțașii, persoanele care mîină vitele, persoanele care conduc motorete.

Calitate specială este cerută subiectului și în cazul comiterii faptei infracționale prevăzute de art. 265 CP al RM. Subiect al acestei infracțiuni este persoana cu funcție de răspundere sau persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală.

În doctrina română s-a încercat chiar de a clasifica infracțiunile în domeniul transporturilor în mai multe categorii, folosindu-se ca criteriu de clasificare criteriul material, cum ar fi:

- fapte care constau în conducerea în mod ilicit a autovehiculului pe drumurile publice (condu-

cerea unui vehicul fără permis de conducere);

- fapte care constau în ascunderea realității de către conducătorul auto (sustragerea de la recoltarea probelor biologice în vederea stabilirii alcoolemiei și părăsirea locului accidentului);

- fapte care constau din îndeplinirea necorespunzătoare a unor îndatoriri de serviciu (neîndeplinirea sau îndeplinirea defectuoasă a îndatoririlor de verificare tehnică a autovehiculelor) [5, p. 79].

O altă clasificare a infracțiunilor în domeniul transporturilor, care de asemenea este vehiculată în doctrina română, are următoarea structură, avînd ca criteriu de clasificare specificul obligațiilor legale:

- fapte care constau în crearea condițiilor favorabile săvîrșirii unor infracțiuni sau cel puțin a unui accident de circulație;

- fapte care împiedică identificarea făptuitorului și cercetarea împrejurărilor concrete de săvîrșire a unor infracțiuni în cadrul circulației rutiere.

Așadar, infracțiunile în domeniul transporturilor se caracterizează, în linii generale, ca și celelalte infracțiuni, unica particularitate o reprezintă, în cazul săvîrșirii unor infracțiuni din acest capitol, calitatea specială a subiectului infracțiunii, acesta avînd calitate de conducător al mijlocului de transport, calitatea de pieton sau de altă persoană responsabilă pentru starea tehnică a autovehiculului. Aceste infracțiuni mai prejudiciază și o categorie aparte de relații sociale, și anume relațiile sociale ce asigură securitatea circulației sau exploatarea mijloacelor de transport [4, p. 183].

Concluzii. Din cele menționate putem concluziona că una dintre aceste componente, prevăzute de legiuitor prin complexitate, este și infracțiunea de încălcare a regulilor de securitatea a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport, prevăzută în art. 264 CP al RM. Această compo-

nență, de rînd cu celelalte 13 componente, vin să asigure securitatea în domeniul transporturilor în RM.

Cu toate că unii disconsideră unele componente din acest capitol, optînd pentru trecerea lor în rîndul contravențiilor administrative, faptele date posedă un pericol social destul de sporit și prejudicază serios valorile sociale protejate de legea penală. Cei care pledează pentru ca unele infracțiuni din domeniul transporturilor să treacă în domeniul contravențional aduc ca argument principal, cum ar fi în cazul art. 264¹, faptul că la noi în țară este un număr foarte mare de persoane condamnate în baza acestui articol, iar pentru a ridica nivelul de responsabilitate al persoanelor care dețin permis de conducere, inclusiv al pietonilor, trebuie mărită pedeapsa, chiar dacă ține de ordinul contravențiilor administrative.

Referințe bibliografice

1. Vitalie Stati. Infracțiuni în care mijlocul de transport apare ca obiect material sau ca mijloc de săvîrșire a infracțiunii. Chișinău: CEP USM, 2010.
2. Stela Botnaru, Alina Șavga, Vladimir Grosu, Mariana Grama. Drept penal. Vol. I. Partea generală, ediția a III-a, Chișinău: Cartier Juridic, 2006.
3. S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati, I. Țurcanu, V. Grosu. Drept penal. Vol. II. Partea specială, ediția a II-a, Chișinău: Cartier Juridic, 2005.
4. Ivan Macari. Drept penal al RM. Partea specială. Chișinău: CEP USM, 2003.
5. Alexandru Borodac. Manual de drept penal. Partea specială. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2004.
6. A. Barbăneagră, Gh. Alecu, V. Berliba, T. Carpov, V. Cușnir, R. Cojocar, Al. Mariș, T. Popovici, Gh. Ulianovschi, X. Ulianovschi, N. Ursu, V. Volcinschi. Cod penal al R. Moldova. Comentariu. Chișinău, 2009.
7. C. Bulai. Manual de drept penal. Partea generală. București: ALL, 1997.
8. Corneliu Turuianu. Infracțiunile rutiere. București: ALL BECK 2000.

CORELAȚIA DINTRE DREPTUL INTERNAȚIONAL PUBLIC, SOCIETATEA INTERNAȚIONALĂ ȘI RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

Oleg BONTEA,

doctor în drept, conferențiar universitar UASM

SUMMARY

International law appeared with the states and the relationships between them. For a very long time international law has been created and regulated only relations between states because they were the only international actors. At the beginning of the first half of the nineteenth century under the influence of technical progress and the development of cooperation between states in the international arena begin to appear interstate international organizations.

Keywords: public international law, international society, international relations, international intergovernmental organizations

REZUMAT

Dreptul internațional a apărut odată cu statele și cu raporturile dintre ele. Pentru o foarte lungă perioadă de timp, dreptul internațional a fost creat și a reglementat numai raporturile dintre state, deoarece ele erau singurii actori ai scenei internaționale. La începutul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, sub influența progresului tehnic, a dezvoltării cooperării dintre state, pe arena internațională încep să apară organizații internaționale interstatale.

Cuvinte-cheie: drept internațional public, societate internațională, relații internaționale, organizații internaționale interguvernamentale

Introducere. Odată cu des-trămarea sistemului colonial, o nouă entitate își face apariția în viața internațională, și anume națiunile (popoarele) care luptă pentru eliberare.

O caracteristică a societății internaționale contemporane o constituie atât creșterea numărului statelor ce o compun (194 de state), cât și sporirea numărului organizațiilor internaționale interstatale în sistemul ONU și în afara acestuia.

Dreptul internațional ca fenomen social există și acționează în legătură cu alte fenomene sociale, este influențat de acestea și, la rîndul său, își răspîndește acțiunea asupra lor. Examinarea legăturii dreptului internațional cu alte fenomene sociale, cum sînt relațiile internaționale și societatea internațională, va contribui spre o înțelegere mai profundă a dreptului internațional. Or societatea internațională, relațiile internaționale și dreptul internațional sînt elementele sistemului internațional, care

constituie, la rîndul său, obiectul de studiu al disciplinei *Drept internațional public* [7, p. 1].

Rezultate și discuții. În interiorul unui stat, membrii societății se supun unor norme de conduită socială, în cadrul cărora normele juridice stabilite de organele abilitate ale statului ocupă un loc central, dreptul avînd un important rol normativ de regulator al raporturilor sociale. Dacă în cadrul intern al unui stat situația se prezintă relativ simplu, statul ca putere unică avînd dreptul de a edicta normele de conduită a cetățenilor săi, a căror aplicare se asigură la nevoie prin forța de constrîngere instituționalizată a aparatului de stat, problema raporturilor dintre diferitele entități ale societății internaționale se pune în termeni relativ diferiți.

În accepțiunea cea mai largă, dreptul internațional public reprezintă ansamblul de norme juridice care reglementează raporturile ce se stabilesc în cadrul societății internaționale. Numit de la bun înce-

put „dreptul ginților” (gințile avînd sensul de „națiune, popor”), dreptul internațional reglementa relațiile dintre state. Odată cu apariția statelor moderne în Europa, în secolele XV-XVI, dreptul internațional era limitat la trei domenii esențiale: *relațiile diplomatice, dreptul măririi și dreptul războiului*. Acest cîmp îngust reflecta nivelul slab al relațiilor internaționale. Paralel, odată cu evoluția societății internaționale și apariția noilor actori (individul, organizațiile neguvernamentale), aplicarea dreptului internațional s-a lărgit spre alți actori. Astăzi el cuprinde întreaga viață internațională [12, p. 38].

Denumirea „drept internațional” este cea mai des folosită pentru a desemna dreptul societății internaționale. Această denumire reprezintă traducerea expresiei „International Law”, a cărei paternitate îi revine lui Bentham, care a utilizat-o în cartea sa din 1780 *An Introduction to the Principles of Moral and Legislation* ca fiind contrară conceptelor de „National Law” sau „Municipal Law”.

În lucrarea sa *Pacea perpetuă*, publicată în anul 1795, Kant a înlocuit termenul de „națiune” cu cel de „stat”, astfel dreptul internațional devenind sinonim al dreptului ce reglementează relațiile dintre state sau drept *interstatal*. Paralel, societatea internațională, reglementată de dreptul interstatal, este de asemenea „societate interstatală” sau „societate a statelor”. La ora actuală, drept urmare a evoluției continue care a condus spre o anumită recunoaștere a individului în ansamblu, cu crearea, apoi creșterea numărului de organizații internaționale, societatea internațională încetează să mai fie exclusiv interstatală. Totodată, termenul „drept internațional” rămîne adînc înrădăcinat în vocabularul juridic [14, p. 9].

Societatea internațională poate fi definită drept ansamblul statelor și al altor entități angajate în rapor-

turi internaționale, reglementate de normele dreptului internațional public.

Societatea internațională reprezintă mediul social existent în afara limitelor unor state care include:

- statele;
- națiunile și popoarele care luptă pentru independență națională și formarea propriei lor statalități (de exemplu, poporul arab al Palestinei, poporul Saharei Occidentale, kurzii etc.);

- organizațiile interstatale interguvernamentale (ONU, Organizația Internațională a Muncii, Liga Statelor Arabe, Uniunea Africană etc.);

- asociațiile de state ce nu sînt organizații internaționale (de exemplu, Mișcarea țărilor nealiniate, grupul celor 77, statele ce n-au ieșire la mare etc.);

- entități cu caracter de stat contestat (Vaticanul, orașele libere din trecut: Cracovia, Danzing, Teritoriul liber Trieste ș.a.);

- conferințele internaționale și alte organe internaționale (comitee, comisii, organe judiciare și arbitrale internaționale);

- organizațiile interstatale neguvernamentale (Asociația Internațională a Juriștilor Democrați, Asociația de Drept Internațional, Amnistia Internațională, Greenpeace);

- întreprinderi transnaționale;
- persoane fizice și juridice din diferite state etc. [2, p. 11; 14, p. 5].

În ciuda mării diversități de actori, elementul de bază al societății internaționale îl reprezintă statele, fapt ce ne permite să afirmăm că aceasta este în mod fundamental o societate interstatală.

Spre deosebire de societatea internă în cadrul căreia puterea este unică, specificul societății internaționale constă în descentralizarea puterii. Principala caracteristică a societății internaționale constă deci în natura sa *poliarhică*, în sensul că puterea este repartizată între diferite state care o compun [3, p. 17; 11, p. 1]. Specific societății internațio-

nale este caracterul descentralizat, care are în vedere:

- lipsa unui organ suprastatal cu atribuții legislative;

- lipsa unor organe cu atribuții de urmărire a executării normelor juridice;

- lipsa unui sistem de organe judecătorești.

Din acest motiv, atunci cînd se vorbește despre societatea internațională, din punctul de vedere al dreptului internațional public, ea este caracterizată ca un sistem juridic structurat pe orizontală. Ca urmare a acestui fapt, dreptul internațional public este considerat, la rîndul său, un drept de coordonare. Așadar, trebuie reținut faptul că ordinea juridică internațională prezintă o serie de trăsături specifice, de particularități, fiind diferită de ordinea juridică internă [5, p. 416], și presupune procesul de elaborare și de aplicare a normelor dreptului internațional public în cadrul societății internaționale.

Între cele trei categorii principale de participanți la viața internațională există o serie de asemănări, dar și deosebiri. Statele, națiunile care luptă pentru eliberare și organizațiile interguvernamentale sînt subiecte ale dreptului internațional. Dintre toate acestea, numai statul este însă un subiect principal, original, tipic ori fundamental al dreptului internațional. Organizațiile internaționale interguvernamentale sînt subiect derivate, atipice, fiind create de către state pe baza acordului lor de voință. Națiunile care luptă pentru independență sînt subiecte ale dreptului internațional, dar statutul lor juridic este nu numai limitat, ci și temporar, pînă la crearea statului, cînd acesta devine subiect principal al dreptului internațional.

Statul, ca entitate suverană, joacă un rol hotărîtor în dezvoltarea și orientarea relațiilor internaționale. De altfel, dreptul internațional este creat pe baza acordului de voință al statelor – exprimat prin tratat,

cutumă și alte forme de drept – și are ca scop reglementarea raporturilor dintre state. Deci, statele sînt nu numai creatoarele dreptului internațional, ci și destinatarele normelor lui, angajîndu-se ca prin conduita lor să respecte și să aplice aceste norme. Rolul organizațiilor internaționale, precum și al națiunilor care luptă pentru independență în viața internațională, ca și în procesul creării dreptului internațional, este mai redus, exercitîndu-se, de regulă, în funcție de specificul acestora.

De aici rezultă o altă caracteristică a societății internaționale, și anume organizarea și funcționarea ei în așa fel încît statul să ocupe locul principal în raport cu toate celelalte entități care o compun la un moment dat.

Odată cu intensificarea dezvoltării tehnologice, cu pătrunderea omului în zone situate dincolo de jurisdicția națională, adică în spațiul extraatmosferic, în zona teritoriilor submarine (zona internațională) și, într-o anumită măsură, și în Antarctica, a început să se contureze un anumit „interes comun” al statelor față de aceste zone și resursele lor naturale. Ca expresie a unui astfel de interes comun, în plan internațional a apărut o nouă entitate, și anume „omenirea” ori „umanitatea”, menită a urmări apărarea și transpunerea în practică a acestui interes comun al întregii societăți internaționale față de zonele situate în afara jurisdicției internaționale a statelor și față de resursele acestor zone.

Descentralizarea puterii în cadrul societății internaționale este rezultatul repartizării acesteia între state în mod inegal, dar niciunul dintre ele nu este în măsură să-și impună puterea asupra celorlalte.

Chiar dacă echilibrul internațional lasă loc unor raporturi de dominație și hegemonie între marile puteri și alte țări, chiar și cele mai slabe dintre ele nu sînt lipsite de partea lor de putere pe care le-o

conferă existența lor ca stat [8, p. 34]. De asemenea, chiar dacă raporturile dintre state în cadrul societății internaționale prezintă aspecte de inegalitate, nu poate fi vorba de relații de subordonare, ca în cadrul ordinii interne a statelor între diferitele lor organe.

Este vorba de o situație de fapt politică, care se cere înlăturată prin aplicarea strictă a principiului fundamental al dreptului internațional privind egalitatea dintre state, indiferent de mărime și de putere. Un rol esențial în această privință îl deține *suveranitatea statelor*, care exprimă faptul că statele nu pot fi supuse unei autorități care să le fie superioară. Dar repartizarea puterii și atribuirea suveranității entităților statale nu reprezintă totuși singurele aspecte ale structurii societății internaționale. Aceasta nu este lipsită de elemente de organizare.

Dispersarea puterii între state lasă loc, într-adevăr, unei anumite solidarități. Se pot crea astfel grupuri de state bazate pe similitudini politice sau istorice, ca în cazul Comunității Economice Europene [10, p. 34].

Crearea ONU și a altor numeroase organizații internaționale în sistemul acesteia, a instituțiilor specializate marchează o etapă esențială în structura societății (comunității) internaționale [7, 5, p. 19].

Dreptul internațional interacționează cu *relațiile internaționale*. Deseori între ele nu pot fi vizualizate careva deosebiri și aceste categorii sînt confundate. Aceste fenomene sociale, deși sînt interdependente, sînt totuși diferite. Pentru a le deosebi, vom determina noțiunea relațiilor internaționale.

Relațiile internaționale sînt legăturile concrete apărute între actorii societății internaționale cu privire la schimbul de valori materiale și spirituale. Aceste legături pot fi de natură politică, economică, comercială, tehnico-științifică etc. Relațiile internaționale există

și se dezvoltă în afara limitelor teritoriale, jurisdicțiilor și competențelor unor anumite state suverane. Ele pot constitui un interes comun pentru două, cîteva sau toate statele lumii, pentru două, cîteva sau majoritatea organizațiilor internaționale interguvernamentale, precum și pentru națiunile și popoarele care luptă pentru eliberare, independență și crearea statalității proprii [14, p. 6].

La aceste categorii de raporturi se pot referi:

- Raporturile dintre state (bilaterale și multilaterale);
- Raporturile dintre state și organizații internaționale interguvernamentale;
- Raporturile dintre state și entități cu caracter de stat contestat;
- Raporturile dintre organizațiile internaționale interguvernamentale;
- Raporturile dintre state și mișcările de eliberare națională care conduc lupta popoarelor pentru independență;

Toate aceste raporturi pot fi calificate drept *relații interstatale*, deoarece fiecare organizație internațională interguvernamentală reprezintă formă de asociere a statelor, mișcările de eliberare națională prefigurează statele în devenire, o entitate cu caracter statal contestat dispune de unele semne caracteristice statului.

Pe lângă relațiile interstatale, în societatea internațională există și relații internaționale *fără caracter statal*, cu participarea organizațiilor internaționale neguvernamentale și a întreprinderilor transnaționale, precum și relații între persoanele fizice și juridice din diferite state (așa-numitele *relații cu caracter de extraneitate*) [4, p. 6].

Într-o categorie distinctă pot fi evidențiate și relațiile internaționale *cu caracter mixt*, adică relațiile dintre state și persoanele fizice și juridice străine, precum și relațiile dintre state și organizațiile internaționale neguvernamentale și com-

paniile transnaționale. În asemenea relații, manifestările statelor nu sînt manifestări ale puterii de stat, ele nu apar ca titulare ale drepturilor lor suverane. Este vorba de rapoarturi ce au ca obiect, de exemplu, vînzări-cumpărări de terenuri sau localuri, unde tranzacțiile sînt de drept civil, sau relații din sfera economică, ce pot apărea între state și entități economice private sau de stat străine [9, p. 52]).

Așadar, pentru a fi reglementate de normele dreptului internațional public, relațiile internaționale dintre state trebuie să fie relații în care acestea să apară ca titulare ale puterii lor suverane, comportarea lor în acest context trebuie să fie o manifestare a puterii de stat pe plan extern.

Sub incidența dreptului internațional public cad raporturile din prima categorie, celelalte categorii de raporturi constituie obiect de reglementare al dreptului internațional privat.

Trebuie totuși să menționăm că nu toate relațiile internaționale din sfera de preocupare a statelor ca purtătoare ale puterii de stat sînt reglementate de normele dreptului internațional, evident, din motive diferite. Unele relații, datorită importanței lor reduse, dar și faptului că, formate pe baza practicii îndelungate a statelor, respectarea lor a fost asigurată tot prin această practică, nu se consideră necesar a mai fi reglementate. Aici se încadrează, de exemplu, relațiile de polițe, de curtoazie, care, deși se referă – sau tocmai pentru aceasta – la personalitatea statelor, la reprezentarea lor în viața internațională, sînt respectate de bunăvoie [1, p. 21]).

Concluzii. Așadar, pe de o parte, există o totalitate de norme juridice care reglementează relațiile dintre state – *dreptul internațional*, iar pe de altă parte, există legăturile zilnice dintre state – *relațiile internaționale*. După cum putem observa, comun acestor două fenomene sociale sînt subiecții. Schimbul de

valori spirituale și materiale operat între acești subiecți este reglementat de anumite reguli de conduită, printre care se află în esență normele de drept internațional. În acest mod, dreptul internațional reglementează relațiile internaționale [8, p. 15]).

Referințe bibliografice

1. Andronovici C. *Drept internațional public*. Iași: Editura GRAPHIX, 1996, 356 p.

2. Balan O., Serbeno E. *Drept internațional public*, vol. I. Chișinău, 2001, 378 p.

3. Bolintineanu A., Năstase A. *Drept internațional contemporan*. București: Ed. M. Of., 1995, 433 p.

4. Bontea O. *Drept internațional privat*. Chișinău: Centrul Editorial al Universității de Criminologie, 2002, p. 6. „Elementul de extraneitate” reprezintă o împrejurare de fapt, datorită căreia un raport juridic are legătură cu mai multe sisteme de drept.

5. Burian A. *Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții*. Ed. a 3-a, rev. și adăug. Chișinău: CEP USM, 2008, 416 p.

6. Crețu V. *Drept internațional public*. Ed. a IV-a, rev. și adăug. București: Editura Fundației „România de Măine”, 2006, p. 19. Totodată, nu putem neglija faptul că în literatura de specialitate contemporană expresiile „comunitate internațională” și „societate internațională” sînt aplicate concomitent. În acest context, expresia „comunitate internațională” pune accentul pe solidaritatea internațională de care noi sîntem astăzi tot mai conștienți și care nu încetează să progreseze în fapte. De asemenea, se apreciază că fenomenul mondializării, care ușurează propagarea emoțiilor colective, va duce, în timp, la crearea unei veritabile rețele de interdependență planetară, care va sfîrși prin apariția comunității umane internaționale, a „statului mondial”.

7. *Drept internațional public*. Red. coord. A. Burian, ed. a III-a. Chișinău, 2009, p. 13; Onica-Jarka B., Brumar C., Deteșeanu D.-A. *Drept internațional public*. Caiet de seminar. București: Editura C.H. Beck, 2006, p. 1.

8. *Dreptul societății internaționale*, adică dreptul internațional, este deseori prezentat ca dreptul „comunității internaționale”, însă la momentul în care nimeni nu contestă termenul de *societate internațională*, cel de *comunitate internațională* este pus sub semnul de întrebare. Aceasta se datorează argumentului precum că eterogenitatea extremă a statelor dispersate pe glob este incompatibilă cu existența unei comunități internaționale considerate drept comunitate universală. Diferențele de rasă, cultură, civilizație separă, și nu unesc popoarele. Astăzi, la fel ca și în trecut, conflictele ideologice sau doar politice dintre state persistă în calitate de factori de divizare. Dezechilibrul crescător al nivelelor de dezvoltare lărgeste ruptura între țările bogate și cele sărace. A se vedea: *Drept internațional public*, red. coord. A. Burian, op. cit., p. 14.

9. Geamănu Gr. *Drept internațional public*, vol. I. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1981, 567 p.

10. Popescu D., Năstase A. *Drept internațional public*. Ediție revăzută și adăugită. București: Casa de editură și presă „Șansa” - SRL, 1997, 365 p.

11. Miga-Bestelie R. *Drept internațional*. Introducere în dreptul internațional. București: ALL, 1998, 455 p.

12. Курс международного права: в 6 т. М., 1967, т. 1, 458 с.

13. Курс международного права: в 7 т. М., 1989, т. 1, 533 с.

14. Международное публичное право. Под ред. К.А. Бекяшева. Москва: Изд. Проспект, 1999, 544 с.

EFECTELE CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ASUPRA PEDEPSEI CU DETENȚIUNEA PE VIAȚĂ POTRIVIT LEGISLAȚIEI PENALE A REPUBLICII MOLDOVA (incoerențe și incertitudini de ordin aplicativ)

Mihai STĂVILĂ,
doctor în drept

SUMMARY

The Criminal Law of the Republic of Moldova provides some effects of aggravating and attenuating circumstances in relations to certain criminal penalties. These effects are seen as the ideal description of criminal sanctions (one criminal punishment in the content of criminal sanction). The legislative framework of penalties provided is a diversified one. To that effect, diversification is required in dealing with the description of the effects of mitigating and aggravating circumstances on criminal punishment/penalties. Through the elaborated scientific article content there are emphasized some inconsistencies in relation to differentiation and individualization life imprisonment by means of the effects of attenuating circumstances, proposing conclusions to modify the normative framework in this area in order to diversify the differentiation of criminal punishment in such cases and to bring into play an effective mechanism for deciding criminal punishment.

Keywords: criminal policy, criminalization, penalties, differentiation, individuation, criminal liability, life imprisonment, effects of attenuating circumstances

REZUMAT

Legea penală a Republicii Moldova prevede anumite efecte ale circumstanțelor agravante și atenuante în raport cu anumite pedepse penale. Aceste efecte sînt prevăzute pentru forma ideală de descriere a sancțiunilor penale (o singură pedeapsă penală în conținutul unei sancțiuni penale). Cadrul normativ în materia sancțiunilor prevăzute este însă unul diversificat. În acest sens, diversificarea este necesară și la capitolul descrierii efectelor circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei/pedepselor penale. Prin conținutul articolului științific elaborat se pun în lumină anumite incoerențe în materia diferențierii și individualizării pedepsei cu detențiunea pe viață prin intermediul efectelor circumstanțelor atenuante, formulîndu-se propuneri de modificare a cadrului normativ în acest domeniu, pentru a diferenția pedeapsa penală în aceste cazuri și a pune în acțiune un mecanism eficient de individualizare a pedepsei penale.

Cuvinte-cheie: politică penală, criminalizare, penalizare, diferențiere, individualizare, răspundere penală, detențiune pe viață, efecte ale circumstanțelor atenuante

Introducere. Efectele circumstanțelor atenuante, potrivit legislației penale a RM, creează un șir de incoerențe și incertitudini de ordin aplicativ. Aceste realități sînt identificate și în raport cu diferențierea și individualizarea pedepsei penale ca urmare a efectelor circumstanțelor atenuante, în particular efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei cu *detențiunea pe viață* [1, p. 64-67].

Se constată că legiuitorul a pus accentul, în textul de lege, pe posibilitatea diferențierii pedepsei cu detențiunea pe viață, fără a lua în calcul variatele realități ale individualizării pedepsei penale în baza sancțiunilor prevăzute de Partea specială a Codului penal (PS CP) al Republicii Moldova. Unele dintre aceste incoerențe și necesitatea implicării legiuitorului în acest

segment normativ sînt descrise în acest studiu.

După cum subliniază V. Donogoroz, I. Fodor, S. Kahane etc., circumstanțelor atenuante și agravante le este propriu caracterul lor accidental. Din conținutul acestui caracter rezultă că ele nu însoțesc și nu caracterizează neapărat orice faptă penală și nu sînt legate de persoana oricărui infractor [2, p. 130]. Cu tot caracterul lor accidental, circumstanțele, odată existente, subliniază autorii români citați, pot determina uneori „o schimbare simțitoare a tratamentului juridic prevăzut de lege pentru fapta săvîrșită, bineînțeles în măsura și în condițiile prevăzute de dispozițiile ce reglementează aceste cauze de modificare a pedepsei” [2, p. 130].

Cu cît mai multe particularități descriptive relevă specificul diferențierii, cu atît mai ușor poate fi

pus în aplicare procesul de individualizare a pedepsei penale. În cazul în care elementul diferențierii este determinat prin intermediul unui ansamblu de incoerențe descriptive și interpretative, procesul de individualizare a pedepsei penale este mai dificil și neuniform (diferit de la o cauză penală la alta și de la un judecător la altul).

Toate acestea sînt necesare, reieșind din opinia autorului L. Barac – pe care o susținem pe deplin – pentru asigurarea adaptabilității pedepsei penale, în sensul ca aceasta să fie susceptibilă de o diviziune elastică, încît să permită adaptarea ei concretă la gradul de pericol social al faptei și al făptuitorului [3, p. 169].

În acest context, este evidentă necesitatea de modificare a cadrului normativ în materie de diferențiere a pedepsei penale sub forma

detențiunii pe viață în baza circumstanțelor atenuante și crearea unor premise de aplicare eficientă a individualizării pedepsei în această formă prin prisma circumstanțelor/stărilor atenuante.

Materiale și metode aplicate.

La cercetarea legislației în vigoare, au fost utilizate metodele: istorică, logică, comparativă, sistematică.

Rezultate și discuții. În dreptul penal, *infracțiunea – răspunderea penală – pedeapsa penală* formează un șir categorial de bază. Este evident, susține T.A. Лесниевски-Костарева, că categoriile ce intră în acest șir sînt fundamentale pentru teoria dreptului penal, anume ele confirmînd esența lui [4, p. 37].

În acest sens, principiile diferențierii și individualizării răspunderii și a pedepsei penale apar ca principii de sine stătătoare după conținut și esență, dar strîns legate în realizarea unui scop unic – aplicarea unei pedepse echitabile, raportate la pericolul social al faptei infracționale comise și la pericolozitatea infractorului. Principiul individualizării pedepsei penale poate fi realizat ca urmare a individualizării răspunderii penale. Numai cea din urmă, subliniază A.A. Мамедов, constituie o legitate necesară și obligatorie pentru cea dintîi [5, p. 49]. Or individualizarea pedepsei – ca parte a activității de aplicare a legii penale – nu se poate înlăptui decît în baza, în condițiile și în limitele stabilite de lege [6, p. 84], adică în cadrul limitelor diferențierii.

În literatura de specialitate se face distincție între anumite *circumstanțe (atenuante și agravante) legale* (prevăzute expres de lege și, odată constatată existența lor, impun instanțelor obligația de a le reține [14, p. 489]) și *circumstanțe (atenuante și agravante) judiciare* (nu sînt determinate de lege, iar aplicarea lor este lăsată la aprecierea instanțelor de judecată; ele se constată, se recunosc și se aplică de instanță în mod faculta-

tiv [14, p. 489]). Ș. Daneș și V. Papadopol menționează că cele dintîi sînt prevăzute expres de lege și au caracter obligatoriu de aplicare, iar cele din urmă nu sînt determinate prin lege, iar aplicarea lor este lăsată la discreția judecătorilor [6, p. 151-152].

Art. 76 alin. (1), art. 77 alin. (1) din CP al RM prevăd cîte o listă de circumstanțe atenuante/gravante, care se iau în vedere *la stabilirea pedepsei* în proces de individualizare, nu și la stabilirea răspunderii penale [7]. Un caracter general și un caracter special îl au și criteriile de diferențiere și de individualizare a pedepsei penale. După cum subliniază autorii Ș. Daneș și V. Papadopol, criteriile sînt generale dacă se iau în vedere, fără excepție, la efectuarea oricărei operații de individualizare; iar caracter special au atunci cînd sînt incidente doar la stabilirea sau aplicarea pedepsei în unele cazuri particulare (de exemplu, în legătură cu sancționarea participanților) [6, p. 91]. Este necesar de precizat că efectele circumstanțelor atenuante și agravante întotdeauna poartă un caracter special, fiind diferite de la situație la situație. Acest ultim aspect este reglementat inclusiv de art. 78 CP RM.

În conformitate cu art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM, în cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvîrșirea infracțiunii excepțional de grave, pedeapsa principală se schimbă după cum urmează: *dacă pentru infracțiunea săvîrșită se prevede detențiune pe viață, aceasta se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 de ani* [7].

CP RM face referire normativă la 18 infracțiuni excepțional de grave. Aceste infracțiuni sînt repartizate în felul următor: 7 infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război; 1 infracțiune contra vieții și sănătății persoanei; 2 infracțiuni privind viața sexuală; 1 infracțiune contra familiei și mi-

norilor; 6 infracțiuni contra securității publice și ordinii publice; 1 infracțiune contra autorităților publice și securității de stat.

Conform art. 16 alin. (6) CP RM, infracțiuni excepțional de grave se consideră *infracțiunile săvîrșite cu intenție, pentru care legea penală prevede detențiune pe viață*. Însă sancțiunea penală, în cazul infracțiunilor excepțional de grave, nu are caracter absolut determinat, fapt pentru care, pe lîngă pedeapsa cu detenția pe viață, legislația penală în vigoare prevede, în calitate de pedeapsă principală alternativă, închisoarea (în toate cazurile prevăzute de lege). Asemenea modalitate de prevedere a sancțiunilor penale în cazul infracțiunilor, care fac referire la pedeapsa cu detențiunea pe viață, este prezentă și în legislația penală a Federației Ruse [8].

În contextul celor de mai sus, nu considerăm admisibil textul art. 71 alin. (2) CP RM, care prevede că „detențiunea pe viață se stabilește numai pentru infracțiunile excepțional de grave” [7]. Or, în funcție de caracterul și gradul prejudiciabil, infracțiunile sînt clasificate inclusiv în infracțiuni excepțional de grave. Logica demersului nostru este de a exclude art. 71 alin. (2) CP RM din textul legii penale.

Spre deosebire de CP al RM și CP al FR, în noul CP al României, sancțiunea normei poate prevedea, în mod unic, pedeapsa cu *detențiunea pe viață*. De exemplu, art. 438 al noului CP al României prevede la alin. (2): „Dacă faptele prevăzute în alin. (1) sînt săvîrșite în timp de război, pedeapsa este detențiunea pe viață” [9].

Operînd, în acest sens, cu dispoziția art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM, în particular *dacă pentru infracțiunea săvîrșită se prevede detențiune pe viață, aceasta se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 de ani* [7], se poate deduce că detențiunea pe viață se înlocuiește, în cazul prezenței circumstanțelor atenuante, cu pedeapsa cu închisoarea pe un

termen prestabilit. Însă, în fapt, invocând art. 75 alin. (2) CP RM, „o pedeapsă mai aspră, din numărul celor alternative prevăzute pentru săvârșirea infracțiunii, se stabilește **numai în cazul** (sublinierea ne aparține – n.a.) în care o pedeapsă mai blândă, din numărul celor menționate, nu va asigura atingerea scopului pedepsei” (acest lucru este prevăzut în alte legislații penale doar sub aspectul condiționării existenței infracțiunii săvârșite în prezența unor împrejurări atenuante [10, p. 71]).

Mai mult decât atât, considerăm că legislația în vigoare utilizează, în mod eronat, sintagma „(...) *dacă pentru infracțiunea săvârșită se prevede* (sublinierea ne aparține – n.a.) *detențiune pe viață* (...)”. Erorile constatate sînt legate de faptul că normele prin care se descriu infracțiunile excepțional de grave nu prevăd, în mod expres, posibilitatea aplicării doar a detențiunii pe viață. Din aceste considerente, s-ar putea deduce că în cazul tuturor infracțiunilor excepțional de grave, dacă se constată unele circumstanțe atenuante, pedeapsa cu detențiunea pe viață se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 de ani.

Aducem un exemplu în acest sens: persoana C. a comis o infracțiune de omor cu premeditare (art. 145 alin. (2) lit. a) CP RM). În cauza penală respectivă au fost identificate mai multe circumstanțe atenuante și lipsa unor careva circumstanțe agravante, capabile să individualizeze pedeapsa penală în limitele stricte ale diferențierii acestei pedepse. Instanța de judecată, în ipoteza instrumentării cauzei penale și deciderii asupra pedepsei penale posibile de aplicat, se axează pe următoarele limite ale pedepsei: *închisoare de la 15 la 20 de ani sau închisoare de la 15 la 25 de ani*. Se constată o situație absurdă, mai cu seamă că art. 70 alin. (2) CP RM face referire la următoarea reglementare: „Închisoarea se sta-

bilește pe un termen de la 3 luni la 20 de ani”.

Autorii Ș. Daneș și V. Papadopol, A. Boroș, referindu-se la legislația penală a României, subliniază că, „potrivit art. 77 CP al României, cînd pentru infracțiunea săvârșită legea prevede pedeapsa detențiunii pe viață, dacă există circumstanțe atenuante, se aplică pedeapsa închisorii de la 10 la 25 de ani. Înlocuirea are caracter obligatoriu (ca pedeapsă unică [11, p. 311]), nepuținându-se concepe nici o excepție [6, p. 239]. Dacă pentru infracțiunea săvârșită detențiunea pe viață este o alternativă a pedepsei cu închisoarea, dispozițiile art. 77 CP al României devin incidente numai în cazul în care instanța, ținînd seama de dispozițiile art. 72 CP al României, s-a fixat asupra pedepsei cu detențiunea pe viață (*în opinia noastră, acest lucru ar fi cu neputință de prevăzut*). Cînd însă instanța a optat pentru pedeapsa cu închisoarea, circumstanțele atenuante, dacă există, vor produce efectele arătate în art. 76 CP al României, care se vor răsfrînge nemijlocit asupra pedepsei cu închisoarea, fără ca minimul și maximum arătate în art. 77 CP al României să intre în discuție” [6, p. 239-240]. Sînt imposibile aceste modalități de individualizare a pedepsei penale, reieșind din legislația penală a RM.

În interpretarea teoretică a conținutului textului de lege enunțat în art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM, stabilim că legiuitorul, după cum menționează V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane etc., consecvent principiului că existența circumstanțelor atenuante trebuie să producă efecte în toate cazurile [12, p. 147], a prevăzut obligativitatea înlocuirii detențiunii pe viață prin pedeapsa cu închisoarea ori de cîte ori se constată, în favoarea infractorului, circumstanțe atenuante [12, p. 148].

Conform art. 76 alin. (2) CP al României, intrat în vigoare la 1 februarie 2014, „dacă pedeapsa pre-

văzută de lege este detențiunea pe viață, în cazul reținerii circumstanțelor atenuante se aplică pedeapsa cu închisoarea de la 10 la 20 de ani” [9].

În baza art. 62 alin. 1 CP FR, în cazul stabilirii circumstanțelor atenuante prevăzute de lit. „n” și (sau) „k” ale art. 61 alin. 1 CP FR (autodenunț, favorizarea activă a descoperirii și cercetării infracțiunii, descoperirea și urmărirea altor infractori, căutarea averii obținute în rezultatul infracțiunii; acordarea de ajutor medical ori alt ajutor părții vătămate nemijlocit după comiterea infracțiunii, recuperarea benevolă a daunei materiale și morale cauzate drept urmare a comiterii infracțiunii, alte acțiuni orientate spre repararea daunei cauzate părții vătămate) și lipsei circumstanțelor agravante, termenul și tipul pedepsei nu pot depăși două treimi din termenul maxim al celei mai aspre pedepse prevăzute de articolul corespunzător al Părții speciale a CP. Operînd cu art. 62 alin. 3 CP FR, dispoziția art. 62 alin. 1 CP FR nu se aplică, dacă articolul corespunzător al PS a CP FR prevede detențiunea pe viață ori pedeapsa capitală. În acest caz, pedeapsa se stabilește în limitele sancțiunii articolului corespunzător al PS a CP FR [8].

Din cele consemnate reiese că, potrivit CP FR, dacă se constată pedeapsa cu detențiunea pe viață, ca pedeapsă inclusă în conținutul sancțiunii prevăzute de articolul corespunzător din PS a CP FR, atunci careva efecte ale circumstanțelor atenuante nu se identifică.

Noul CP al României, în viziunea noastră, nu a soluționat întreaga gamă de probleme legate de efectele circumstanțelor atenuante asupra procesului de individualizare a pedepsei penale. De exemplu, aplicarea efectelor circumstanțelor atenuante în cazul infracțiunii de tortură, prevăzute de art. 282 alin. (3) din noul CP al României, va determina posibilitatea identificării

pedepsei cu închisoarea în limitele de la 10 la 16 ani și 4 luni (*tortura ce a avut ca urmare moartea victimei se pedepsește cu închisoarea de la 15 la 25 de ani și interzicerea exercitării unor drepturi*). Or, în conformitate cu art. 76 alin. (1) noul CP al României, „în cazul în care există circumstanțe atenuante, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru infracțiunea săvârșită se reduc cu o treime” [9]. În același sens, comiterea infracțiunii de genocid în timp de război (art. 438 alin. (2) CP al României – dacă faptele prevăzute în alin. (1) sînt săvîrșite în timp de război, pedeapsa este detențiunea pe viață), în prezența unor circumstanțe atenuante, va determina posibilitatea aplicării unei pedepse sub forma închisorii în limitele de la 10 la 20 de ani. În cursul analizelor desfășurate, stabilim o incoerență aplicativă în cazul săvîrșirii unor infracțiuni care prevăd pedeapsa cu închisoarea și a celor care pun accent pe detențiunea pe viață – ca pedeapsă penală, potrivit noului CP al României.

Apelînd strict la cadrul normativ al efectelor circumstanțelor atenuante asupra detențiunii pe viață în baza CP RM, în limitele unor interpretări sistematice, identificăm faptul că dispoziția art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM nu va fi pusă în acțiune în cazul comiterii infracțiunii de către minori ori femei, precum și în cazul infracțiunilor neconsumate. În baza art. 71 alin. (3) CP RM, „detențiunea pe viață nu poate fi aplicată femeilor și minorilor”, iar conform art. 81 alin. (4) CP RM, „pentru pregătirea de infracțiune și tentativa de infracțiune detențiunea pe viață nu se aplică” [7; 13, p. 201].

În sensul celor expuse anterior, considerăm necesară excluderea posibilității individualizării pedepsei penale în baza circumstanțelor atenuante în cazul infracțiunilor excepțional de grave. Or multitudinea de situații aplicative, reieșite

din conținutul cadrului normativ în materie penală, nu va putea crea acel „fond ideal” al aplicării sistematice a legislației penale în vigoare [1, p. 64-67].

Astfel, după cum subliniază V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane etc., în cazul comiterii infracțiunii a cărei sancțiune pune accent pe pedeapsa cu detențiunea pe viață ca o alternativă celei de închisoare, deducem următoarele: se înțelege că în aceste cazuri instanța nu va recurge la dispoziția din art. 77 CP al României pentru a aplica, în locul pedepsei cu detențiunea pe viață, închisoarea, ci va aplica pedeapsa de alternativă cu închisoarea, prevăzută de lege pentru infracțiunea săvîrșită [12, p. 148].

Așadar, art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM urmează a fi exclus din conținutul normativului penal, acest articol creînd mai multe controverse și incertitudini, a căror soluționare nu este posibilă decît prin excluderea textului de lege.

Concluzii

- Legislația penală în vigoare pune în lumină anumite principii generale de diferențiere a pedepsei penale în baza circumstanțelor agravante și atenuante, precum și anumite limite ale individualizării pedepsei în baza stabilirii prezenței de fapt a acestor stări agravante ori atenuante.

- Cu cît regulile generale de diferențiere vor fi descrise mai amănunțit, cu atît posibilitatea de a realiza eficient individualizarea pedepsei penale va fi mai mare, și invers.

- Este necesară identificarea separată a *procesului de individualizare a răspunderii penale* și a *procesului de individualizare a pedepsei penale*. Aceste procese se identifică doar la etapa aplicării normativului juridico-penal, nu și la cea de elaborare a cadrului normativ în acest domeniu.

- Nu se vede necesară păstrarea textului art. 71 alin. (2) CP RM, care prevede că „detențiunea pe

viață se stabilește numai pentru infracțiunile excepțional de grave”.

- Considerăm oportun de exclus posibilitatea individualizării pedepsei penale în baza circumstanțelor atenuante în cazul infracțiunilor excepțional de grave, or multitudinea de situații aplicative, reieșite din conținutul cadrului normativ în materie penală, nu va putea crea acel „fond ideal” al aplicării sistematice a legislației penale în vigoare.

- Este necesar de exclus art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM din conținutul normativului penal, deoarece acesta creează mai multe controverse și incertitudini, a căror soluționare nu poate fi realizată decît prin excluderea textului de lege.

Referințe bibliografice

1. Stăvilă M. Efectele circumstanțelor atenuante asupra detențiunii pe viață potrivit legislației penale a Republicii Moldova. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 2, p. 64-67.
2. Dongoroz V., Fodor I., Kahane S. ș.a. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală. Vol. II. Ediția a II-a. București: Editura Academiei Române, Editura All Beck, 2003, 456 p.
3. Barac L. Constantele și variabilele dreptului penal. București: All Beck, 2001, 776 p.
4. Лесниевски-Костарева Т.А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. Москва: Норма, 2000, 400 с.
5. Мамедов А.А. Справедливость назначения наказания. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, 119 с.
6. Daneș Ș., Papadopol V. Individualizarea judiciară a pedepselor. Ediția a II-a. București: Editura Juridică, 2002, 512 p.
7. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, nr. 985-XV. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14.04.2009.
8. Статья 62. Назначение наказания при наличии смягчающих обстоятельств (в ред. Федерально-

го закона от 29.06.2009 № 141-ФЗ), http://www.consultant.ru/popular/ukrf/10_12.html#p684. Vizitat: 26.01.2014.

9. Noul Cod penal al României. Intrat în vigoare la 1.02.2014. http://www.avocatnet.ro/UserFiles/articleFiles/1391378400_codul%20penal%20actualizat.pdf. Vizitat: 7.04.2014.

10. Уголовное право. Часть общая. Часть особенная. Под редакцией А.С. Михлина. Москва: Юриспруденция, 2000, 400 с.

11. Boroî A. Drept penal. Partea generală. Ediția a II-a. București: All Beck, 2000, 352 p.

12. Dongoroz V., Fodor I., Kahane S. ș.a. Op. cit.

13. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Sub redacția lui A. Barbăneagră. Chișinău: Centrul de drept al avocaților, 2003, 836 p.

14. Alecu Gh. Drept penal. Partea generală. Constanța: Europolis, 2005, 572 p.

NOȚIUNEA DAUNEI DE MEDIU ȘI A PREJUDICIULUI ECOLOGIC. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

Grigore ARDELEAN,

doctorand, lector universitar, Academia „Ștefan cel Mare”

SUMMARY

Quality research of any phenomenon, or process developments, undeniably it is necessary to start with some clarifications of terminology. This rule is also valid in the process study on the concept of „ecological damage”, which in the literature, but also in language practitioners erroneously is used as synonymous with “environmental damage”.

Keywords: environmental damage, responsibility, heritage, legislation

REZUMAT

Calitatea cercetării oricărui fenomen, proces sau evoluții în mod incontestabil se impune să înceapă cu unele clarificări în plan terminologic. Această regulă este valabilă și în procesul studiului realizat asupra noțiunii de „prejudiciu ecologic”, care în literatura de specialitate, dar și în limbajul practicienilor în mod eronat este utilizată ca sinonim cu “dauna de mediu”.

Cuvinte-cheie: daună de mediu, prejudiciu ecologic, patrimoniu, legislație

Introducere. Pentru calitatea și eficiența politicilor și, ulterior, a normelor menite să implementeze politicile ce vizează evaluarea și repararea eficientă a prejudiciului ecologic, în condițiile actuale se cere un efort deosebit din partea doctrinei, considerată a fi generatorul ideilor și mecanismelor destinate aplicării în practică numai după ce vor îmbrăca haina legalității oferite de către legiuitor. O asemenea necesitate se impune începînd cu expunerea cadrului legislativ asupra unor noțiuni ale domeniului pe care-l reglementează, conferind acestora un conținut clar și inconfundabil, capabil de a reprimă orice încercare de a fi interpretat în interes meschin și în defavoarea a tot ce se numește „valori de mediu”, indispensabile existenței umane.

Reieșind din constatările de mai sus, credem de cuviință că pentru clarificarea și înlăturarea definitivă a controversei apărute de fiecare dată la definirea noțiunii de “prejudiciu ecologic”, astăzi se cere un nou mod de abordare a problemei, iar ca urmare – conferirea unei noi concepții, alta decît cea expusă în

doctrina și legislația de pînă acum. Anume, noțiunea de *prejudiciu ecologic* trebuie privită distinct de cea a *daunei de mediu*, de pe poziții diferite, adică în primul caz de pe poziția persoanei ca victimă, iar în cel de al doilea – a mediului ca victimă.

Din această perspectivă urmează să se contureze prejudiciul ecologic ca o vătămare adusă persoanei și bunurilor sale, de către mediul degradat, și dauna de mediu caracterizată prin atingerile aduse direct mediului, privite ca fapte obiective. Este evident că, odată cu delimitarea operată între noțiunile de *daună de mediu* și *prejudiciu ecologic*, se va pune capăt discuțiilor interminabile în jurul termenului ce urmează să fie utilizat la definirea efectului vătămător ce se răsfrînge atît asupra factorilor de mediu, cît și asupra persoanei, aceste două fiind utilizate separat, și nu ca sinonime, așa cum se făcea pînă acum.

Rezultate obținute și discuții. Ideea delimitării între prejudiciul ecologic și dauna adusă mediului a fost sesizată în conținutul legislației comunitare, care conferea pro-

cedurii de reparare a prejudiciului adus mediului un regim aparte, distinct de regimul răspunderii civile pentru daune de mediu, aplicat pînă atunci. De fapt, la aceste concluzii s-a ajuns încă în anul 2000, cînd Comisia Europeană a adoptat „Cartea albă privind responsabilitatea de mediu”, care a urmat cu adoptarea, la 24 aprilie, a Directivei 2004/35/CE asupra responsabilității de mediu privind prevenirea și repararea daunelor aduse mediului [1, p. 56-75]. Aceasta din urmă constituie un document important, ce urma să recomande tuturor statelor-membre ale Uniunii Europene armonizarea legislațiilor naționale în materia prevenirii și reparării prejudiciului ecologic.

Cu un an mai tîrziu, legislația României în domeniul protecției mediului, prin adoptarea Ordonanței de urgență nr. 195/2005, începe să pună bazele dezvoltării unui nou concept ce avea să constituie mai tîrziu fundamentul elaborării unor reglementări cu caracter special, menite să confere un regim juridic specific prevenirii și reparării prejudiciului ecologic. Potrivit acestui act [2], prejudiciul înseamnă efectul cuantificabil în cost al daunelor asupra sănătății oamenilor, bunurilor sau mediului, provocat prin poluanți, activități dăunătoare ori dezastre.

În anul 2007, legislația românească, dar și doctrina, odată cu elaborarea și adoptarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 68 care transpune Directiva 2004/35/CE cu privire la răspunderea de mediu cu referire la prevenirea și repararea prejudiciului, prejudiciul este deja definit ca o „schimbare negativă măsurabilă a unei resurse naturale sau o deteriorare măsurabilă a unui serviciu legat de resursele naturale, care pot surveni direct sau indirect”. În acest act normativ, termenului de *daună* este privit ca o atingere nemijlocită adusă factorilor de mediu, lăsînd să se înțeleagă că prejudiciul adus ulterior persoa-

nelor urmează a fi reparat cu aplicarea altor norme, și anume a celor ale răspunderii civile delictuale.

În această ordine a expunerii, urmărind evoluția în definirea noțiunii de *prejudiciu ecologic*, cu toate criticile care i-au fost aduse pînă în anul 2004, observăm că, odată cu clarificarea categoriilor de subiecte cu statut de victime a prejudiciului, situația nu a devenit atît de clară și în plan terminologic. Ne referim aici la faptul că și în prezent, atunci cînd se vorbește despre vătămările aduse mediului, persoanelor și bunurilor acestora, continuă a se utiliza termenul de „daună ecologică” în același context cu termenul de „prejudiciu ecologic”, fiind astfel considerate drept sinonime. Evident că soluționarea acestei divergențe a fost pusă pe seama doctrinei, care de ceva timp se străduiește să demonstreze că termenul de *daună* și cel de *prejudiciu*, în materie de mediu, desemnează noțiuni diferite, prin urmare aceste două stau în capul a două regimuri diferite de reglementare a normelor ce asigură repararea lor.

După cum se afirmă, pe bună dreptate, în doctrina românească [8, p. 241], categoriile clasice ale răspunderii și reparării daunelor nu pot lua în calcul prejudiciile de mediu, prin natura lor individuale și colective, subiective și obiective, actuale ori viitoare, temporare sau durabile, unele încă nenumite din punct de vedere juridic ori dificil măsurabile. De aceea, configurarea și consacrarea unei categorii specifice și speciale de *daună* și *prejudiciu ecologic* se impuneau cu acuitate. Potrivit aceluiași autor [9, p. 18], această inițiativă se întemeiază pe o moștenire a dreptului roman, în care se înfîlnește termenul de *damnum*, care însemna simpla leziune și care dădea dreptul la repararea consecințelor pecuniare ale atingerii, fără ca aceasta să fie încă desemnată prin *praejudicium*. Cu toate că istoria dreptului cunoaște demult despre această delimitare,

în materie de mediu, relativ recent doctrina încearcă în a distinge între dauna ecologică și prejudiciul ecologic după modelul respectiv. Autorul indicat, abordînd aspectul cronologic al evenimentelor, ajunge la concluzia că dauna precedă în mod necesar prejudiciul. Nu poate exista prejudiciu fără daună, dar în mod invers e posibil. Din acest context desprindem ideea că dauna este condiția necesară declanșării unui prejudiciu.

Într-adevăr, dacă e să privim realitatea cu care astăzi se confruntă mediul, atunci îl putem compara cu un filtru care nu mai funcționează, materia din care este alcătuită a devenit atît de ciuruită și transparentă, încît nu mai este în stare să rețină nici cea mai mică impuritate, iar ținta spre care se îndreaptă efectele negative ale activității umane o constituie însuși omul. O situație similară bumerangului, numai că acesta nu se întoarce asupra celui ce l-a aruncat, ci asupra ecosistemului în care își are existența întreaga umanitate. Anume acest considerent a determinat doctrina, iar ulterior și cadrul juridic, să creeze un mecanism care ar permite repararea acestui „filtru” (mediul natural) încă în faza în care efectul vătămător are statut de daună, excluzînd posibilitatea de a cauza mai departe un prejudiciu la adresa persoanei și bunurilor sale.

Actualmente, și în literatura civilă de specialitate se încearcă a pune bazele unei delimitări conceptuale la nivel doctrinar între noțiunile de „pagubă”, „daună” și „prejudiciu”.

Astfel, în doctrină [11, p. 1] se propune ca termenul de *pagubă* să fie folosit doar pentru consecințele civile negative, de natură materială, rezultate din fapte sau acte juridice de orice fel, care se vor repara în bani sau în natură, după caz. În sensul termenului *daună* s-ar înțelege o lezare exclusiv pe plan moral, neevaluabilă pecuniar, dar indemnizabilă în vederea refacerii

onoarei, demnității etc. Termenul *prejudiciu* exprimă vătămări sau alte consecințe lezionare civile, de natură materială, morală sau mixtă, atât în plan fizic, cât și în plan psihic.

Aplicînd această formulă pentru clasificarea vătămarilor de natură ecologică, am putea asimila *dauna adusă mediului* cu *paguba* definită în sens civil, desemnînd astfel consecința negativă asupra mediului, de natură materială, care se va repara în bani sau în natură, după caz (ținînd cont de faptul că vătămarile aduse mediului nu se repară întotdeauna în natură, dar pot fi compensate pecuniar). Termenul de *prejudiciu ecologic*, la rîndul său, poate fi asimilat cu termenul de *prejudiciu civil* și definit în sensul consecințelor lezionare de natură patrimonială sau morală, suportate de persoană în legătură cu un dezastru ecologic care afectează bunurile sale.

Revenind la problema delimitării daunei ecologice de prejudiciu, în literatura de specialitate [7, p. 130], atunci cînd se clasifică prejudiciul ecologic, se referă la *prejudiciu de origine primară* – daunele cauzate valorilor materiale, respectiv îndreptate spre atingerea intereselor patrimoniale ale persoanelor, puțin constă în pierderi în producție, moartea animalelor, distrugerea unor plantații, și au un caracter real, și *prejudiciul de origine secundară* – provocat de paguba de origine primară, fiind rezultatul prejudiciului primar, cauzat mediului înconjurător, și poate apărea sub forma unor pierderi de natură fiziologică, genetică, morală etc. M. Duțu, atunci cînd caracterizează *dauna ecologică*, se referă la atingerea adusă unui patrimoniu colectiv (prejudiciu colectiv), de interes public, deoarece aparține întregii colectivități, fără a putea fi individualizată partea fiecărei persoane, respectiv nici partea din daună suportată de fiecare în parte nu este posibil de stabilit. Autorul

în cauză [6, p. 235], dar și alții, mai utilizează noțiunea de daună ecologică și cu termenul de „prejudiciu ecologic pur”. Însă atunci cînd se referă la *prejudiciu ecologic*, are în vedere dauna individualizată, care a afectat bunurile uneia sau ale mai multor persoane și are o cauză cu caracter ecologic.

În contextul celor analizate mai sus, insistăm să delimităm sub aspect conceptual noțiunea de „prejudiciul ecologic” utilizată pînă în prezent ca sinonim cu cea de „daună ecologică”, în *daună de mediu*, privită ca o vătămare directă a factorilor de mediu, fără repercusiuni asupra persoanei, și *prejudiciu ecologic*, ca daună adusă indirect persoanei și bunurilor sale prin intermediul mediului poluat. Argumentul nostru se fondează pe noțiunea actuală a prejudiciului definit de legislația civilă, revenind la ideea că noțiunea de „prejudiciul ecologic” este inspirată în mare parte din noțiunea de „prejudiciu civil”.

Astfel, în art. 14 alin. 2 din Codul civil se menționează că prejudiciul constituie cheltuielile pe care persoana lezată într-un drept al ei le-a suportat sau urmează să le suporte la restabilirea dreptului încălcat, pierderea sau deteriorarea bunurilor sale, precum și beneficiul neobținut prin încălcarea dreptului. Încercînd să adaptăm pe rînd noțiunea de „daună de mediu”, iar ulterior pe cea de „prejudiciu ecologic” la noțiunea de „prejudiciu” expusă în legislația civilă, am constatat că ultima nu coincide nici din punct de vedere semantic și nici din punctul de vedere al caracterelor sale cu noțiunea de *daună de mediu*, cel puțin din trei considerente:

1. Dauna de mediu (adusă mediului) nu poate fi restabilită în natură în forma și în conținutul avut pînă la degradare, ca în cazul prejudiciului civil (de ex., deteriorarea unui automobil), aceasta poate doar să fie compensată pecuniar.

2. Sintagma „pierderea sau de-

teriorarea bunurilor sale” nu poate fi atribuită și noțiunii „daună de mediu”, deoarece mediul ca victimă constituie patrimoniul comun al umanității; prin urmare, bunurile de mediu nu pot fi individualizate și în consecință nu aparțin particularilor. În acest context, factorii de mediu nu constituie bunurile sale.

3. Restabilirea beneficiului neobținut nu este caracteristică sub nicio formă daunei de mediu, deoarece funcția principală a componentelor mediului nu constă în generarea unor beneficii materiale în favoarea persoanei, ci în menținerea unui echilibru ecologic necesar existenței umane.

Așadar, reieșind din comparația realizată, considerăm că noțiunea de „prejudiciu” definită de legislația civilă nu poate fi atribuită noțiunii de „daună de mediu”. Totodată, afirmăm că noțiunii de prejudiciu ecologic îi pot fi atribuite cu succes toate elementele caracteristice prejudiciului civil, în primul rînd pentru că este susceptibil de restabilire integrală (de ex., subsolul unei case care a fost deteriorat prin inundarea cauzată de apele reziduale, provenită din activități industriale), iar ținînd cont de faptul că acestea sînt generatoare de venituri, pentru perioada în care nu și-au îndeplinit funcțiile economice din cauza afectării, poate deschide dreptul la repararea prejudiciului ce constă din venitul ratat.

Evident că în urma exercițiului de asimilare a noțiunii de „prejudiciu ecologic” cu cea de „prejudiciu civil” se creează impresia că acestea sînt absolut identice, prin urmare subordonate aceluiași regim de reglementare, inclusiv în vederea reparării. În această ordine de idei, în scopul evitării unor confuzii, nu întîrziem să venim cu concretizarea că între aceste două noțiuni există o deosebire esențială. Astfel, prejudiciul ecologic, spre deosebire de prejudiciul ordinar (civil), este cauzat persoanei și bunurilor sale de către mediul afectat, iar într-o

altă ipostază poate apărea ca o daună cauzată de persoane direct bunurilor care generează consecințe negative asupra sănătății și bunăstării celui cărui îi aparțin cu titlu de proprietate.

Drept remarcă asupra bunurilor particularilor afectate de mediul poluat, insistăm să ne oprim cu unele precizări mai detaliate, avînd în vedere faptul că o parte din ele îndeplinesc funcții economice pentru proprietar, dar în același timp și funcții ecologice. Cu titlu de exemplu, vom încadra juridic situația în care un camion ce transportă substanțe chimice periculoase s-a răsturnat în grădina unei persoane, respectiv acestea s-au deversat pe terenul ce-i aparține cu drept de proprietate, cazîndu-i un prejudiciu material considerabil. Dacă acest prejudiciu va fi calificat drept unul patrimonial de natura prejudiciului civil, atunci, prin aplicarea normelor răspunderii civile delictuale, persoanei va trebui să i se repare prejudiciul material alcătuit din prejudiciul efectiv (costul producției agricole de pe terenul afectat) și un venit ratat în cazul în care acesta devine nereproductiv.

Însă, aici se cere a se ține cont și de prejudiciul adus sănătății proprietarului, care a inhalat aceste substanțe și urmează să le inhaleze în următorii ani. Aici constatăm că prejudiciul civil i se mai adaugă și o daună de natură ecologică, iar ecuația matematică prin care la prejudiciu se adună și suferința de ordin ecologic este egală cu prejudiciul ecologic. Amintim că acesta este un *prejudiciul ecologic*, și nu o *daună de mediu*, deoarece atingerea este adusă unui bun ce aparține persoanei, bun care, pe lângă funcția sa economică (în calitate de teren), independent de voința omului, este un receptor și emițător al efectului atingerii negative care i s-a adus, astfel îndeplinind în același timp și o funcție ecologică (în calitate de sol). Evident, din punct de vedere juridic, între sol și teren

există o deosebire întrucipată în regimurile juridice diferite de reglementare, însă calitatea sa naturală nu implică și o diferență în planul funcțiilor pe care le îndeplinesc ambele în cadrul ecosistemului natural în care își are existența și omul. Opinia noastră este confirmată și de unii autori atunci cînd se expun asupra particularității prejudiciului ecologic din perspectiva direcției duble de acțiune pe care o manifestă: economică și ecologică [5, p. 200].

Din aceste constatări desprindem ideea că prejudiciul ecologic comportă unele particularități și în materie de reparare, unde normele răspunderii civile delictuale nu sînt suficiente pentru a asigura o reparație adecvată și deplină a prejudiciului suportat în complexitatea sa. Pe lângă normele răspunderii civile se cere și aplicarea unor norme specifice dreptului mediului sub aspectul izolării, refacerii, compensării și readucerii bunului proprietarului la paramentrii funcționali de pînă la cauzarea daunei, iar în cazul dat funcția bunului afectat este dublă – cea economică și cea ecologică. Prin urmare, fapta descrisă în exemplul dat nu constituie un “prejudiciu curat civil”, ci un *prejudiciu ecologic*, deși urmează a fi reparat prin aplicarea aceluiași norme ale răspunderii civile delictuale; iar în unele cazuri particulare, pentru repararea eficientă a prejudiciului ecologic se poate apela și la unele norme specifice răspunderii de mediu.

Prin această analiză intenționăm să arătăm consecutivitatea consecințelor între fapta omului și efectele negative aduse acestuia prin intermediul mediului, sau, așa cum se exprima R. Drago, dauna cauzată persoanelor ori lucrurilor de mediu în care acestea trăiesc [4, p. 457]. Cu alte cuvinte, constituie *prejudiciu ecologic* cazul în care bunului persoanei i s-a adus un prejudiciu, iar acesta, datorită funcțiilor sale “ecologice” (bun de mediu), gene-

rează consecințe negative asupra vieții și sănătății persoanei.

În lumina celor clarificate mai sus, considerăm necesar să realizăm o delimitare și între noțiunea de *prejudiciu ecologic* și cea de *daună de mediu*, mai fiind denumit în literatura de specialitate “prejudiciu ecologic pur” sau “prejudiciu colectiv”. Fundamentarea acestei delimitări pornește de la ideea că *prejudiciul ecologic* constituie o daună adusă indirect persoanei și bunurilor sale prin intermediul mediului poluat, iar *dauna de mediu* reprezintă o vătămare directă a factorilor de mediu, fără repercusiuni asupra persoanei și bunurilor sale.

Totodată, anterior expunerii asupra reperelor de delimitare între dauna de mediu și prejudiciul ecologic, este necesar să arătăm și asemănările dintre aceste două, care sînt destul de numeroase, dar în același timp tot atît de insuficiente pentru a se opune unei delimitări clare.

Deci, în literatura de specialitate [3, p. 97-105], prin caracterizarea paralelă a daunei de mediu și a daunei civile rezultate din dauna de mediu (*prejudiciul ecologic*), sesizăm un șir de trăsături comune ce leagă aceste noțiuni, cum ar fi: actul poluator în calitate de cauză a daunei de mediu, iar pe cale de consecință – și a prejudiciului ecologic, modalități de manifestare în timp, posibilitatea previziunii, natura faptelor și actelor săvîrșite, precum și modul de săvîrșire.

Vom încerca să aducem unele dovezi în argumentarea distincției dintre *dauna de mediu* și *prejudiciul ecologic*, cu luarea în considerare a următoarelor criterii:

- **Victima daunelor cauzate prin acte de poluare.** Reieșind din faptul că dauna de mediu reprezintă rezultatul unei vătămări aduse direct factorilor de mediu, spunem că în acest caz *mediul* este victima poluării, iar consecințele care se răsfrîng asupra *persoanei*

și bunurilor sale o desemnează în calitate de victimă a prejudiciului ecologic cauzat astfel pe cale indirectă. Efectul negativ se transmite fie prin intermediul componentelor de mediu ce poate influența direct condițiile de existență umană, fie prin intermediul bunurilor ce aparțin acesteia de drept, bunuri care pe lângă funcția economică îndeplinesc și o funcție ecologică de natură să conducă efectele negative ale degradării sale direct către persoană. Evident, mediul aici nu are calitatea de victimă în sensul legislației procesuale, în caz contra ar apărea problema reprezentării elementelor naturale, cu toate că în dreptul pozitiv al unor state s-a înregistrat o evoluție în acest sens. Se are în vedere aici conținutul art. 71 din Constituția Ecuadorului din 2008, care conferă naturii calitatea de subiect de drept [8, p. 242].

• **Interesul lezat.** Privind factorii de mediu din poziția calității sale de patrimoniu comun al umanității, conferită prin destinația și valoarea sa, ori de câte ori i se aduce o atingere negativă de natură să pună în pericol viața și sănătatea persoanei, constatăm că se lezează un interes public. Prin urmare, amintind trăsăturile definitorii ale daunei de mediu ca vătămare a factorilor de mediu fără repercusiuni asupra persoanei, afirmăm fără pic de îndoială că prin dauna adusă direct mediului se lezează un interes public. De cealaltă parte, considerăm că atâta timp cât prejudiciul ecologic vizează un bun de mediu individualizat în raport cu persoana concretă, se aduce atingere unui drept subiectiv, al avutului privat, iar prin urmare interesul lezat este unul privat, care deschide dreptul la reparație doar subiectului prejudiciat.

• **Condiția manifestării în raport cu prejudiciul civil.** Sub aspectul manifestării unui act poluator în raport cu rezultatul negativ pînă la care se poate ajunge și care în consecință deschide dreptul la

reparații sub imperiul a două regimuri juridice diferite (regimul unei răspunderi de mediu specifice și regimul răspunderii civile delictuale), constituie un alt reper de delimitare între dauna de mediu și prejudiciul ecologic.

În planul caracterizării daunei de mediu sub o asemenea optică, se impune clarificarea împrejurărilor în care dauna de mediu necesită a fi însoțită sau nu de un prejudiciu civil, pentru a deschide dreptul la reparație. Revenind la discuțiile anterioare în care punctam că dauna este condiția necesară prejudiciului sau, cu alte cuvinte, dauna precedă prejudiciul, considerăm că în acest plan vătămarea adusă mediului este suficientă pentru a deschide dreptul la reparație, chiar dacă nu a adus cu sine și un prejudiciu, evident în temeiul unui regim juridic specific, altul decît cel al răspunderii civile privit separat. În această ordine de idei, subliniem că dauna de mediu, pentru a fi considerată, nu necesită neapărat apariția unui daune civile, deoarece deja prezintă importanță în plan de lezare de interese, chiar și la existența ei separată de dauna civilă [3, p. 97]. În cazul prejudiciului ecologic, pentru ca acesta să genereze dreptul la acțiune, pe lângă elementul daunei de mediu trebuie să conțină și elementul prejudiciului civil (daunei civile), susceptibil de reparare, cu aplicarea normelor răspunderii civile completate uneori de unele norme specifice dreptului mediului.

• **Conținutul patrimonial.** Este de remarcat faptul că atunci cînd se aduce o vătămare componentelor mediului natural, interesul lezat, dar și întinderea prejudiciului suportat se limitează doar la caracterul patrimonial. Deși aspectul unui mediu degradat poate constitui și sursa unor suferințe de ordin moral aduse persoanei, chiar admitînd ipoteza în care această degradare o afectează direct, considerăm că sîntem în prezența unui prejudiciu ecologic, și nu a unei daune de

mediu, deoarece primul reprezintă consecința daunei de mediu asupra persoanei. Pentru concretizare, amintim că elementele naturale nu suferă din punct de vedere moral. În sens opus, afirmăm că, în funcție de conținutul său economic, prejudiciul ecologic are atît un caracter patrimonial, deoarece vizează bunurile sale, cît și un caracter personal nepatrimonial, din punctul de vedere al atingerilor aduse sănătății omului. Cu atît mai mult, prejudiciul ecologic sub aspect patrimonial poate fi alcătuit din prejudiciul efectiv și venitul ratat, ceea ce nu este specific și daunei de mediu.

• **Subiectul titular al dreptului patrimonial de mediu.** Dauna de mediu se delimitează de prejudiciul ecologic și atunci cînd se pune în discuție subiectul titular al "dreptului patrimonial de mediu". Astfel, ținînd cont de faptul că dauna de mediu constituie rezultatul atingerilor aduse direct factorilor naturali ce formează patrimoniul colectiv, doar statul ca titular al acestui drept poate impune o anumită conduită, poate sancționa sau cere repararea prejudiciilor aduse mediului. În cazul prejudiciului ecologic, titularul dreptului patrimonial de mediu este persoana privită individual ca titular de drepturi și obligații. Beneficiind de acest drept, particularul poate să-și exercite prerogativele dreptului de proprietate asupra acestor bunuri în mod exclusiv în limitele stabilite de lege, precum și dreptul de creanță asupra lor. În cazul în care i s-a adus o atingere acestor categorii de bunuri ce comportă o consecință ulterioară asupra sănătății proprietarului, doar acesta poate să-și exercite dreptul la acțiune reparatorie în baza dreptului său de creanță. Evident, și atunci cînd persoana privită individual nu este proprietarul bunului de mediu, dar este ținta efectului negativ al daunei de mediu emis din direcția bunului de mediu ce aparține statului, de asemenea are drept la acțiune, dar fără îndoială obiectul acesteia

este prejudiciul ecologic, și nu dauna de mediu, fiindcă doar persoana este victima unei daune de mediu individuale (prejudiciul ecologic).

• **Certitudinea existenței actuale sau viitoare.** Având în considerare condiția certitudinii prejudiciului cerută pentru angajarea răspunderii civile delictuale, în condițiile actuale putem afirma că aceasta tinde să traseze o linie de demarcare între dauna de mediu și prejudiciul ecologic. Evident, având în vedere că prejudiciul reprezintă duna cuantificabilă în cost care marchează efectul final al oricăror încălcări, pentru a deschide dreptul la reparație, acesta trebuie să-și facă vizibilă existența sa actuală și viitoare, precum și posibilitățile de evaluare, chiar dacă se produce ulterior.

În privința daunei de mediu care poate manifesta repercusiuni asupra sănătății persoanei, pragul de la care poate interveni răspunderea reparatorie necesită o altfel de abordare, bazată pe repararea daunei aduse mediului în faza în care nu a generat un prejudiciu ecologic, acesta din urmă neexistând la moment, iar în vederea probabilității producerii în viitor nu există certitudine. În acest caz trebuie să ținem cont de faptul că majoritatea acțiunilor cauzatoare de daune mediului nu presupun prezența imediată a daunei sau posibilitatea determinării mărimii integrale a acesteia [3, p. 99]. Această opinie, de fapt, răstoarnă poziția doctrinei mai vechi care susținea că pentru daunele incerte și eventuale, adică acelea care se pot produce în viitor, nu se poate cere despăgubire. Actualmente însă, doctrina a devenit mai flexibilă, apreciind că un prejudiciu care nu s-a realizat poate justifica condamnarea actuală, dacă realizarea lui în viitor este certă [12].

În materie de mediu, mergând ceva mai departe, potrivit unor studii recente asupra riscurilor de daune viitoare, s-a ajuns la con-

cluzia posibilității admiterii ca fundament al unei acțiuni, riscurile plauzibile ori incerte de daune viitoare grave ori ireversibile, care nu ar fi, ori foarte dificil reparabile [10, p. 22]. Urmînd această constatare, putem insista asupra aplicării normelor răspunderii reparatorii în faza în care s-a adus o atingere factorilor de mediu, iar dauna încă nu este certă, dar în eventualitate ar putea să se producă în viitor, cu toate că în acest sens nu se poate aduce probe pertinente.

• **Momentul constatării.** După particularitățile pe care le comportă dauna de mediu în raport cu prejudiciul ecologic, momentul constatării efectului negativ este diferit. Așa cum am menționat anterior, dauna de mediu precede prejudiciul ecologic, prima este o condiție necesară secundului. Din acest considerent, și momentul constatării este diferit, urmînd o consecutivitate firească.

Abordînd problema sub un alt aspect, anume sub cel al perioadei ce se impune între faptă și rezultatul vătămător, de asemenea sesizăm o diferență. Avînd în vedere că prejudiciul ecologic reprezintă rezultatul atingerii aduse factorilor de mediu, în calitate de intermediari ai acestor efecte, iar persoana are contact direct cu bunurile sale de mediu, respectiv și perioada dintre declanșarea actului poluator și efectul resimțit este mult mai mică, în comparație cu perioada dintre lezarea mediului și efectele resimțite de colectivitatea umană, care ar sugera autorităților de mediu să întreprindă măsuri de constatare a daunei de mediu.

• **Regimul juridic aplicabil în materie de reparație.** În condițiile în care dauna de mediu și prejudiciul ecologic cunosc particularități diferite de constatare, manifestare, direcții de acțiune, interese lezate, astăzi se impune și o reglementare diferențiată a regimurilor juridice aplicabile în materia de răspundere reparatorie. Totodată, pornind

de la similitudinile identificate între prejudiciul „civil” și prejudiciul ecologic în planul intereselor la care atentează, dar și al conținutului lor, normele ce necesită a fi aplicate în vederea garantării victimei unei reparații eficiente și repunerii în situația anterioară survenirii prejudiciului sînt comune, aparținînd răspunderii civile, adaptate și coraborate în anumite împrejurări specifice cu unele norme ce aparțin ramurii dreptului mediului.

În ce privește dauna de mediu, regimul juridic aplicabil în materie de reparație necesită o cu totul altă construcție, ținînd-se cont de interesul apărut, obiectul de atentare, subiecții cu drept de acțiune, posibilitățile de recuperare. Prin urmare, în contextul acestor realități se impune o revizuire a cadrului normativ, în vederea reconsiderării direcțiilor de reglementare în favoarea elaborării unei legi speciale care să reglementeze nemijlocit modul de reparație a daunei aduse mediului.

Concluzii. Din punct de vedere conceptual, noțiunile „daună de mediu” și „prejudiciu ecologic” în condițiile actuale necesită o delimitare clară, iar prin urmare și o abordare distinctă ulterior încorporării acestora în regimuri diferite ale răspunderii, care se vor susține reciproc în calea îndeplinirii marelui misiunii de a garanta repararea daunelor aduse mediului direct și, respectiv, prejudiciilor aduse persoanei și bunurilor sale.

Astfel, prin sinteza celor analizate mai sus, definim **dauna de mediu** ca vătămare directă a mediului, independent de repercusiunile sale asupra persoanei, și **prejudiciul ecologic** ca daună adusă indirect persoanei și bunurilor sale prin intermediul mediului degradat.

Recenzent:
Andrei GUȘTIUC,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Referințe bibliografice

1. Directiva 2004/35/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 aprilie 2004 privind responsabilitatea în ceea ce privește prevenirea și repararea daunelor aduse mediului. *Journal officiel* no L 143 du 4/30/2004.
2. Ordonanța de urgență a României nr. 195 din 22.12.2005 privind protecția mediului. În: *Monitorul Oficial al României*, 31.01.2006, nr. 88.
3. I. Trofimov, G. Ardelean, A. Crețu. *Dreptul mediului*. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2015.
4. R. Drago. *Travaux de l'association H. Capitan. La protection du voisinage et de l'environnement*. Paris, 1979.
5. Adihanov. *Dreptul ecologic. Curs de lecții*. Barnaul, 2006.
6. V. S. Bădescu. *Dreptul mediului, sisteme de management de mediu*. București: Editura C.H. Back, 2011.
7. Doina Anghel. *Răspunderea juridică privitoare la protecția mediului. Privire specială asupra răspunderii civile*. București: Universul juridic, 2010.
8. M. Duțu. *Considerații în legătură cu delimitarea și corelarea sistemelor (regimurilor) juridice de prevenire și reparare a daunelor ecologice în dreptul român*. În: *Revista Dreptul*, nr. 3/2013.
9. M. Duțu. *Repararea prejudiciului ecologic în condițiile Codului civil*. În: *Pandectele române*, nr. 6/2014.
10. M. Duțu. *Un nou model de responsabilitate: răspunderea pentru viitor. Perspectiva de mediu*. În: *Pandectele române*, nr. 8/2014.
11. G. Vințanu. *Prejudiciul. Element al răspunderii civile în dreptul român și comparat. Rezumatul tezei de doctor*. <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2012Ianuarie/CasemindraGabriela> (vizitat la 16.10.2015).
12. Oana Gligan. *Pierderea unei șanse privită prin prisma condițiilor răspunderii civile*. <https://dreptmd.wordpress.com/2015/02/08/> (vizitat la 22.10.2015).

UNELE COSIDERENTE REFERITOARE LA PARTICULARITĂȚILE ORDINII DE DREPT LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE

Mariana ROBEA,

doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

SUMMARY

Today, the European Union is a political and economic construction that was reached after several decades of integration efforts. The EU institutions were able to create and preserve the rule of law within the European commonality, serving as a benchmark for its citizens. EU institutions functioning must be permanently ensured, which are basing tools of modeling a large consensus on common values and norms within community block.

Keywords: European Union, federalism, European Law, European Treaty, European Convention on Human Rights, European Law principle, legal order

REZUMAT

Uniunea Europeană este astăzi o construcție politică și economică la care s-a ajuns după mai multe decenii de eforturi de integrare susținute. Instituțiile Uniunii Europene au reușit să creeze și să conserve ordinea de drept în interiorul comunității europene, servind ca punct de referință pentru cetățenii săi. Funcționarea instituțiilor UE trebuie asigurată permanent, acestea fiind instrumente de bază ale modelării unui consens majoritar asupra valorilor și normelor comune din interiorul blocului comunitar.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, federalism, drept comunitar, tratat comunitar, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, principiu de drept comunitar, ordine de drept

Motivația abordării temei. Prin tema abordată intenționăm să supunem atenției doctrinei juridice problema complexă a apariției unei noi tipologii juridice, și anume tipul dreptului Uniunii Europene, denumit și *dreptul comunitar*. Articolul dorește a răspunde întrebării: este dreptul Uniunii Europene un nou tip de drept, cu determinații calitative specifice?

În prezent, sîntem martorii unor fascinante provocări în ceea ce privește Uniunea Europeană – se discută despre integrarea într-o ordine juridică supraetnatizată, despre rarcordarea la interese supranaționale, despre reconfigurarea suveranității, despre împletirea valorilor naționale cu cele ale Uniunii Europene și despre armonizarea legislației.

La început de secol XXI, într-un moment în care Uniunea Europeană traversează o controversată criză financiară, luptînd pentru o intensificare a integrării politice, apare întrebarea dacă Europa devine

ne din ce în ce mai unită din punct de vedere cultural, social și juridic, iar identitatea sa europeană e tot mai evidentă. Crearea unei Europe unite ridică o problemă delicată – compatibilitatea dintre valorile naționale și cele ale Uniunii Europene. Cele douăzeci și opt de state-membre ale Uniunii Europene sînt amenințate de procesul „deznaționalizării” și pierderii identității naționale în dauna celei europene, astfel că ne întrebăm, totodată, dacă popoarele Europei sînt pregătite să renunțe la elementele lor de specificitate și să îmbrățișeze „unitatea în diversitate”.

Poate oare dreptul comunitar, caracterizat de multilingvism și multijuridism, să fie considerat un nou tip de drept, apărut în panorama sistemelor de drept ale lumii?

Aspecte privind ordinea de drept și justiția. Justiția este idealul intangibil al dreptului, ultima și cea mai înaltă expresie a acestuia. Astfel, vorbind despre ordinea de drept,

nu se poate face abstracție de sfera justiției, or, când se abordează subiectul justiției, conexiunea cu ordinea de drept este inevitabilă. În același timp, deși noțiunea de *justiție* și cea de *ordine juridică* sau de *drept* sînt apropiate, interdependente, ele nu se identifică. Ordinea de drept nu există fără justiție, iar justiția își pierde eficacitatea în cazul în care apar discrepanțe în ordinea de drept. Prin urmare, realizarea imperativului de conservare și apărare a ordinii de drept – trăsătură definitorie a statului de drept – este de neconceput în lipsa unui mecanism de garantare a lui, în care un loc important îi revine funcției justiției îndeplinite de instanțele judecătorești.

Ordinea de drept este condiționată de următorii factori: norme sociale, relații sociale reglementate prin aceste norme, conformitatea comportării oamenilor care intră în aceste relații cu prevederile normelor. Condiția obligatorie pentru crearea ordinii de drept o constituie respectarea prevederilor normelor juridice, adică realizarea principiului legalității [1]. Ordinea de drept este rezultatul realizării prevederilor dreptului în relațiile sociale sau desfășurarea relațiilor supuse reglementării juridice în strictă conformitate cu normele dreptului [2].

Normele juridice, împreună cu relațiile juridice născute în baza lor, alcătuiesc ordinea de drept, parte componentă a ordinii sociale. Ordinea de drept constituie condiția de baza a echilibrului ordinii sociale, garanția realizării drepturilor esențiale ale individului și funcționarii corecte a instituțiilor.

Evoluția ordinii juridice europene în textele și tratatele comunitare. Este unanim recunoscut faptul că la baza înființării Uniunii Europene se află Planul Marshall¹, care a creat condițiile unui sistem de cooperare economică ce a permis realizarea primelor proiecte de integrare europeană.

¹ A se vedea http://www.marshallfoundation.org/library/doc_marshall_plan_speech.html (vizitat la 08.10.2015).

La sfîrșitul Primului Război Mondial, în ciuda ideilor exprimate în timp, construcția unei structuri europene care să încadreze statele de pe continent într-o identitate economică și politică comună era imposibil de realizat. Izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial a fost ca o stavilă în implementarea acestui țel. Dar speranța a reapărut după încheierea acestuia, Europa postbelică fiind caracterizată de euforie federalistă. Cu toate acestea, statele europene însă au manifestat prudență față de ideea de federalism, din cauza temerii pierderii suveranității.

Startul construcției blocului comunitar a fost dat de Ministrul de Externe francez Robert Schuman, care dorea crearea unei „înalte autorități” supranaționale, care să dirijeze producția și desfacerea oțelului și cărbunelui în Europa. La baza propunerii lui Schuman se afla *planul elaborat de Jean Monnet*² [3].

La 18 aprilie 1951, Franța, Germania, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg au semnat Tratatul de instituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECO), intrat în vigoare la 23 iulie 1953³ [3].

Prin semnarea Tratatului CECO au fost create patru instituții: o Înalță Autoritate, o Adunare responsabilă pentru controlul politic și Consiliul Miniștrilor, constituit din reprezentanți ai state-

² Jean Monnet s-a născut la 9 noiembrie 1888 în Cognac, Franța, într-o familie de comercianți de coniac. Consilier pe probleme economice și om politic francez, J. Monnet și-a dedicat viața cauzei integrării europene. A fost sursa de inspirație a Planului Schuman, care prevedea unificarea industriei grele a Europei Occidentale.

³ Prin instituirea Comunității Europene a Cărbunelui și a Oțelului (CECO), intrată în vigoare în iulie 1952, Europa supranațională înregistrează primul său mare succes. Cele șase state-membre ale acestei organizații renunță pentru prima dată, într-un domeniu totuși încă limitat, la o parte din suveranitatea lor în favoarea Comunității.

lor-membre. CECO mai dispunea de o Curte de Justiție – organism jurisdicțional avînd ca scop respectarea normelor Tratatului.

Cîteva ani mai tîrziu, în 1957, au fost semnate la Roma Tratatul ce instituie Comunitatea Europeană (CEE) și Tratatul instituind Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (CEEA) sau EURATOM.

Și Tratatul de la Roma prevede constituirea unor instituții – o Comisie (Înalta Autoritate), executivul independent al Comunității, Consiliul de Miniștri, ca organ interguvernamental și autoritate legislativă, Curtea de Justiție ca autoritate judiciară și o adunare parlamentară cu rol consultativ.

Deși Tratatul de la Bruxelles din 1965, intrat în vigoare în 1967, cunoscut ca Tratatul de fuziune, a unificat instituțiile celor 3 comunități (CECO, CEE, CEEA), acestea pot să-și exercite fiecare puterea în cadrul Comunității în care funcționează, fiind aplicabil *principiul autonomiei tratatelor comunitare*. Art. 232 al Tratatului CEE prevede că dispozițiile sale, în calitate de *tratat general*, nu le modifică pe cele din CECO și CEEA, care sînt *tratate speciale* [3]. Practica Curții de Justiție tinde însă să unifice, în interpretările sale, prevederile celor 3 tratate.

În 1985 a fost dată publicității Carta Albă⁴, document care a pus bazele unui program legislativ în vederea realizării pieței interne, obiectiv propus să fie atins pînă la 31 decembrie 1992.

Un an mai tîrziu, prin Actul Unic European (AUE), care a încorporat Carta Albă, a fost realizată prima mare reformă a Tratatelor Comunităților. Documentul a avut ca scop principal concretizarea pieței interne, definite ca „o zonă

⁴ Acest document stabilea cu mare claritate și precizie lista obstacolelor care se opuneau unei veritabile libere circulații în interiorul comunității, precum și lista măsurilor de luat pentru a le suprima.

fără frontiere interne în care este asigurată libera circulație a mărfurilor, persoanelor, serviciilor și capitalului” și intrată în vigoare la 1 ianuarie 1993 [4].

Prăbușirea regimurilor comuniste din Est constituie punctul de plecare al procesului de reunificare a continentului european. Practic, începînd cu acel moment, UE și țările candidate au pregătit împreună extinderea în cadrul parteneriatelor de aderare bilaterale care stabilesc, pentru fiecare țară, eforturile prioritare ce trebuie îndeplinite pentru asumarea obligațiilor legate de aderare, conform unei agende precise [5].

La 7 februarie 1992 a fost semnat Tratatul de la Maastricht, cunoscut ca Tratatul asupra Uniunii Europene (TUE), care prevedea trecerea de la piața unică la o uniune economică și monetară și implicat trecerea la o monedă unică, o politică externă și de apărare comună și întărirea protecției drepturilor și intereselor cetățenilor statelor-membre prin instituirea unei cetățenii a Uniunii. Totodată, au fost create premisele unei cooperări mai strînse în domeniul justiției și afacerilor interne (JAI), garantîndu-se siguranța și securitatea popoarelor în condițiile unei libere circulații a persoanelor [6].

În anul 2003, la Nisa a avut loc o nouă modificare a tratatelor menționate⁵, care a avut ca scop crearea unui sistem funcțional pentru un număr mai mare de membri și gestionarea unei extinderi fără precedent.

Din cauza că nici Tratatul de la Nisa nu a putut rezolva problemele cu care se confruntă Uniunea Europeană, în baza Declarației de

la Laecken din 2001⁶, a fost instituită Convenția europeană privind redactarea unui text cu caracter constituțional, care să acopere în mod real și eficient nevoile comunității europene [7].

Evoluția comunitară în direcția adoptării unei Constituții părea să dea câștig de cauză federalismului, direcția fiind de la interguvernamental spre integrat. Uniunea Europeană tindea spre un nou statut, depășind formal categoria organizațiilor internaționale în direcția primirii unor competențe care țin mai degrabă de esența statului federal [8].

La data de 18 iunie 2004, Consiliul European a adoptat proiectul de Tratat constituțional, care, din motive istorice, a fost semnat la Roma, la 29 octombrie 2004. Denumirea completă a Tratatului este „Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa”.

Schimbările de esență aduse de Tratatul constituțional au fost legate în special de includerea în Tratat a Cartei Drepturilor Fundamentale ale UE, fiind astfel deschisă calea aderării ulterioare a UE la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, și de primirea de către UE în mod explicit a personalității juridice. Totodată, prin tratat a fost recunoscută dimensiunea socială a Uniunii, între obiectivele acesteia fiind și dezvoltarea unei economii sociale de piață și progresul social. În domeniul justiției și afacerilor interne s-a prevăzut înființarea unui Parchet european cu competență în lupta contra fraudelor comunitare, precum și împotriva

⁶ Declarația enumeră 60 de probleme referitoare la viitorul Uniunii, în jurul a 4 mari teme: diviziunea și definirea puterilor, simplificarea tratatelor, organizarea instituțională și progresul în direcția unei Constituții pentru cetățenii europeni. Ea a convocat o Convenție, care i-a reunit pe principalii actori, pentru a examina problemele fundamentale puse de viitoarea dezvoltare a Uniunii pentru a pregăti cit mai complet și mai transparent viitoarea conferință interguvernamentală.

criminalității grave, cu dimensiune transfrontalieră.

Cu toate aceste obiective a căror implementare era necesară, Constituția pentru Europa nu a trecut testul ratificării, fiind respinsă la vot mai întîi de Franța, apoi de Olanda. Respingerea Tratatului constituțional impunea găsirea unei soluții pentru continuarea construcției comunitare.

Tratatul de la Lisabona (cunoscut ca Tratatul de Reformă), semnat de statele-membre UE la 13 decembrie 2007 și intrat în vigoare la 1 decembrie 2009, amendează Tratatul privind Uniunea Europeană (cunoscut ca Tratatul de la Maastricht) și Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene. Principalele modificări au vizat în esență aspecte de ordin tehnic și organizatoric în plan instituțional (trecerea la votul cu majoritate calificată în mai multe domenii din cadrul Consiliului de Miniștri, o schimbare a calculului majorității, acordarea mai multor puteri Parlamentului European, formîndu-se o legislatură bicamerală, alături de Consiliul de Miniștri. De asemenea, a fost consolidată personalitatea juridică a UE și a fost introdusă funcția de președinte permanent al Consiliului European, precum și cea de Înalț Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate. Totodată, Tratatul a acordat calitate legală Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene [9].

Astfel, Tratatul de la Lisabona a constituit un progres în ceea ce privește constituționalizarea Uniunii, „în special acordînd forță juridică Cartei drepturilor fundamentale, fără a face însă un salt revoluționar care să transforme Uniunea într-un stat federal” [10].

Principiile generale ale dreptului comunitar. Înțelegerea construcției europene din punct de vedere legal constituie în continuare

⁵ Cele mai importante modificări aduse de Tratatul de la Nisa sînt următoarele: 1. Deciziile se iau prin întrunirea majorității calificate (se renunță la unanimitate). 2. Se introduce majoritatea dublă, care cere, pe lîngă majoritatea calificată, majoritatea statelor-membre (pe principiul că fiecare stat ar avea un vot).

subiectul unor intense discuții⁷. În timp ce unii autori concep Uniunea ca o unitate juridică, plasând afit statele europene, cât și sferele economică și politică sub reglementarea dreptului comunitar, alți autori extrag din textele tratatelor ideea unei separări complete între Uniune și Comunități. Conform acestei viziuni aflate la polul opus, Uniunea și domeniile substanțiale care îi revin trebuie să fie văzute ca un cadru de drept internațional. Însă, după cum susține Ulrich Everling [11], practica a depășit de mult timp aceste debateri teoretice și tratează Uniunea Europeană și Comunitățile ca o asocierie uniformă în vederea integrării. Cert este însă că părțile semnatare ale tratatelor nu au conștientizat fuziunea Uniunii și a Comunităților într-o unitate juridică, ci au considerat organizația ca întreg drept o unitate economico-politică, și nu legală, căreia i se vor aplica principiile dreptului comunitar [11].

Dacă în soluționarea unei cauze, Curtea de Justiție trebuie să trimită sau să aplice principii generale de drept desprinse din ordinea juridică națională a statelor-membre sau din ordinea juridică internațională, trimiterea sau aplicarea se poate face doar dacă principiile respective „sînt compatibile cu principiile comunitare și cu specificul ordinii juridice consacrate în textele comunitare” [12]. De asemenea, principiile generale de drept capătă autoritate în cadrul dreptului Uniunii prin practica jurisprudențială, „însă se bazează

⁷ A se vedea Armin von Bogdandy and Jürgen Bast (eds.). *Principles of European Constitutional Law*. Oxford: Hart Publishing, 2nd edn, 2009. Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Oxford: Hart Publishing, 2006; Alec Stone Sweet. *The Judicial Construction of Europe*. New-York: Oxford University Press, 2004; Wojciech Sadurski, Adam Czarnota, Martin Krygier (eds.). *Spreading Democracy and the Rule of Law? The Impact of EU Enlargement on the Rule of Law, Democracy and Constitutionalism in Post-Communist Legal Orders*. Dordrecht: Springer, 2006, etc.

întotdeauna pe consacraarea lor într-un sistem juridic organizat fie la nivelul statelor-membre, fie comun statelor-membre sau rezultînd din natura Uniunii Europene” [13].

Principiile Uniunii Europene sînt *obligatorii* pentru instituțiile sale, iar actele sau măsurile adoptate, indiferent dacă sînt de natură administrativă sau legislativă, care ar încălca unul dintre principiile menționate mai sus sînt *ilegale*, ele putînd fi anulate de Curtea de Justiție.

Principiile dreptului comunitar sînt formulate de Curtea Europeană de Justiție:

a) *Principiul proporționalității* a fost formulat în sensul că *măsurile care se iau nu trebuie să depășească obiectivul propus*. S-a decis însă că legalitatea unei măsuri este afectată numai dacă este evident necorespunzătoare. Măsura nu trebuie să meargă mai departe decît este necesar pentru atingerea obiectivului, iar atunci cînd există posibilitatea de a alege între două sau mai multe măsuri, urmează să fie aleasă cea care aduce atingerea celei mai mici.

b) *Principiul egalității* – i se mai spune și al *nediscriminării* și constă în *aplicarea unui tratament egal al părților în situații identice și comparabile*. Nediscriminarea privește naționalitatea, sexul, libera circulație a mărfurilor, serviciilor, capitalurilor, persoanelor. Este aplicabil tuturor relațiilor juridice stabilite pe teritoriul comunitar.

c) *Principiul securității juridice* constă în *certitudinea că aplicarea legii într-o anumită situație să fie previzibilă, legea să fie ușor de stabilit, destinatarii ei să aibă siguranța că se aplică o anumită prevedere legală și nu alta și că va fi interpretată în mod unitar*. O lege care nu a ajuns la cunoștința destinatarilor nu poate fi aplicată și nici nu poate retroactiva.

d) *Principiul dreptului la apărare* constă în posibilitatea subiecților de a lua parte la orice procedură judiciară sau administrativă pentru susținerea intereselor legitime [7].

Fiind surse de drepturi și obligații, principiile îngrădesc activitatea de decizie a instituțiilor europene, mai ales că nu există domeniu al Uniunii care să fie străin de aceste principii. Principiile generale decurg din legile naționale, dar prin jurisprudența Curții ele dobîndesc o valoare normativă independentă, reprezentînd în final valori democratice fundamentale, întipărite adînc în moștenirea politică și culturală comună a statelor-membre.

Aplicabilitatea dreptului comunitar în dreptul intern al statelor-membre. Normele din dreptul comunitar *au o aplicabilitate imediată și directă în dreptul intern*, fără a mai fi nevoie să fie ratificate printr-un act normativ național. În *dreptul intern*, normele comunitare au locul lor distinct, nu se confundă, nu se suprapun și nu se identifică cu cele naționale, iar judecătorii naționali sînt obligați să le aplice cu prevalență față de cele din dreptul intern. Prioritatea normei comunitare nu este rezultatul unei ierarhii între autoritățile naționale și cele comunitare, statele păstrîndu-și suveranitatea, ci este urmarea convenției dintre statele-membre. În caz contrar, norma încetează să mai fie comună, fiind golită de conținut și de finalitate [7].

Prin statutul lor adoptat de tratatele comunitare, țările-membre ale Uniunii Europene sînt nevoite să delege o parte din puterile lor acesteia, astfel încît în domenii specifice, de interes comun, deciziile sînt luate la nivel european, de către instituțiile europene. Principalele trei instituții cu rol decizional – Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene și Comisia Europeană – reprezintă un “triunghi instituțional” ce elaborează politici și adoptă acte (regulamente, directive, decizii) care sînt aplicate pe tot teritoriul UE. Aplicarea normelor UE este supravegheată de către Curtea de Justiție a Comunităților Europene, iar partea financiară a activităților este verificată de Curtea de Conturi Europeană. Pe

lîngă instituții, UE include o serie de organisme specializate, cu rol financiar, consultativ etc.

UE beneficiază de un cadru instituțional unic în lume, în care:

- prioritățile generale sînt stabilite de Consiliul European, care reunește liderii naționali și europeni;

- deputații europeni, aleși prin vot direct, reprezintă interesele cetățenilor în cadrul Parlamentului European;

- interesele Uniunii în ansamblu sînt promovate de Comisia Europeană, ai cărei membri sînt desemnați de guvernele naționale;

- guvernele promovează interesele statelor-membre, în cadrul Consiliului Uniunii Europene [14].

Particularitățile ordinii de drept la nivel comunitar. În prezent, sîntem martorii unei apropieri și influențări reciproce a sistemelor de drept din toate statele lumii, acest lucru fiind evident chiar din existența Uniunii Europene, care a dat naștere și unui tip nou de drept – *dreptul Uniunii Europene*.

Datorită globalizării, se observă în prezent o tendință de *armonizare sau de apropiere a dreptului în lume*. Doctrina subliniază că „cea mai sensibilă” armonizare a dreptului este cea realizată la nivel *regional*, unde Uniunea Europeană este cel mai bun exemplu (regulamentele și directivele se aplică în 28 de state). Totuși, Augustin Fuerea atenționează, încă în anul 2006, că armonizarea legislativă „nu trebuie privită ca o integrare din punct de vedere juridic, ci ca o cooperare politică. Armonizarea legislativă nu înseamnă identitate legislativă, ci urmărește armonizarea principiilor de drept și a normelor juridice naționale, organizate pe domenii specializate” [15].

Deși ordinea juridică internațională se bazează pe *cooperarea statelor*, fără a se duce atingere atribuțiilor specifice suveranității de stat, dreptul Uniunii Europene este un drept comun statelor-membre, Curtea de Justiție a Comunită-

ților Europene interpretînd că acest drept constituie „o ordine juridică proprie, integrată sistemului juridic al statelor-membre”⁸. În aceeași hotărîre, Curtea accentuează că prin reglementările adoptate s-a instituit o „comunitate de durată nedeterminată, dotată cu instituții proprii, cu personalitate juridică proprie, cu capacitate juridică, cu capacitate de reprezentare internațională și cu puteri reale izvorîte dintr-o limitare de competențe sau dintr-un transfer de atribuții ale statelor-membre către Comunitate”.

Dreptul unional reglementează raporturile juridice din cadrul Uniunii Europene, dar și dintre Uniune și statele-membre, subliniază statutul instituțiilor Uniunii, definind totodată atribuțiile și competențele sale.

Regulile de drept instituțional comunitar reglementează în principal aspecte ca: domeniul de aplicare a tratatelor, revizuirea lor și aderarea noilor state, personalitatea juridică a Uniunii Europene, organizarea instituțiilor europene, funcțiunile și atribuțiile lor, precum și relațiile dintre ele. Regulile de drept material se referă în principal la exercitarea atribuțiilor organelor de elaborare a politicilor naționale și administrative prin intermediul interdicțiilor europene, în scopul aplicării dreptului Uniunii, fie printr-o acțiune, fie printr-o inacțiune. Ele privesc totodată stabilirea unor norme de conduită pentru persoanele care intră în sfera de influență a dreptului Uniunii.

Dorim să subliniem că voința juridică a UE reprezintă esența dreptului Uniunii și nu trebuie să fie privită ca simpla sumă aritmetică a

⁸ Cauza 6/64 M. Flaminio Costa c. Enel [1964]. Cauza Costa a consacrat existența unui principiu esențial în ceea ce privește raportul dintre dreptul comunitar și dreptul intern al statelor-membre; în cazul în care apare un conflict între o normă comunitară și o normă națională contrară, întotdeauna norma comunitară va avea prioritate, deci o forță juridică superioară. A se vedea Dan Vătăman. *Dreptul Uniunii Europene, curs universitar*. București: Editura Universul Juridic, 2010, p. 24.

voințelor individuale ale statelor, ci ca o voință juridică distinctă de a lor. Acest lucru este normal, deoarece discutăm despre o Uniune, astfel că se pune problema trăsăturilor tipice, chiar dacă există și particularități.

Putem afirma că relația dintre dreptul Uniunii și dreptul național al statelor-membre este dialectică. Pe de o parte, dreptul Uniunii împrumută elemente din dreptul național pentru a umple lacunele din Tratat, iar pe de altă parte, dreptul Uniunii hrănește sistemele naționale în special prin intermediul instanțelor naționale.

Avînd în vedere toate cele menționate, subliniem că dreptul Uniunii Europene reprezintă o nouă tipologie juridică din perspectiva teoriei dreptului și poate fi definit ca ordinea juridică specifică, avînd caracter autonom și unitar, integrată în sistemul juridic al statelor-membre, grupînd totalitatea normelor juridice cuprinse în tratatele Uniunii Europene, precum și în actele instituțiilor proprii, care au fost adoptate în aplicarea tratatelor și emise în baza unei proceduri specifice.

Recunoașterea unei ordini juridice proprii semnifică faptul că normele juridice ale Uniunii Europene formează o structură complexă de norme juridice care au un set bine determinat de izvoare de drept, în timp ce instituțiile Uniunii au proceduri bine stabilite de a sesiza și a sancționa încălcările și derapajele.

Prin raportare la ordinea juridică a statelor-membre, dreptul Uniunii Europene este o ordine juridică *autonomă și originală*, care este caracterizată de o triplă autonomie: autonomia izvoarelor sale, autonomia normelor juridice ale Uniunii Europene, care nu pot fi lipsite de eficacitate juridică prin dreptul intern al membrilor. Mai mult, chiar dacă există această autonomie, nu trebuie să ignorăm că acest drept reprezintă o ordine juridică integrată în sistemul juridic al statelor-

membre, concretizat prin faptul că instanțele naționale sînt obligate să aplice normele Uniunii Europene identic în spațiu și timp.

Considerații finale. Uniunea Europeană este astăzi o construcție politică și economică la care s-a ajuns după mai multe decenii de eforturi susținute de integrare ale majorității statelor europene. După secole în care Europa fusese teatrul unor războaie devastatoare, se puneau bazele unei integrări prin care să se asigure pacea și prosperitatea Europei. Integrarea europeană presupunea și crearea unei piețe unice, în cadrul căreia trebuiau încurajate schimburile comerciale, concurența, dar erau necesare de a fi create și condițiile care trebuiau să permită libera circulație a mărfurilor, a persoanelor și a capitalurilor.

În ciuda eșecului adoptării Constituției Europene, evoluția Uniunii Europene s-a făcut în două direcții: 1) *de la economic la politic*, constînd în evoluția de la cele 3 comunități economice inițiale (CECO, CEE și Euratom) spre o uniune cu competențe largite; 2) *de la național la federal*, constînd în crearea unor instituții supranaționale și în apariția dreptului comunitar.

Totodată, evoluția a avut loc și în planul întinderii europene, de la cele 6 state fondatoare la cei 28 de membri în prezent.

Instituțiile UE au reușit să creeze un profil distinct și, deși se manifestă diferit în funcție de fiecare stat-membru în parte, servesc totuși ca punct de referință pentru cetățenii europeni. Abilitatea instituțiilor europene de a exprima o identitate comună este totodată înrădăcinată în natura UE. Din moment ce nu există nicio narațiune istorică europeană în baza căreia să se fondeze o identitate comună, instituțiile unionale ar putea deveni „purtătoarele” unui mit istoric european. Dacă în trecut diferențele politice extreme erau contestate prin conflict militar, actualmente sînt exprimate printr-o negociere îndelungată la nivelul in-

stituțiilor supranaționale, bazată pe regula de drept.

Datorită implicațiilor constituționale ale primatului și efectului direct, dreptul european a devenit intrinsec dezbaterilor constituționale naționale și discursurilor politice. Dincolo de punctele de referință comune oferite de alte instituții europene, Curtea Europeană de Justiție (CEJ), prin hotărîrile sale cu privire la drepturile sociale, culturale și economice, a stabilit fundații inalienabile pentru o identitate comună tuturor europenilor care trăiesc în cadrul UE.

Dreptul European a ajutat instituțiile europene să medieze identitățile individuale și colective compozite, fiind totodată instrument al modelării unui consens majoritar asupra valorilor și normelor comune, exprimate sub atenta supraveghere a CEJ. În acest fel, identitatea europeană a devenit tot mai identificabilă și semnificativă pe măsură ce instituțiile europene, politicile culturale și dreptul articulează valorile deținute în comun.

Apreciem că doar în măsura în care Uniunea Europeană se fundamentează pe o *voință juridică autonomă și pe principii și valori care se situează în zona eternului juridic*, atît pentru rațiunea individului, cît și pentru identitatea națională a statelor-membre, este posibilă „unitatea în diversitate” și deci existența unei noi familii juridice.

Totuși, funcționarea instituțiilor UE trebuie asigurată, echilibrul instituțional nu trebuie abandonat, iar separația puterilor trebuie în continuare garantată. Europa nu se va crea dintr-odată. Proiectul european își va trage în continuare seva din forța acțiunii imediate asupra elementelor de integrare limitate, dar decisive. Politica externă și de securitate comună va fi dotată cu o dimensiune „securitate-apărare”. Spațiul european de securitate și de justiție progresează considerabil. Succesul Europei va depinde de eterogenitatea sa, în care diversita-

tea culturală este bogăția cea mai de preț.

Referințe bibliografice

1. Aristotel. *Ethics Nicomahica*. București: Ed. IRI, 1998.
2. Costică Voicu. *General Theory of Law*. Bucharest: Ed. Sylvi, 2001.
3. Adrian Năstase. *Europa quo vadis?* București: Ed. Monitorul Oficial, 2003, p. 28-35.
4. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/ro/FTU_3.1.1.pdf (vizitat la 08.10.2015)
5. http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/e50017_ro.htm (vizitat la 08.10.2015)
6. Marin Voicu. *Drept comunitar – teorie și jurisprudență*. Constanța: Ed. Ex Ponto, 2002, p. 9-10.
7. Radu Stancu. *Drept comunitar – suport curs*. București: Editura Fundației “România de Măine”, 2010, p. 12-125.
8. <http://www.scritub.com/stiinta/stiinte-politice/ISTORICUL-UNIUNII-EUROPENE-91779.php> (vizitat la 09.10.2015)
9. https://ro.wikipedia.org/wiki/Tratatul_de_la_Lisabona (vizitat la 09.10.2015)
10. Hugues Dumon. *Présentation générale des changements induits par le Traité de Lisbonne*. În: Nicolas de Sadeleer, Hugues Dumont, Pierre Jaddoul, Sébastien Van Drooghenbroeck (coord.). *Les innovations du traité de Lisbonne. Incidences pour le praticien*. Bruxelles: Ed. Bruylant, 2011, p. 42.
11. Ulrich Everling. *From European Communities to European Union*. În: A. von Bogdandy, P.C. Mavroidis and Y. Mény. *European Integration and International Co-ordination, Studies in Honour of CD Ehlermann*, 2002, p. 139-176.
12. Felician Cotea. *Drept comunitar european*. București: Editura Wolters Kluwer, 2009, p. 463.
13. Dan Vătămănuș. *Dreptul Uniunii Europene, curs universitar*. București: Editura Universul Juridic, 2010, p. 18.
14. http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_ro.htm (vizitat la 09.10.2015)
15. Augustin Fuerea. *Manualul Uniunii Europene, ediția a 3-a revăzută și adăugită*. București: Editura Universul Juridic, 2006, p. 228.

НАУЧНО-ЮРИДИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ М. Н. ГЕРНЕТА НА СОЦИАЛЬНЫЕ ПРИЧИНЫ ПРЕСТУПНОСТИ

Ксения КИНДЮК,

аспирантка кафедры теории государства и права Национального университета
«Одесская юридическая академия»

SUMMARY

The article deals with the doctrinal views of Michael Gernet on historical dynamics of social factors of crime. The analysis of methods used by various researchers to study this phenomenon is done and on the basis of their works, classifications of the causes of crime are described. The comparative analysis of anthropological and sociological approach to the study of crime is given in the article. The author had shown an association between the number of crimes and age, marital status, heredity, physical factor, standard of living and the prices of bread. Based on these relations, Michael Gernet proposed measures to reduce the number of crimes by organizing labor, combat unemployment improve living standards and promote education.

Keywords: crime, sociology of criminal law, Michael Gernet, factors of crime, research methods, legislative act.

* * *

В статье рассмотрены доктринальные взгляды М. Н. Гернета на виды и историческую динамику социальных факторов преступности. Выполнен анализ методов, применяемых различными учеными с целью изучения данного явления, и на основании их работ проведена классификация причин преступности, сделан компаративистский анализ антропологического и социологического подхода к исследованию преступности. Показано наличие связи между количеством преступлений и возрастом, семейным положением, наследственностью, физическим фактором, уровнем жизни населения и ценами на хлеб. На основании этих исследований М. Н. Гернетом предложены меры по уменьшению количества преступлений путем организации труда, борьбы с безработицей, повышения уровня жизни и содействия образованию.

Ключевые слова: преступление, социология уголовного права, М. Н. Гернет, факторы преступности, методы исследования, законодательный акт.

Актуальность темы исследования связана с двумя причинами. Во-первых, слабая разработанность ряда теоретических вопросов, связанных с уголовной социологией, требует изучения исторического опыта, накопленного в этой сфере юридической науки. Во-вторых, развитие историко-правовых явлений согласно законам диалектики привели к тому, что в современной Украине развиваются процессы подобные тем, что происходили в конце XIX- нач. XX в. Это ухудшение условий жизни населения, что привело к росту цен на хлеб, падение жизненного уровня населения, массовая безработица. Опасность таких сценариев заключается в том, что они могут привести к социальным катаклизмам и вспышке насилия. По этой причине необходимо обратиться к исследованиям дореволюционных ученых, которые рассматривали подобные проблемы и сделали ряд

важных практических выводов по противодействию криминализации общества. С этой точки зрения представляют интерес работы известного дореволюционного ученого, доктора юридических наук, проф. Московского университета, лауреата Сталинской премии Михаила Николаевича Гернета (1874 - 1953 гг.), который исследовал развитие социологического направления в области уголовного права и провел анализ факторов, влияющих на развитие преступности.

Анализ публикаций показывает наличие незначительного количества работ, посвященных вкладу М. М. Гернета в историческое развитие социологии уголовного права и факторов, влияющих на уровень преступности. Это исследование выполнены В.И. Бочкаревой, А.А. Герцензон, А.А. Пионтковским, М.Д. Шаргородским, В.В. Шукиным, которые фрагментарно рассматривали этот вопрос.

Целью работы является исследование доктринальных взглядов М.М. Гернета, сформулированных в монографии «Социальные факторы преступности» 1906 г. о причинах этого опасного явления.

Изложения материалов исследования необходимо начать с того, что монография М.Н. Гернета состоит из четырех разделов, в которых последовательно излагаются следующие вопросы [1, с. 4]. Это метод и содержание науки уголовного права (глава 1); факторы преступности и их классификация (глава 2); изложение основных концепций ученых, представляющих ранний этап развития социологической школы уголовного права (глава 3); вопросы, связанные с влиянием различных факторов преступности: возраст, пол, семейное положение, наследственность, уровень жизни, условий проживания, цен на хлеб и урожай (глава 4).

При рассмотрении данной работы необходимо обратить внимание на исторические условия, сложившиеся в период подготовки данной монографии. Так, начиная с 70-х годов XIX в. происходит процесс активизации интереса общества к проблемам преступности при одновременном увеличении числа специалистов, занимающихся данной проблемой. Параллельно с этим появляется значительное количество политических партий, которые ставят перед собой задачу по уменьшению уровня этого опасного явления. Характерными показателями этого процесса является проведение Первого уголовно-антропологического конгресса в Риме в 1886 г., Второго в Париже в 1889 г., третий в Брюсселе в 1892 г., четвертый в Женеве в 1896 г. и Пятого в Амстердаме в 1900 г. Одновременно с этим начинают проходить Международные конгрессы Союза Криминалистов в Брюсселе 1889 г., Берне в 1890 г., Христиании 1891 г., Париже в 1893 г., Лиссабоне в 1897 г., С.-Петербурге в 1902 г. В таких европейских странах как Италия, Швейцария, Англия, Франция, Германия, Россия начинают издаваться значительное количество новых журналов, посвященных специальным вопросам уголовного права, в число которых входили социологические исследования. В Российской империи, начиная с 1904 г., выходит «Вестник психологии, криминальной антропологии и гипнотизма», на страницах которого публикуются статьи известных дореволюционных криминалистов М. В. Духовского, Н. Д. Сергеевского, В. Д. Набокова, Н. С. Таганцева, И. Я. Фойницкого. Одной из причин такой активизации общественности стало несоответствие уголовных законов в большинстве европейских стран новым общественно-

политическим условиям, т.к. законодательная база в течение многих десятков лет не менялась. Во многих странах при активном участии криминалистов начинаются кодификационные работы по подготовке актов в сфере уголовного права. Так, издаются новые уголовные уложения в Нидерландах, Италии, Финляндии, Болгарии, Норвегии, Бразилии, а также идет подготовка подобных документов в Швейцарии, Японии, Боснии, Австро-Венгрии. В Российской империи подготовленное Уголовное уложение 1903 г., которое объединяло в себе нормы, ранее размещенные в Уложении о наказаниях и Уставе о наказаниях, налагаемых мировыми судьями, полностью не вступило в действие на территории империи.

В главе I монографии М. Н. Гернета проводится рассмотрение методов, использовавшихся в тот исторический период: логического, индуктивного, дедуктивного, положительного и наблюдения. С помощью логического метода изучение соотношения преступления и наказания рассматривалось как исследование категорий науки в виде абстракции и полной изолированности от других явлений жизни [1, с. 6]. В качестве примера применения данного метода, М. Н. Гернет рассматривает исследования основателя социологической школы уголовного права Чезаре Беккариа (1738-1794 гг.). Этот итальянский ученый на основании логических умозаключений доказывал бессмысленность применения жестких мер наказания, пыток, телесных наказаний, требовал отмены смертной казни. Использование дедуктивного метода, по мнению М.Н. Гернета, приводило к рассмотрению права в виде абстрактной категории без оценки воздействия на него экономических, социальных и политических процес-

сов в обществе. Такой подход, по мнению М. Н. Гернета, приводит к преобладанию категории формы над содержанием, поэтому лишен диалектической составляющей. Значительную пользу, по мнению ученого, мог принести в уголовном праве метод наблюдения, что применялся представителями уголовно-антропологической школы. Это изучение влияния особенностей человека на склонность к преступлению улицы - на малолетних преступников, сбор данных о подготовке и условиях совершения преступлений, наблюдение за личностью преступника.

С точки зрения М. Н. Гернета важную роль в исследовании факторов преступности играет индуктивный метод, предложенный Френсисом Бэконом, бароном Веруламским. Основной идеей такого подхода было установление причинно-следственной связи между явлениями, что соответствовало характеру исследований в области социологии уголовного права. Подводя итог, М. Н. Гернет доказывает возможность выделения трех подходов к содержанию науки уголовного права. Первый обобщающий - научные теории, изучающие уголовное преступление с позиций антропологического и социального подхода. К числу ученых, разрабатывавших это направление, следует отнести представителей российской школы, таких как М.В. Духовский, И.Я. Фойницкий, П.П. Чубинский, Д.А. Дриль, Е.Д. Синицкий, немецкой школы - В.Е. Вальберг, Ф. Лист, К. Миттермайер, итальянской - Э. Ферри, Н.Колянини. В этот исторический период известный немецкий криминалист проф. Ф. Лист предложил рассматривать криминологическую науку в виде трех разделов: а) уголовная антропология; б) уголовное право; в) уголовная политика. Второй подход - классический - работы ученых,

которые относились к классической школе, базировались на строго юридическом определении преступления и наказания и использовали исследования в сфере антропологии, социологии и уголовной политики. С их точки зрения, наука уголовного права не должна с ними смешиваться, но не отказываться от использования достижений. Третья группа - формальная, - состояла из ученых, по мнению которых наука уголовного права должна основываться только на факте преступления и не нуждалась в результатах антропологических и социальных исследований. Представляет интерес подход советских ученых, с одной стороны которые говорили о сочетании юридического и социологического аспекта уголовно-правовых проблем, а с другой стороны, как указывает А. А. Герцензон, критиковали представителей буржуазной науки, которые видели в юридическом анализе только техническое средство исследований в данной сфере [2, с. 6].

Второй раздел монографии посвящен рассмотрению факторов преступности и их разделения на группы. Так, итальянский криминалист Г. Д. Ромагносси выделял четыре фактора преступности: а) отсутствие средств существования (бедность) б) низкий уровень воспитания; в) отсутствие предусмотрительности; г) несовершенство правовой системы. Далее М. Н. Гернет рассматривает классификацию преступлений, предложенную итальянским проф. Э. Ферри, который выделил следующие три группы: а) индивидуальные или антропологические причины; б) физические причины (климат, природа, наличие полезных ископаемых); в) социальные (условия жизни, уровень производства, образование, алкоголизм) [2, с. 79]. Изложения различных видов классификации позволило

М. Н. Гернет прийти к выводу о превалировании социологических факторов над антропологическими, т.к. «удачную борьбу с преступлениями можно вести только тогда, когда известны причины» [1, с. 26].

Третья глава посвящена исследованию истории развития социологической школы науки уголовного права. Первыми учеными, которые занимались этими проблемами, были Т. Мор, И.Т. Компанелла, которые разрабатывали идеи утопического социализма путем построения идеального общества, в котором отсутствуют условия для совершения преступлений. При этом современная российская исследовательница В. И. Бочкарева считает, что приоритет в данном направлении принадлежит российским дореволюционным ученым, ссылаясь на работы А. Н. Радищева [3, с. 171].

Следующим этапом развития истории социологического направления в уголовном праве, по мнению М. Н. Гернета, был период второй половины XVIII в. На этом историческом этапе появились работы Ш. - Л. Монтескье, Руссо, Ч.Беккариа, И. Бентама, П.Ж.Прудона, посвященные методам воздействия на это явление. Так, выдающийся мыслитель Ж.Ж.Руссо видел причины преступлений в неравенстве общества, необходимости одних подчиняться другим и нахождении у власти «плохого правительства». В свою очередь, английский ученый И. Бентам разрабатывал систему предупредительных мер по борьбе с преступностью, позволяющих уменьшить число преступлений, таких как детоубийство, изнасилования, завладение чужим имуществом и др. Аналогичные мысли высказывал французский социолог П.Ж. Прудон, который считал, что заслуживает наказания не голодный нищий,

а богач, который отказался помочь своему ближнему. Такой подход дал возможность П.Ж. Прудону разработать систему мер, направленных на борьбу с преступностью: создание рабочих домов, которые дают людям возможность зарабатывать средства к существованию; создание воспитательных домов для несовершеннолетних; родильных приютов для молодых матерей с детьми. В своей работе М. Н. Гернет обращает внимание на факт попытки реализации ряда этих предложений в период Великой французской революции Ж.П. Маратом путем подготовки проекта Свода законов уголовных.

В целях борьбы с социальными факторами преступности в монографии излагаются предложения французского специалиста по криминологии А. Кетле: улучшение поведения людей с помощью изменения образа их жизни, привычек, уровня жизни и воспитания. Для увеличения давления на законодателя с целью гуманизации системы наказаний, А. Кетле предлагал уменьшить в бюджете расходы на проведение наказаний и направить средства на строительство приютов, рабочих домов, приемных пунктов для молодых матерей.

Достаточно интересной с точки зрения сегодняшнего дня является система мер социального характера, предложенная в 1880 г. французским ученым Э. Ферри. Так, на основании собранных данных, ученый выделил семь групп факторов, влияющих на преступность: 1) экономические; 2) политические; 3) научные; 4) законодательные; 5) административные; 6) религиозные; 7) воспитательные. По каждой из групп Э. Ферри предложил конкретные меры, направленные на их реализацию, например - организация общественных работ,

ограничение производства и продажи алкоголя, строительство дешевых квартир для рабочих, введение гражданской ответственности предпринимателей за жизнь и здоровье своих работников.

Характерной чертой этих исследований была разработка вопросов влияния на уровень преступности социологических и антропологических факторов. Сторонники социологического направления доказывали бесполезность применения смертной казни за кражу, что не устраняла причин появления данного вида преступления. По мнению этих ученых, бедность и безработица приводят к голоду, а желание спасти себя от голодной смерти при невозможности найти работу приводят человека к необходимости совершить кражу, которая является средством к выживанию.

Четвертая глава монографии посвящена рассмотрению взглядов основателей социологической школы Ф. Турати, Ф. Листа, А. Принса, Н. Колаянни, Ж. Ван Гамеля на преступления и их причины. Так, депутат итальянского парламента Ф. Турати в 1883 г. опубликовал монографию, в которой рассматривал связь преступности с экономическими условиями общества. Ученый пришел к выводу, что в качестве причины преступлений выступает классовое неравенство в обществе и вопрос по борьбе с этим явлением может быть решен с помощью радикального обновления социальных институтов. Другие ученые - Ф. Лист, Ж. Ван Гамель, А. Принс утверждали, что установление экономического равенства, социализация средств производства, могут привести к полному уничтожению преступности. По инициативе этих ученых в 1889 г. был создан Международный союз криминалистов, имевший свою

собственную программу, печатный орган, в котором публиковались наиболее содержательные труды специалистов.

Одним из наиболее фундаментальных исследований, подробно рассмотренных М. Н. Гернетом, является двухтомная монография проф. Неаполитанского университета и депутата итальянского парламента Наполеона Колаянни. В работе дано определение преступления, сформулированы признаки этого явления, изложена критика представителей антропологической школы, а также рассмотрены социальные факторы преступности. При исследовании данной работы необходимо учитывать, что в тот исторический момент в Италии действовало большое количество политических партий, которые боролись за власть и места в парламенте. Одной из них, имевшей серьезную поддержку населения, была партия социалистов, которая проводила в стране значительное количество реформ. Исходя из этого, Н. Колаянни построил свое исследование на поиске взаимосвязи между количеством представителей социалистов в руководстве отдельных округов и числом и видами преступлений. С точки зрения М. Н. Гернета, использование такого метода не могло дать достоверных результатам, т.к. временное пребывание во главе округа представителя социалистов, не могло кардинально повлиять на действующее в Италии законодательство, экономические и социальные условия. В качестве доказательства М. Н. Гернет приводит данные, собранные итальянским ученым о числе убийств по двадцати трем провинциям, во главе которых находились социалисты, показало отсутствие различий этого показателя по сравнению с другими регионами. Значительное место в своей монографии Н. Ко-

лаянни уделяет теоретическим исследованиям, позволившим предложить следующее определение преступления: наказуемыми деяниями (преступлениями) являются те, которые вызываются индивидуальными и антисоциальными мотивами, нарушают условия жизни и оскорбляют общепринятую мораль данного народа в настоящее время [1, с. 108]. Далее ученый разрабатывает признаки преступления, мотивы, показывает антисоциальность, обследует условия жизни, обращает внимание на чувство мести, отсутствие сострадания. Относительно личности преступника Н. Колаянни исходил из следующих положений: физическая и моральная сторона личности, расположение частей тела, особенностей развития человеческих органов и их функционирования, строения черепа, уровень умственного развития и мораль. К первому показателю ученый относил эгоизм, честность, гуманность. Так, жалость, по мнению Н. Колаянни, является чувством характерным для большинства людей, которое удерживало общество от жестоких действий. Обращается внимание на историческую динамику понятия жалости, т.к. деотубийство у спартанцев не считалось преступлением, а лишь мерой предписанной законом для общественного блага с целью недопущения расходования средств на содержание слабых детей. Аналогичным образом не считалось преступлением сожжение еретиков, т.к. по мнению католической церкви, они не являлись христианами. Второй показатель касался физического состояния преступника, роста, веса, способности переносить боль, жару, холод. Так Н. Колаянни приводит данные собственных наблюдений, полученные им после девятимесячного пребывания в тюрьме по политиче-

скому процессу, которое способствовало ухудшению здоровья, общего психологического состояния, потери веса, что привело к ослаблению его политической активности. В качестве третьего показателя ученый использовал данные, собранные представителями антропологического направления - строение черепа, умственное развитие и мораль. По их мнению, такие внешние показатели преступников как расположение надбровных дуг, лобных пазух, асимметрия черепа свидетельствуют о склонности к нанесению телесных повреждений, насилию, убийству. Другой тип внешности в сочетании с манерой общения, получивший в народе название «лукавство», был характерен для мошенников, биржевых игроков, домашних воров и профессиональных нищих. Данный вид преступления требовал от них постоянной лжи, перехода от насилия к унижению, что сказывалось на их привычках, нравственном характере и отражалось в физиологических особенностях.

На следующем этапе исследования М. Н. Гернет собрал данные Е. Н. Тарновского, И. Я. Фойницкого, Н. Колаяни, А. Принса, Д. Гобсона, Г. Жоли по числу преступлений (Pi) и значительного количества различных факторов. С авторской точки зрения такую зависимость можно представить в виде следующей формулы:

$$P_i = f(X_1; X_2; X_3; X_4; X_5; X_6; X_7; X_8) \quad (1)$$

где X1 - возраст; X2 - пол, X3 - семейное происхождение; X4 - наследственность; X5 - раса; X6 - физические факторы, X7 - бедность; X8 - цены на хлеб.

Учитывая сложность такой связи, М. Н. Гернет считал необходимым выполнить исследо-

вания воздействия на преступность отдельно каждого из этих показателей. По этой причине ученый собрал статистические данные о связи преступности в разных странах, которые систематизировал по разным возрастным группам населения. Их рассмотрение показало, что в Пруссии максимальное количество преступлений приходилось на возраст людей между 26 и 40 годами, во Франции - до 24 лет, в отношении политических преступлений в России их максимум приходился на 21-25 лет. В отношении преступлений, связанных с детоубийством ученый показывает, что их максимум приходится на возраст от 20 до 40 лет. По мнению М. Н. Гернета эти данные подтверждают факт воздействия на преступность социальной среды в виде общественного мнения, считалось в тот исторический период появление внебрачных детей позором.

С целью выявления зависимости между количеством преступлений и полом М. Н. Гернет использовал данные Н. Колаяни, собранные в Бельгии по состоянию на 1900 г., и пришел к выводу, что количество преступлений, совершенных мужчинами и женщинами, находятся в соотношении 85% и 15%. Преступники мужчины лидировали по таким видам преступлений, как подделка денег, документов, повреждения имущества, поджог, банкротство, примерное равенство числа совершенных преступлений приходится на кражи и против семейного порядка.

При рассмотрении зависимости между семейным положением и количеством преступлений, ученый пришел к довольно неожиданным выводам. Во-первых, замужние женщины совершали большее количество преступлений, чем незамужние. Вдовы и разведенные женщины совершали гораздо большее

число преступлений против собственности, чем незамужние. У мужчин, женатых, наибольшее количество преступлений приходилось на кражи, а лица в возрасте от 21 до 30 лет, состоящие в браке, осуществляли значительно большее число преступлений по сравнению с холостыми. При этом, замужние женщины по сравнению с незамужними, совершали гораздо большее количество преступлений, связанных с нанесением телесных повреждений.

С точки зрения сегодняшнего дня представляет интерес поиск влияния наследственности на количество преступлений. Так, по данным, приведенным в монографии, из 507 преступников - 13% имели родителей-преступников, а у 77% была плохая наследственность, которая имела выражение в принадлежности родителей к числу алкоголиков, душевнобольных, эпилептиков.

При рассмотрении соотношения преступности и национальности ученый приходит к неоднозначным выводам. Так, согласно собранных им данных по количеству убийств в США на первом месте находились итальянцы, а последние места занимали датчане, норвежцы, немцы и англичане. При этом, Н. Колаяни приводит данные о том, что на провинции Италии - Сардинию и Сицилию приходится наибольшее количество убийств и в них зафиксирован наименьший уровень грамотности. Аналогичные результаты собраны в США показали, что в этой стране 30% преступников, находящихся в тюрьме, являются неграмотными, хотя общий уровень неграмотности по стране, на тот исторический момент составляет менее 10%.

Достаточно интересные выводы полученные ученым при сравнении физических факто-

ров и количества преступлений. Так, М. Н. Гернет приходит к выводу, что климат, время года, колебания температуры, географическое положение страны не имеют прямого влияния на количество преступлений. Данный вывод подтверждается исследованиями И. Я. Фойницкого, на основании собранных им в Бельгии, Англии, Франции, Германии и России данных о количестве преступлений, распределенных ученым по месяцам года. В противоположность этому, на уровень преступности достаточно серьезное влияние оказывает уровень жизни населения, цены на продукты, условия проживания, размер занимаемой площади, обеспеченность работой и размер дохода.

Особое внимание уделяет ученый такому показателю жизни населения как цена на хлеб. Так, М. Н. Гернетом собраны данные, доказывающие факт резкого увеличения количества преступлений, приходящихся на неурожайные годы и в периоды высоких цен на хлеб и другие жизненно необходимые продукты. В такие периоды наиболее распространенными преступлениями являются кражи, при этом наблюдается спад количества преступлений связанных с вымогательством, подделкой бумаг, банкротством, мошенничеством. Ученый приводит данные Е. Н. Тарновского, собравший информацию по Российской империи за период с 1874 по 1894 гг. по ценам на хлеб и количества преступлений. Этот ученый пришел к аналогичным выводам и показал увеличение количества краж на 20% в 1880-1881 гг., когда наблюдались периоды неурожая. Рост цен на хлеб стал одним из основных факторов февральской революции 1917 г., когда из-за неспособности царского правительства обеспечить население Петербурга хлебом прошли мас-

совые забастовки и демонстрации, которые привели к отречению Николая II от власти.

По содержанию проделанной работы можно сделать следующие выводы.

1. С целью определения зависимости между количеством преступлений и социальными факторами, М. Н. Гернет использовал следующие методы: логический, индуктивный, дедуктивный, наблюдения. С их помощью М. Н. Гернет систематизировал работы ученых и выделил три подхода к определению содержания науки уголовного права: а) обобщающий; б) классический; в) формальный.

2. Показано, что формированию социологической школы уголовного права предшествовали работы, выполненные на первом этапе Т. Кампанеллой, Т. Мором, на втором, который начался со второй половины XVIII в. - Ж.Ж.Руссо, Ш-Л. Монтескье, Ч. Бекариа, Д. Бентамом, А. Сен-Симоном, Ш. Фурье, П. Прудоном, Ч. Ломброзо, Э. Ферри, Н.Колюяни. Эти ученые предложили различные классификации факторов преступности и систему мер, направленных на борьбу с этим опасным явлением.

3. На основе собранных различными учеными статистических данных, М.Н. Гернетом показано наличие связи между количеством преступлений и такими факторами, как возраст, пол, семейное происхождение, наследственность, раса, физические факторы, бедность, цена на хлеб.

4. Рассмотрение факторов преступности позволило М. Н. Гернету предложить четыре направления, по которым должна идти борьба с этим явлением: а) обеспечения занятости населения, борьба с безработицей; б) улучшение условий жизни населения; в) воспитательная работа; г) смягчение уголовных наказа-

ний путем применения альтернативных.

5. Исследования М. Н. Гернета показывают опасность неконтролируемых правительством цен на хлеб, продуктов первой необходимости, повышение которых в большинстве случаев приводит к социальным взрывам, катаклизмов и революций. Этот вывод ученого особенно актуален для нынешней Украины, в которой действующее правительство повторяет исторические ошибки, совершенные властями ряда других стран, которые привели к серьезным социальным потрясениям.

Литература:

1. Гернет, М.Н. Социальные факторы преступности / М.Н. Гернет. - М. : Унив. тип., 1905. - 209 с.
2. Герцензон А. А. Уголовное право и социология / А. А. Герцензон. - М: Юридическая литература, 1970. - 286 с.
3. Бочкарева В. И. Становление и развитие социологии права в России (вторая половина XIX-начало XX в.) / В. И. Бочкарева. // Журнал социологии и социальной антропологии. - 2000. - №2. - С. 170-179.

ТЕХНИКА ПРАВОВОГО МОНИТОРИНГА: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ

Игорь ОНИЩУК,

кандидат юридических наук, доцент кафедры теории и истории государства и права
Ивано-Франковского университета права имени Короля Данилы Галицкого, соискатель ученой степени
доктора юридических наук кафедры теории
государства и права НАВДУ

SUMMARY

The question about means and methods of observation, analysis and evaluation of legal information, as well as criteria and performance laws and practices of their implementation revealed. The criteria and indicators of the efficacy of laws and their practical implementation defined. It was found that the technique of legal monitoring is a new phenomenon for ukrainian legal science, which is in its infancy. The process of scientific knowledge of the technique of legal monitoring is at an early stage. Technique of legal monitoring is an important factor in improving the quality of legislation, to avoid covert lobbying of someone's interests when working on bills, strengthens the legal technique and allows for effective anti-corruption expertise.

Keywords: legal technique, legal monitoring, subjects of legal monitoring, legal act.

* * *

Раскрыты вопросы совокупности средств и приемов наблюдения, анализа и оценки правовой информации. Определены критерии и показатели эффективности законов и практики их реализации. Выяснено, что техника правового мониторинга – новое явление для украинской правовой науки, которое только зарождается. Процесс научного познания техники правового мониторинга находится на начальной стадии. Техника правового мониторинга – важный фактор в повышении качества нормотворческой деятельности, который помогает избежать скрытого лоббирования чьих-то интересов при работе над законопроектами, усиливает юридическую технику, а также позволяет проводить эффективную антикоррупционную экспертизу.

Ключевые слова: юридическая техника, правовой мониторинг, субъекты правового мониторинга, нормативно-правовой акт.

Постановка проблемы. На данном этапе общественного развития правовой мониторинг еще не получил нормативного закрепления и не приобрел статуса особого вида государственной деятельности, направленной на совершенствование правовой системы Украины.

Необходимым является эффективное осуществление данного вида деятельности органами государственной власти, а также полноценное правовое, материальное, организационное и методическое обеспечение реализации функций. Поэтому техника правового мониторинга приобретает особую актуальность, как с теоретической, так и с практической точек зрения.

Состояние исследования. Несмотря на очевидную новизну и сложность, правовой мониторинг не вызывает большого интереса у украинских правоведов.

Отсутствуют специальные исследования техники правового мониторинга.

Вопросы теории и практики правового мониторинга исследуют в большей степени зарубежные ученые, в частности Ю. Арзамасов, И. Бачило, Д. Горохов, И. Жужгов, С. Миронова, Ю. Тихомиров, Н. Турецкий, Н. Черногора, Д. Шнайдер А. Щеглова. К когорте украинских ученых-исследователей правового мониторинга можно отнести Ю. Градовую, А. Зайчука, В. Косович, А. Копыленко и др.

До сих пор в украинской теории права не создано надлежащей доктринальной базы правового мониторинга, что является одним из негативных факторов на пути к совершенствованию правовой системы.

Цель научной статьи определена необходимостью разработки на общегосударственном уровне концептуальных основ

правового мониторинга. Цель статьи заключается в раскрытии вопроса техники правового мониторинга, а также указании ее места и роли в механизме реализации аналитической функции данного института.

Изложение основных положений. В последнее десятилетие мониторинговая оценка стала достаточно важным элементом в законодательной практике многих стран. В институализации правового мониторинга выделяют процедурные и организационные мероприятия. К процедурным мероприятиям относятся оценочные клаузулы (обязательства осуществлять перспективную и ретроспективную оценку) или обязательство составлять периодические отчеты. Организационные мероприятия касаются создания специальных органов или служб, ответственных за мониторинговую оценку законодательства [17].

Для институализации правового мониторинга в Украине важно принять во внимание международный опыт. В Российской Федерации правовой мониторинг – самостоятельный вид деятельности. На данном этапе правовой мониторинг в РФ – полноценный элемент правовой системы [3, с. 117].

Указом Президента Российской Федерации от 20 мая 2011 года №657 «О мониторинге правоприменения в Российской Федерации» [9] с целью совершенствования правовой системы утверждено Положение о мониторинге правоприменения в Российской Федерации. Также постановлением Правительства Российской Федерации от 19 августа 2011 года № 694 утверждена Методика осуществления мониторинга правоприменения в Российской Федерации [4], согласно которой проводятся текущий и оперативный виды мониторинга правоприменения. Текущий мониторинг осуществляется на регулярной основе в отношении отрасли (подотрасли) законодательства и группы нормативно-правовых актов. Оперативный мониторинг осуществляется в течение первого года действия нормативно-правовых актов Российской Федерации, а также выполнения решений Конституционного Суда Российской Федерации и постановлений Европейского Суда по правам человека [9].

Правовой мониторинг в Республике Казахстан – это деятельность из постоянного определения степени эффективности национального законодательства, выступает действенным механизмом его совершенствования. Постановлением Правительства Республики Казахстан от 25 августа 2011 года № 964 утверждено Правила проведения правового мониторинга нормативных правовых актов. Прави-

ла разработаны в соответствии с Законом Республики Казахстан от 24 марта 1998 года «О нормативных правовых актах» [1].

Вопросы теоретического осмысления, раскрытия закономерностей функционирования и развития правового мониторинга сводятся к разработке понятийного аппарата, что отражает понимание юристами данного явления.

Нужно решить ряд гносеологических задач, в частности: 1) интерпретировать понятие «юридическая техника» относительно правового мониторинга; 2) определить границы применения понятий общей теории права и юридической техники; 3) сформулировать новые понятия, отражающие юридическую технику правового мониторинга и смежные явления; 4) осуществить терминологическое закрепление новых понятий [6, с. 59].

Ю. Тихомиров определяет правовой мониторинг как «динамичный организационный и правовой институт информационно-оценочного характера, что действует на всех стадиях функционирования управления, хозяйствования, проявляющийся на всех этапах возникновения и действия права» [7, с. 13].

Правовой мониторинг – широкое, многоплановое понятие, охватывающее несколько направлений деятельности по обеспечению высокого качества всех процессов правовой жизни общества, при этом в некоторых странах одновременно применяются различные его модели [8, с. 216].

Термин «правовой мониторинг» также охватывает последовательность связанных функций: от определения приоритетов и планирования направлений сбора информации, перекрестной проверки информации, отчетности, анализа информации и последующих действий [13, с. 8].

Правовой мониторинг можно

классифицировать по различным критериям. Так, в зависимости от этапа правового регулирования правовой мониторинг подразделяется на перед проектный и мониторинг правоприменения. Широта круга объектов правового мониторинга определяет выделение таких его видов, как общий, отраслевой и точечный. По продолжительности правовой мониторинг может быть постоянным, временным, оперативным [11, с. 334-335].

Правовой мониторинг нормативно-правовых актов – это постоянный процесс, направленный на совершенствование норм национального законодательства, что имеет постоянный, циклический характер, поскольку проведенный анализ законодательных актов позволяет выявить пробелы, противоречия и коллизии и внести предложения по корректировке законодательства [8, с. 224].

Демократическое правительство обеспечивает корреляцию индивидуальных и коллективных интересов, интересы большинства и меньшинства. Эта демократическая позиция особенно важна для начала правотворчества, когда идея закона выражается в концепции и предыдущей версии проекта. Законотворческий процесс может быть инициирован народом. Демократия означает, что человек сознательно принимает решение о государственной власти. Для этого человек должен иметь достаточно информации, уметь анализировать ее и высказать мнение [12, с. 12].

Австрийские стандарты законодательного процесса предусматривают привлечение общественности к мониторингу и оценке, например, через участие в мониторинговых группах [16, с. 31].

Мониторинг не ограничивается только обслуживанием про-

цесса правотворчества. Произведенные на этой стадии нормы не являются самоцелью. Таким образом нормы не завершают правового процесса. Главная цель заключается в том, чтобы нормы начали осуществлять регулирующее, стимулирующее влияние на общественные отношения, чтобы нормативные предписания входили «в материю» общественных процессов. Правовой мониторинг направлен на то, чтобы выявить, проанализировать и предложить меры, которые бы обеспечили максимальную реализацию норм права.

Целью контроля правовой системы является обеспечение анализа институтов и системы в целом. Мониторинг – это инструмент анализа, а не его завершение. Его значение отображается в целостности и согласованности информации, точности и глубине анализа, актуальности и практической рекомендаций [15, с. 34].

По мнению Е. Нугмановой, содержание правового мониторинга включает:

- 1) мониторинг как условие успеха нормотворческой деятельности государства;
- 2) мониторинг как процесс правореализации;
- 3) направление мониторинговой деятельности – оптимальное соотношение национального законодательства с принципами и нормами международного права [2, с. 34].

К технико-юридическим приемам следует адаптировать элементы нормотворческой или правоприменительной техники и развить самостоятельные приемы и средства, например: технику составления планов, отсылок к другим планам, технику утверждения планов и программ мониторинга, технику оформления предложений органов исполнительной власти в проект сводного плана. Они должны содержать: цель и объект мони-

торинга; перечень субъектов мониторинга; требования к форме, содержанию, объему; сроку проведения мониторинга и другое. Речь идет о структурных и содержательных правилах составления указанных предложений.

На стадии проведения мониторинга предполагается использовать технико-юридические приемы конкретизации цели и объекта мониторинга, сбора информации (например, путем направления поручений территориальным органам, подведомственным государственным службам и агентствам, запросом Минюста сведений и комментариев общественных организаций и др.). На этапе обобщения и анализа информации, в международной практике используются такие технико-юридические средства, как «досье закона», критерии и показатели эффективности законов и практики их применения. При оформлении результатов мониторинга применяются специальные приемы подготовки итогового документа, содержащего обоснованные предложения по коррекции законодательства в виде докладов и т. п. [6, с. 53-54].

Разработка техники правового мониторинга на уровне современных задач юридической науки и практики требует определения и конкретизации предмета исследования. Предмет конкретных исследований техники правового мониторинга составляют не только сами средства и приемы, обеспечивающие достижение его целей и решение соответствующих задач, но и деятельность субъектов мониторинга по их созданию и применению, а также закономерности их внедрения в государственно-правовую практику и определение наиболее рациональных путей такого внедрения.

Если исходить из совокупности инструментального содер-

жания техники правового мониторинга, ее конкретных средств и приемов, применяемых при его планировании, проведении, оформлении результатов и т. д., то можно предположить, что предмет исследования образуют эмпирические закономерности. Закономерности такого рода представляют собой результат обобщения положительного опыта правового мониторинга или конкретизации какого-либо теоретического положения, касающиеся специфики данной деятельности. Тем самым знания о юридической технике правового мониторинга и упомянутых закономерностей являются знаниями методологического плана, призванными вооружить юристов научно обоснованными рациональными методами практического действия.

На данном этапе в правовой науке складывается парадигма исследований, согласно которой вопросы техники, технологии и методологии правового мониторинга не разграничивают, а формулируют проблемы. Данный подход представляется малопродуктивным и, на наш взгляд, может привести к ошибочным выводам.

Технология правового мониторинга является разновидностью юридической технологии. Она предполагает использование совокупности юридических и других средств и является отражением или конструированием их взаимного взаимодействия в виде технологических принципов, правил, приемов, способов, методов, которые применяются субъектами права для получения юридически значимых результатов [10, с. 19].

Категория «методология правового мониторинга» довольно спорная, хотя трендовая. Сопереживания о методологии правового мониторинга сводятся к формированию положительного

теоретического знания о нем – разработку его понятия, целей, принципов, субъектов, стадий, методов проведения и т. п. Известно, что задача теории заключается в формировании положительного знания о предмете. Методология отвечает за организацию формирования этого знания. С этой точки зрения, можем констатировать, что происходит подмена понятий – теории и методологии правового мониторинга [6, с. 55].

Основное отличие приемов, средств техники мониторинга от методов, принципов научного познания характеризуется сферой, целями, задачами и результатами их применения. Методы научного познания применяются в научных исследованиях, проводимых с целью получения новых теоретических или эмпирических знаний и расширения содержания общей теории права или иной юридической науки. Приемы, правила техники мониторинга определяют путь, правильное движение мышления не в научной, а практической сфере, связанной с наблюдением, анализом и оценкой законодательства и практики его применения. Поэтому, если та или иная часть научных методов может применяться в процессе мониторинга, то правила техники мониторинга оказываются малоэффективными в научном познании и не могут способствовать получению новых научных знаний о праве, закономерностях его функционирования и развития [6, с. 57].

Принципиально разными предстают и результаты применения научных методов и техники мониторинга. Если совокупным результатом первых выступают научные знания в виде теории права или иной юридической науки, то совокупный результат техники мониторинга характеризуется его действующей системой и степенью дости-

жения его главной цели – обеспечению обратной связи между обществом и законодателем.

Выявление техники правового мониторинга является следствием поступательного изучения явления, которое не подвергалось ранее специальному исследованию в аспекте юридической техники и технологии. Новые стороны мониторинга, которые хотя и фиксировались ранее в исследованиях, но рассматривались в качестве элементов «методологии правового мониторинга».

Научное исследование техники правового мониторинга немислимо без предварительного выяснения исследователем накопленных человеческих знаний об объекте познания и способах его изучения. Приступая к сбору фактов, ученый неизбежно опирается на предыдущие знания в процессе выдвижения гипотез, разработки средств сбора эмпирических фактов, описания и объяснения итогов эмпирического познания. Основная сложность для исследователя заключается в том, что до настоящего времени не было подготовлено и издано ни одной научной статьи, диссертации или монографии, посвященной технике правового мониторинга. Данный термин еще неизвестен в правовой науке, а сама научная проблема впервые сформулирована в данной работе.

Познание техники правового мониторинга требует изучения ее связей с правотворческой, правоприменительной, систематизационной, интерпретационной техникой. Уже сейчас можно наблюдать взаимное влияние этих видов юридической техники. Так, оформление критериев и показателей эффективности законов и правоприменительной практики приводит к возникновению приемов нормотворческой техники, которые закрепляют в нормативно-правовых

актах. У них появляются так называемые оценочные элементы и др. Оформление результатов мониторинга, вероятно, невозможно без использования средств и приемов правоприменительной техники.

Изучение взаимосвязей упомянутых видов юридической техники требует их четкого разграничения. Решение этой задачи во многом зависит от уровня проникновения в сущность техники мониторинга, выявления ее устойчивых признаков и свойств и формирование не только эмпирического, но, прежде всего, абстрактного знания о ней.

Не менее важно установление связей технико-юридических приемов и средств правового мониторинга с правилами его проведения, а также с его технологией. Для разграничения этих элементов объекта исследования могут быть полезны наработки теоретиков права в сфере юридической техники и технологии. Однако, принимая во внимание отсутствие единства во взглядах ученых по вопросам разграничения юридической техники и технологии, здесь следует соблюдать определенную осторожность в заимствовании и использовании теоретических положений и конструкций.

Техника правового мониторинга неоднородна. Подходы к ее анализу могут быть разными. Например:

1) по стадиям правового мониторинга его техника может быть подразделена на технику планирования, сбора необходимой информации, ее фиксации, обобщения, анализа и оценки, оформления и обнародования, а также реализации результатов;

2) по роли можно выделить такие ее составляющие, как умственные операции, средства и приемы составления документов (планов, докладов, досье «закона» и др.), средства оценки объ-

екта мониторинга и информации о нем (критерии и показатели эффективности);

3) в зависимости от качества элементов ее составляющих в структуре техники правового мониторинга можно выделить технико-юридические средства, приемы и способы, обеспечивающие достижение целей и решение задач правового мониторинга [6, с. 60].

Типология влияния законодательства выделяет различные категории, например, умышленное и неумышленное влияние, ожидаемое и неожиданное воздействие, позитивное и негативное влияние, прямое и косвенное влияние, явное и символическое влияние, опережающее и последующее влияние. Эти различия способны повысить восприимчивость и понимание законодателями сложности и многогранности причинно-следственных связей в социальной действительности. Они выполняют в основном эвристическую функцию [14].

Выводы. Итак, техника правового мониторинга – новое явление для украинской правовой науки, которое только зарождается. Процесс научного познания техники правового мониторинга находится на начальной стадии. Техника правового мониторинга – важный фактор в повышении качества нормотворческой деятельности, который помогает избежать скрытого лоббирования чьих-то интересов при работе над законопроектами, усиливает юридическую технику, а также позволяет проводить эффективную антикоррупционную экспертизу.

Поэтому, на данном этапе следует создать предпосылки для предоставления правовому мониторингу статуса государственной деятельности и функции органов государственной власти. Актуальной остается разработка и принятие Закона Украины

«О правовом мониторинге», где бы утверждался единый нормативный механизм планирования мониторинговой деятельности, получения необходимой информации, ее фиксации, обобщения, анализа и оценки, оформления и обнародования, а также реализации результатов мониторинга.

Литература:

1. Закон Республики Казахстан от 24.03.1998 №213-І «О нормативных правовых актах». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.pavlodar.com/zakon/?dok=00121&all=all. – Загл. с экрана.
2. Нугманова Э. А. Национальная модель правового мониторинга в Республике Казахстан / Э. А. Нугманова // Вестник Института законодательства Республики Казахстан. – 2007. – № 3 (7). – С. 34-35.
3. Нуркеева Г. К. Правовой мониторинг в республике Казахстан : тенденции и перспективы / Г. К. Нуркеева // Вестник Института законодательства Республики Казахстан. – 2012. – № 1 (25). – С. 115-117.
4. Постановление Правительства Российской Федерации от 19 августа 2011 года №694 «Методика осуществления мониторинга правоприменения в Российской Федерации». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rg.ru/2011/08/24/metodika-dok.html. – Загл. с экрана.
5. Постановление Правительства Республики Казахстан от 25 августа 2011 года № 964 «Об утверждении Правил проведения правового мониторинга нормативных правовых актов». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : online.zakon.kz/Document/?doc_id=31050159. – Загл. с экрана.
6. Правовой мониторинг : актуальные проблемы теории и практики / Под ред. Н. Н. Черногора. – М. : Международный юридический институт, 2010. – 232 с.
7. Тихомиров Ю. А. Организация и проведение правового мониторинга / Ю. А. Тихомиров // Право и экономика. – 2006. – № 10. – С. 11-15.
8. Турецкий Н. Н. Законодательная ветвь власти Казахстана : Моно-

графия / Н. Н. Турецкий. – Алматы : ТОО «Издательство «Норма-К», 2011. – 356 с.

9. Указ Президента РФ от 20 мая 2011 года №657 «О мониторинге правоприменения в Российской Федерации». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rg.ru/2011/05/25/monitoring-dok.html. – Загл. с экрана.

10. Фадеева А. С. Аналитическая функция правового мониторинга : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / А. С. Фадеева. – М., 2011. – 25 с.

11. Юридическая техника : Курс лекций / Под ред. В. М. Баранова, В. А. Толстика. – М. : ДГСК МВД России, 2012. – 384 с.

12. Bogdanovskaia I. The legislative bodies in the law-making process. – [Electronic text data]. – Mode of access : www.nato.int/acad/fellow/.../bogdanovskaia.pdf. – Title from screen.

13. Handbook for the European Union Monitoring Mission in Georgia / Council of Europe. – Strasbourg Cedex, 2009. – 107 p.

14. Mader L. Evaluation of legislation – contribution to the quality of legislation / L. Mader // Evaluation of legislation and efficiency of the legislative procedure. Collection of materials of the international workshop, 16- 17 December 2002, Ryazan. Scientific editor – G. P. Ivliev, Head of the Legal Department, Staff of the State Duma of the Russian Federation. – М. : The State Duma Publishers. – 2003. – 152 с. – [Electronic text data]. – Mode of access : www.consultant.ru/law/review/lawmaking/material/. – Title from screen.

15. Rule-of-law tools for post-conflict states. Monitoring legal systems. United Nations. – New York and Geneva. – 2006. – p. 52.

16. Transparency and public participation in law making process // OSCE, MCIC and ECNL. – Skopje, 2010. – 79 p.

17. United States General Accounting Office, Prospective Evaluation Methods. The Prospective Evaluation Synthesis. 1990. – [Electronic text data]. – Mode of access : www.gao.gov/special.pubs/10_1_10. PDF. – Title from screen.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ИНСТИТУТА ДОЗНАНИЯ ТАМОЖЕННЫХ ОРГАНОВ УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВА (XVII-XVIII СТ.)

Наталья ИГНАТКО,

заместитель начальника отдела Ужгородского городского управления юстиции

SUMMARY

The article deals with the study of regularities of establishing and functioning the institute of inquest of customs authorities of Ukraine in the national system of counteraction to smuggling. The indicated type of law-enforcement activity is investigated in the context of the development of historical forms of the Ukrainian state system (XVII-XVIII). The relevance of the topic explained by insufficient study of the history and functioning of the legal institution of inquiry into the national customs authorities in the context of historical forms of formation and peculiarities of development of state and law of Ukraine.

Key words: the formation of the legal institution, inquest, investigation smuggled goods, customs authority.

* * *

В статье исследуются закономерности становления и функционирования института дознания таможенных органов Украины в национальной системе противодействия контрабанде. Генеза указанного правового института рассматривается на основе развития исторических форм украинской государственности (XVII-XVIII). Актуальность темы объясняется недостаточной изученностью истории создания и функционирования правового института дознания национальных таможенных органов в контексте исторических форм становления и особенностей развития государства и права Украины.

Ключевые слова: становление правового института, дознание, расследования контрабанды, таможенный орган.

Постановка проблемы и актуальность исследования. Комплексному изучению генезы института дознания в системе противодействия контрабанде таможенными органами различных форм украинской государственности, в частности, в исторический период XVII-XVIII веков, учеными не было уделено достаточного внимания. Это препятствует объективности и полноте выявления, а также анализу историко-национальных особенностей указанного института. Полученные результаты исследования могут иметь не только теоретическое, но и практическое значение. Наиболее вероятно - в процессе дальнейшего изучения сущности и закономерностей развития этого правового института, оценки эффективности применения его наиболее важных концептуальных подходов, и разработки на этой основе научно-обоснованных рекомендаций касательно перспективы («правовой реанимации») последних в ходе совершенствования

действия действующего законодательства Украины в сфере противодействия контрабанде.

Предмет исследования и формулировка целей статьи. В этой публикации внимание автора будет нацелено на выявление организационно-правовых основ и обусловленных ими исторических форм функционирования института дознания таможенных органов Украинского государства в период XVII-XVIII веков.

Методы и использованные материалы. Анализ последних публикаций, посвященных исследованию данного правового института, позволяет сделать вывод о том, что обозначенная проблема освещалась фрагментарно, в ходе научных исследований различных специальностей и направлений. Поэтому задачей исследователя является предметно проанализировать эти исторические и историко-юридические источники. В частности, отдельные аспекты и особенности дознания по делам о контрабанде в историческом

контексте становления Украинского государства и его органов рассмотрены Яворницким Д.И., Багалеєм Д.И., Барвинским В.А.; в истории таможенной службы – Дидусенком П.М., Лисицким А.В., Мавродиєм Т.С., Пахневским С.А., Костюком В.П. и другими авторами. Для достижения целей исследования в основном будут использованы структурно-системный, сравнительно-исторический, историко-диахронный и сравнительно-правовой методы.

Изложение основного материала исследования. Как известно, в теории права понятие «институт права» принято понимать как часть отрасли права, которая состоит из совокупности правовых норм, регулирующих качественно однородные общественные отношения [1]. До вступления в законную силу нового Уголовно-процессуального кодекса Украины (20 ноября 2012; далее – УПК (2012)) дознание в уголовном процессе рассматривали, как форму досудеб-

ного расследования по преступлениям всех видов, содержание которой охватывало выполнение уполномоченными правоохранительными органами, в первую очередь, оперативно-розыскных мер с целью выявления признаков преступления и лиц, которые его совершили. Также на указанные органы возлагалась задача выполнения ограниченного круга неотложных следственных действий, направленных на формирование доказательств, которые могли бы быть пригодны для использования в уголовном деле [2]. В соответствии с положениями п. 4 ч. 1 ст. 101 КПК (1961; утратил силу) таможенные органы были определены как органы дознания по делам о контрабанде.

С вступлением в силу нового УПК (2012) сущность и формы исследуемого правового института претерпели кардинальные изменения. В частности, дознание рассматривается, как форма досудебного расследования исключительно уголовных проступков (п. 4 ч. 1 ст. 3, ст. 215; Глава 25 КПК, 2012), применяемая в упрощенной форме, с целью быстрого реагирования на указанные противоправные действия. При этом перечень уголовных проступков на законодательном уровне до сих пор не определен; а оперативные подразделения таможенных органов уполномочены проводить следственные (розыскные) действия и негласные следственные (розыскные) действия в уголовном производстве лишь на основании письменного поручения следователя, прокурора (ч. 1 ст. 41 КПК, 2012). О выявлении во время проведения таможенного контроля признаков контрабанды органу досудебного расследования направляется сообщение (ч. 2 ст. 558 Таможенного кодекса Украины).

Степень эффективности этих

«резких» институциональных изменений еще недостаточно оценена практикой. Вместе с тем, мы поддерживаем справедливое замечание Г.В. Мальцева о том, что быстрота подобных изменений не всегда отражает их закономерность и не является синонимом успешности. А среди факторов, способствующих в целом успешному институтогенезу в праве, ученый, поддерживая идею Клейнера, правильно указывает на необходимость разрывания указанного процесса в рамках исторической институциональной культуры [3]. Такой подход дополнительно подчеркивает важность исследования генезы института дознания по делам о контрабанде в исторической плоскости становления и развития Украинского государства и права.

Период XVII-XVIII веков занимает особое место в изучении генезы национальной системы противодействия контрабанде и формирования института дознания по делам этой категории. После Киевской Руси (период IX — середины XIII веков), именно во времена функционирования Запорожской Сечи и Казацко-гетманского государства формируются основы Украинской государственности. Несмотря на притеснения и трагические страницы истории в отношениях украинцев с Российской империей, Польско-Литовской державой, Османской империей и Крымским Ханством, важно признать, что именно в этот период были впервые определены и признаны многими странами границы украинских государственных образований. Атаманы и гетманы проводили достаточно самостоятельную внутреннюю и внешнюю политику, направленную на закрепление государственной самостоятельности. В Запорожской Сечи верховная власть находилась в руках ка-

зацкого совета, который избирал атамана, есаулов, писаря, обозного и судью [4]. Обязанности по организации и ведению пограничной службы, проведению дознания и следствия относительно преступлений, совершенных на территории Сечи, контроль над выполнением судебных решений кошевого атамана и военного совета, - возлагались на военного есаула [5].

Свободолюбивые и демократические процессы, лежавшие в основе формирования Запорожской Сечи, обусловили недоверие казаков к существующим письменным законам иных государств (статутам и магдебургскому праву), и сформировали потребность в собственной правовой системе. Правосудие в Сечи отправлялось в соответствии с нормами обычного казацкого права, на основе применения старинных обычаев, «*словесным правом и здравым смыслом*» [6, с.121]. Это подтверждает, например, Жалованная грамота царя Алексея Михайловича Войску Запорожскому (27.03.1654). Грамота, фиксируя факт присоединения Казацко-гетманского государства к Российской империи, в одном из своих положений сохраняла войску Запорожскому право судиться «... у своих старшин по давнишним правам их...», а также предписывала царским поданным не вмешиваться в судопроизводство казацкого государства [6, с.147]. Военно-административное устройство Запорожской Сечи оказало влияние на организацию судебных процессов по делам о контрабанде и систему противодействия контрабанде (в том числе дознания), обязательными субъектами которых были представители военной власти и специально обученные казаки.

В свою очередь, таможенная служба стала одним из важных элементов административно-

правовой и экономической системы Запорожского Войска (Коша Запорожского). Казачество организовало собственную систему таможенной защиты, поступления от которой были одним из ведущих источников доходов Коша Запорожского. Создается сеть таможенных постов на границах с Польшей, Крымским ханством, позже – Гетманщиной. Только на Переволоченской переправе (крупнейший пункт поступлений таможенных сборов Запорожья), - на границе ”запорожских вольностей”, по состоянию на 1688 год казаки собирали с купцов пошлины (”мостового”) на 13 тыс. руб. в год.

В аппарате управления на Сечи была выделена отдельная группа должностных лиц, на которых непосредственно возлагались таможенный досмотр, взимание таможенных сборов с купцов, промышленников, чумаков, а также противодействие контрабандному провозу товаров. В нее входили: – ”военный кантаржей”, который следил за мерами веса, собирал налоги с товаров, которые ввозились на территорию Войска Запорожского; – четыре ”военные шафари” и их помощники ”подшафари”, которые следили за порядком ввоза товаров, собирали пошлину с приезжих купцов; – писцы и подписари, которые вели соответствующую документацию; – казацкие команды при шафариях, которые контролировали пути возможного провоза контрабандных товаров, и в случае необходимости силовым путем пресекали нарушения таможенных правил [7]. Таможенные сборы с купцов распределялись таким образом: две трети поступали в общую кошевую казну, а треть оставалась в распоряжении старшины паланок (территориальных административно-хозяйственных единиц, во главе каждой из которых стоял пол-

ковник, в руках которого была сосредоточена вся военная, административная, судебная и финансовая власть в паланке) [8].

Как видим, в самом начале формирования системы противодействия контрабанде в Запорожской Сечи функции организации и исполнения дознания по делам этой категории возлагались на государственных служащих (военного есаула, шафари, казацкие команды при шафариях), которые непосредственно выполняли таможенные функции или же противодействовали контрабандным проявлениям. Но в связи со слабостью государственного механизма управления и значительным потоком контрабанды, а также под влиянием лоббирования представителями олигархических групп собственных корыстных интересов, ширится практика передачи таможенных застав в аренду [8]. Арендаторы платили часть таможенных сборов в казну Коша Запорожского. Однако уже тогда подобная практика порождала серьезную проблему нарушения законности (современный прообраз коррупции) и взимания необоснованно завышенных ставок таможенных сборов. Это, в свою очередь, служило дополнительным криминальным фактором для увеличения контрабандных проявлений.

Надо отметить, что уже во времена существования Казацко-гетманского государства, параллельно с таможенными учреждениями Гетманщины, таможенная система Запорожской Сечи продолжала функционировать и вести борьбу с контрабандой. Например, исследователями отмечается, что в период Алешковской сечи (1711-1734 гг.) вырабатывались и предпринимались меры для предотвращения эскалации контрабандной активности. Ситуация характеризовалась тем, что группы «торговых людей» по 100-300 человек через труд-

но доступные места старались обходить казацкие таможенные посты, чтобы не платить пошлину. Тогда по договоренности с крымским ханом запорожцы выставили дополнительные отряды на пяти переправах через Днепр и Южный Буг и их притоках. Пути перекрывали специальные таможенные посты, а мобильные отряды казаков разыскивали, задерживали контрабандные валки и конфисковывали товары [9].

Таким образом, в условиях неразвитого таможенного, уголовного, административного и уголовно-процессуального права, формы дознания по делам о контрабанде в Запорожской Сечи формируются исходя не из предписаний правовых норм, а под влиянием функциональной целесообразности. Уполномоченные должностные лица начинают использовать механизмы международного сотрудничества в борьбе с контрабандой; постепенно получает признание общественной опасности и правовую квалификацию такой современный способ совершения контрабанды, как перемещение предметов контрабанды помимо мест дислокации таможенных постов. В связи с этим нарабатываются методики противодействия контрабанде, которые включали синтез прообразов современных форм оперативно-розыскной и уголовно-процессуальной деятельности. В частности, розыск контрабандных товаров казаками не мог целенаправленно проводиться без помощи конфиденциальных информаторов среди населения, проживающего на приграничной территории, без использования специальных методов – засад, негласного наблюдения и т.п. Задержание грузов, их осмотр, выяснение страны происхождения товара и факта уплаты необходимых таможенных платежей – составляло прообраз современного таможенно-

го контроля (осмотра транспортных средств, предметов с признаками контрабанды, товаросопроводительных документов и т.п.). Исторические документы свидетельствуют о том, что в качестве наиболее распространенной санкции за совершение контрабанды применялись штраф и конфискация контрабандного товара. Взаимосвязь между полученными доказательствами совершения контрабанды и назначением наказания практически не отслеживается по историческим источникам. Но нет сомнения в том, что шафари умело использовали эти категории на основе норм обычного казачьего права.

В результате Национально-освободительной войны 1648-1657 годов под руководством Богдана Хмельницкого, на основе казачьего самоуправления Запорожской Сечи сформировался один из последующих исторических типов Украинского государства – Казачко-гетманское государство. Несмотря на его вынужденную автономную принадлежность к Российской империи, это государственное образование обладало всеми признаками, присущему самостоятельному государству. В частности, сформированы аппарат власти и управления, хозяйственно-экономическая и торгово-финансовая системы. Определены границы и территория гетманщины. Так, согласно Зборовскому мирному договору с Речью Посполитой (1649) Украинское государство охватывало территорию до 200 тыс. кв. км., с населением более миллиона человек. Правительство и границы Гетманщины признали Валахия, Венеция, Крым, Молдова, Россия, Трансильвания, Турция, Швеция и другие страны. Казачьему государству было присуще оригинальное административно-территориальное устройство. В

соответствии с указанным договором территория свободной Украины занимала три воеводства: Киевское, Брацлавское и Черниговское, которые после освобождения были поделены на 16 полков и 272 сотни [10].

Формирование гетманского государства серьезным образом повлияло на развитие украинского права. В основе права лежали, как и раньше, нормы обычного казачьего права. Вместе с тем, продолжали действовать законодательные акты других государств, в части, что не ущемляло прав украинцев. Например, Литовские статуты (1529, 1566, 1588 гг.), сборники магдебургского права, отдельные королевские и княжеские грамоты, постановления сейма Речи Посполитой. Постепенно, с укреплением государственности, главное место в системе правового регулирования общественной жизни начинают занимать акты гетманского законодательства (универсалы, декреты, грамоты, ордера, инструкции, письма). Источниками права были также международные соглашения, которые заключались гетманом, главным образом с соседними государствами. Нормы российского законодательства частично действовали на Слобожанщине и в Новоросии, не отменяя, вместе с тем, норм обычного права при рассмотрении уголовных дел. Однако, начиная с XVIII века, с наступлением на самостоятельность и независимость Гетманского государства Российской империей, российское законодательство получает все большее распространение на украинских землях [11].

В этих условиях создание таможенной системы выступало органической составляющей формирования национальной государственности, одновременно являясь одним из важнейших источников ее финансирования.

Борьбой с контрабандой и в дальнейшем занимались шафари. Наряду с взысканием денег за провоз товаров через мосты и дамбы, на таможенных постах они обнаруживали скрытые грузы, применяя против нарушителей таможенных правил штрафы и конфискацию грузов вместе с транспортом. Этими должностными лицами велись и одни из первых учетов контрабандистов - специальные журналы «записи пойманных», «записи пойманных проезжих от Азовского моря с Запорожских кос через речку Кальмиус, кто именно опознанный, и со сколькими возами и в какие места везут» [9].

Примерно с 1652 года начал работу новый государственный орган – финансовая канцелярия, в компетенцию которой входили вопросы контроля над поступлением таможенных платежей в общегосударственную казну. Руководитель этого органа – генеральный подскарбий, - координировал работу специально уполномоченных таможенных служащих – дозорцев, индукторов и экзаторов [12]. Универсалами гетмана закрепляются правила перемещения товаров через государственные границы Гетманщины, устанавливаются места размещения таможенных постов, определяется их статус, режим и порядок работы. Интересными в этой связи являются сведения об определении нового способа контрабанды – сообщения таможенным органам заведомо неправдивой информации относительно собственника товара [13].

В основу противодействия контрабанде и отправления дознания положено тесное взаимодействие специально уполномоченных государственных служащих и военных. В частности, создано подразделение казаков, специально подготовленных для розыска и задержания контрабан-

ды. Полково-сотенная администрация обязывалась содействовать таможенникам, наказывать нарушителей таможенных правил (контрабандистов). Главную роль в разрешении спорных вопросов нарушения таможенных правил играли полковые (паланковые) суды. Если дознание по делам о контрабанде проходило в традициях инквизиционного уголовного процесса, то производство в судах было состязательным. Поэтому именно через публичную судебную практику начинают формироваться основы правовых оценок относимых, допустимых и достаточных доказательств виновности контрабандистов, добытых в ходе дознания. В сборнике норм «Права, по которым судится малороссийский народ» (1743) указаны виды применяемых доказательств: собственное признание, письменные документы, показания свидетелей, свидетельствование под присягой; результаты розыска, испытания или пыток (п. 1 Арт. 13 Гл. 8) [6, с. 204]. В свою очередь, необходимость доказывания, как правовой фактор, оказывало влияние на формирование и применение соответствующих процедур получения указанных доказательств в ходе дознания.

Выводы. Военно-административное устройство Запорожской Сечи и Казацко-Гетманского государства оказало заметное влияние на организацию дознания и судебных процессов по делам о контрабанде, обязательными субъектами которых стали специально уполномоченные государственные служащие (есаулы, шафари, подшафари, дозорцы, индукторы, экзиторы, сотрудники финансовой канцелярии), представители военной власти и специально обученные казаки. В этот период нормативно определены два способа контрабанды – перемещение товаров вне пун-

ктов расположения таможенных постов, а также с предоставлением таможенным органам неправдивой информации о собственнике товаров.

Дознание в делах о контрабанде включало синтез прообразов современных форм оперативно-розыскной и уголовно-процессуальной деятельности. Кроме функциональной целесообразности, норм обычного казацкого права, актов гетманского законодательства, международных договоров, на содержательную сторону и формы организации дознания оказывала влияние публичная судебная практика полковых (паланковых) судов, система доказывания по уголовным делам. Проведение дознания по делам о контрабанде в указанный исторический период закономерно возлагалось на служащих, непосредственно выявивших признаки (следы) контрабанды.

В результате сделанных выводов автор считает, что закрепленный в действующем уголовно-процессуальном законодательстве Украины институт дознания, в части выявления и фиксации следовой (фактической) основы возможных доказательств контрабанды, не основан на развитии позитивных признаков и эволюционных началах. В связи с этим, использованный подход вызывает обоснованные сомнения в правильности и эффективности исследуемого институтогенеза в уголовно-процессуальном праве.

Литература:

1. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія права (з схемами, кросвордами, тестами): Підручник [М.С. Кельман, О.Г. Мурашин]. – К.: Кондор, 2002. – С. 103-104.
2. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. [М.М. Михеєнко, В.Т.

Нор, В.П. Шибіко]. – К.: Либідь, 1999. – С. 73.

3. Мальцев Г.В. Социальные основания права / Г.В. Мальцев. – М.: Норма, 2007. – С. 471 – 472.

4. Малик Я. Історія української державності / [Малик Я., Вол. Б., Чуприна В.]. – Львів: Світ, 1995. – С. 35.

5. Наливайко Д. Козацька християнська республіка / Д. Наливайко. – Львів: Світ, 1994. – С. 214.

6. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. / Упоряд.: А.С. Чайковський (кер.), О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс, В.В. Свистунов, Г.І. Трофанчук. [А.С. Чайковський]. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 656 с.

7. Яворницький Д.И. История запорожских казаков. [Д.И. Яворницький]. – К.: Наук. думка, 1990. – Т. 1. – С. 185, 428-430.

8. Мицак А.П. Становлення і розвиток митного законодавства на території України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А.П. Мицак; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2005. – С. 36.

9. Гальський К.Є. Торгівля і митна справа Запорозької Січі (друга половина XVI – 70-ті роки XVIII ст.). [К.Є. Гальський]. – К.: Панорама, 2005. – С. 245 - 252.

10. Музыченко П. П. История государства и права Украины: Учеб. пособие / П.П. Музыченко. – К.: Знання, 2006. – С. 173-175.

11. Иванов В.М. Історія держави і права України: Підручник / В.М. Иванов. – К.: МАУП, 2002. – Частина 1. – С. 99.

12. Бойко І.Й. Держава і право Гетьманщини. [І.Й. Бойко]. – Львів: Світ, 2000. – С. 28-29.

13. Крип'якевич І. Український державний скарб за Богдана Хмельницького / І. Крип'якевич // Записки НТШ ім. Т. Шевченка у Львові. – 1920. – Т. 130. - С. 95.

LISTA publicațiilor în „Legea și viața” pentru anul 2015

Nr. 1

V. GUȚULEAC. Președintele Republicii Moldova ca subiect al administrării publice și ca subiect al dreptului administrativ
 D. BOAGHI. Proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale cu statut special de guvernare din Republica Moldova
 N. MARIAN. Garanțiile aferente restituirii creditului ca parte componentă a raportului de credit bancar
 P. АНДРУСИШИН. Этапы организации правового воспитания в современном обществе
 В. БАБАКИН. Противодействие молодежной преступности в сфере информационных технологий
 А. БАБЕНКО. Прогнозирование, планирование и программирование противодействия преступности на основе знаний ее региональных особенностей
 Ю. БАЛЮК. Общая совместная собственность супругов на квартиру: проблемы правовой регламентации в Украине
 А. БАСОВА. Развитие договора охраны физических лиц в Украине
 Л. БУРЯК. Особенности определения понятия «специальные знания» в гражданском процессе Украины

Nr. 2

G. COSTACHI, V. ALBU. Reflecții asupra culturii juridice în activitatea legislativă
 L. ROTARU-MASLO. Dreptul aplicabil contractului de vânzare internațională
 E. BUGUȚA, A. ȚURCAN. Mecanismul și condițiile realizării dreptului la acțiune civilă de către minori-victime într-un proces penal
 V. ENICOV. Securitatea persoanei ca element component al securității naționale
 N. CIOBANU. Principiul autonomiei de voință – fundament al determinării legii aplicabile contractului comercial internațional
 A. PRISAC. Stingerea obligațiilor prin compensare și confuziune în procedura insolvenței
 C. UNGUREANU. Raportul *putere politică – opoziție* și rolul ONG-urilor în cadrul acestuia
 И. БАНДУРКА. Понятие ребенка в национальном законодательстве и международно-правовых документах
 Е. БАХУРИНСКАЯ. Уголовная ответственность за преступления против безопасности труда по законодательству Украины и других стран
 Ю. БЕЛЕНКОВА. К вопросу о сотрудничестве Украинской ССР с ЮНЕСКО в становлении институтов международного гуманитарного права
 P. БЕЛЯКОВ. Профилактика правонарушений в сфере телекоммуникаций, как отдельное направление деятельности управления борьбы с киберпреступностью МВД Украины

Nr. 3

Ș. BELECCIU, I. COJOCARU. Deosebiri conceptuale între actul administrativ și alte categorii de acte juridice
 M. BORDIAN. Impactul societății civile asupra protecției consumatorilor de energie electrică pentru necesități casnice
 I. BLANARI. Sfera controlului parlamentar
 V. MAZUR. Primarul – reprezentant al statului la nivel local
 A. PRISAC. Omogenitatea creanțelor compensabile.....
 В. БОЙКО. Финансово-экономические и правовые предпосылки становления в Украине муниципальной полиции
 В. БАЛИН. Европейский опыт реформирования международных автомобильных перевозок
 P. ГАВРИЛЮК. Лишение специального права как вид административного взыскания в Украине: реалии и перспективы реформирования

O. ГРОМОВА. Совершенствование украинского законодательства о государственном контроле качества защиты экономической безопасности субъектов хозяйствования
 В. ГРИНЧАК. Международно-правовые аспекты классификации международных противоречий: современная теория и практика

Nr. 4

A. CERCHEZ. Aspecte controversate privind identificarea formelor răspunderii juridice
 D. OSTAȘCIUC. Constatările penale în cazuri de traficare a copiilor, pe baza informațiilor obținute din măsurile speciale de investigații
 P. ȚURCAN. Sistemul armonizat de descriere și codificare a mărfurilor ca factor determinant în facilitarea și dezvoltarea comerțului extern
 C. RUSNAC. Rolul audierii la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare
 А. АГАРКОВА. Становление уголовной ответственности за массовые беспорядки в странах СНГ
 А. АКСЮТИНА. О некоторых правовых аспектах предоставления продюсерских услуг в Украине
 В. АНДРИЕНКО. Юридическая природа форфетирования
 А. АНИСИМОВА. Корреляция экологических прав и обязанностей: естественно-правовые подходы
 O. БАИК. Международно-правовой договор как источник налогового права Украины
 E. BILOUSOV. Value concepts of „economic law and order” and „economic security” (problem)

Nr. 5

G. COSTACHI, I. IACUB. Reflecții asupra securității juridice în statul de drept
 E. MORARU. Modalitățile tragerii la răspundere juridică a statului și reprezentanților săi
 N. SLUTU, G.S. SLABU. Noțiunea de contract sportiv – contract de munca, desprinsă din analiza dispozițiilor legale interne
 В. SLIPENSKI. Reflecții asupra instituției răspunderii șefului de stat
 Д. БИЛЕНЕЦ. Таможенная стоимость как основной элемент таможенно-тарифного регулирования при оформлении товаров в зоне таможенного контроля
 И. БОРИСОВ. К вопросу об организационно-правовой форме участников рынка финансовых услуг
 А. АГАКЕРИМОВ. Система и проблемные вопросы условий избрания домашнего ареста как меры пресечения
 А. БАБЕНКО. Юридические гарантии трудовых прав работников при применении испытания при принятии на работу в Украине
 M. АБРАМОВ. Отстранение от наследства в зарубежном законодательстве

Nr. 6

M. CORJ. Data actului oficial
 G. MACOVEI. Actele de procedură ale instanței de judecată dispuse în cadrul procedurii de faliment în legătură cu valorificarea masei debitoare
 C. POPA. Consolidarea parlamentului Republicii Moldova în condițiile constituționalismului contemporan
 V. SCHIBIN. Atacul de tip raider ca formă de realizare a preluării forțate a întreprinderii
 А. СОСНА, И. АРСЕНИ. Правовая природа договора оптовой купли-продажи в законодательстве республики Молдова
 В. ШВЕЦ. Правовое обеспечение восстановления земельных участков
 M. УЩЕРБАКОВСКИЙ. Процессуальные полномочия руководителя экспертного учреждения как субъекта судебно-экспертной деятельности

T. ЮЗЬКО. Взаимообусловленность права на охрану труда и права на жизнь работника
 С. ЯКИМОВА, В. КУШПИТ. Особенности подкупа в связи с выборами или референдумом по уголовному законодательству Украины и республики Молдова

Nr. 7

G. COSTACHI, V. KUCIUK. Finanțarea separatismului – factor de periclitare a securității naționale a Republicii Moldova
 I. RĂILEANU. Aspecte juridice ale bancrutei de stat în contextul executării obligațiilor contractuale
 G.S. SLABU. Munca desfășurată în baza contractului individual de muncă sau în baza unui contract de prestări servicii
 O. CERNEI. Drepturile și obligațiile vânzătorului ca subiect al contractului de vânzare-cumpărare a terenurilor
 L. BUGA. Cu privire la construirea legii penale după modelul normei juridice penale
 G. CIOCÎRLAN. Concepții științifice cu privire la natura juridică a cetățeniei
 C. MĂNESCU. Raporturile internaționale privind cooperarea dintre state pentru prevenirea și combaterea fenomenului de evaziune
 H. БАКАЯНОВА. О совершенствовании системы органов адвокатского самоуправления в Украине
 E. АНДРЮЩЕНКО. Международно-правовое регулирование общеобязательного государственного социального страхования от несчастного случая на производстве
 A. SMOCHINĂ. Recenzie la monografia „Cultura și educația juridică – condiții necesare pentru edificarea statului de drept”, semnată de dl doctor habilitat în drept, profesor universitar Gheorghe Costachi

Nr. 8

G. COSTACHI, A. MUNTEAN. Eficiența și legitimitatea puterii de stat
 M. STĂVILĂ. Efectele stărilor modificatoare (de agravare și/sau de atenuare) în procesul diferențierii și individualizării pedepsei penale
 V. ALBU. Controlul parlamentar: concept, forme și importanță
 C. MĂNESCU. Răspunderea juridică pentru evaziune fiscală în Republica Moldova
 I. BOSTAN. Noțiunea, conținutul și clasificarea sancțiunilor juridice
 G. CIOCÎRLAN. Abordări științifice occidentale privind instituția cetățeniei
 V. ENICOV. Reflecții asupra semnificațiilor securității ca fenomen social
 I. CRISTAL. Examinarea sau executarea adreselor curții constituționale?
 V. KUCIUK. Abuz de drept și raportările societăților pe acțiuni

Nr. 9

V. PUȘCAȘ, V. KUCIUK. Notorium non est probandum or Q.E.D. (analiză juridică – studiu de caz constituțional)
 V. GUȚULEAC, T. MOSTOVEI. Încălcarea normelor de conduită ca temelie al răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarului public
 I. LARII, M. NUCU. Pericolul și tendințele infracționalității legate de circulația ilegală a substanțelor narcotice
 E. BUGUȚA. Noțiunea, condițiile și efectele cazului fortuit în dreptul penal
 M. PAVLENCU. Cadrul normativ național în domeniul prevenirii, constatării și eliminării formelor de discriminare a persoanelor cu dizabilități

H. АХТЫРСКАЯ. К вопросу о трансграничном наблюдении в уголовном процессе Украины: проблемы имплементации и толкования конвенционных положений
 A. БАШТАННИК. Трансформация механизмов регулирования деятельности органов власти в контексте европейских принципов публичного управления
 H. БОБЕЧКО. Подготовка уголовного дела к разбирательству в суде апелляционной и кассационной инстанции
 Л. ВЕСЕЛОВА. Профилактика дорожно-транспортных происшествий в системе гарантий безопасности дорожного движения
 E. ГОДОВАНИК. Пути имплементации европейских образовательных стандартов в национальную правовую систему Украины

Nr. 10

E. MORARU. Răspunderea juridică – expresie a condamnării de către stat a unei conduite ilicite
 E. BUGUȚA, S. GAVAJUC. Obiectul juridic și obiectul material al infracțiunii de primire a unei remunerații ilicite pentru îndeplinirea lucrărilor legate de deservirea populației
 A. BĂCU, I. BĂCU. Dimensiuni teoretico-științifice privind clasificarea pozitivistă a principiilor dreptului procesual civil
 G. ARDELEAN. Problema responsabilizării subiectului vinovat de cauzarea prejudiciului ecologic în cazul în care acesta este subordonat jurisdicției transnistrene
 M. GULIAN. Abordarea doctrinară a responsabilității și răspunderii juridice în domeniul ocrotirii sănătății
 A. RACU. Analiza sistemelor electorale ale Republicii Austria și regatului Belgiei
 V. URSU. Evoluția conceptului de vinovăție cu valoare juridică în teologie și filosofie, în contextul istoric
 B. ЧЕРБА. Административная ответственность за правонарушения, посягающие на здоровье населения, здоровье лица, санитарно-эпидемиологический режим
 A. COCHA, H. СЛУТУ. Исполнение судебных решений, определений, постановлений, приказов и других исполнительных документов
 G. COSTACHI. „Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept” (autor Petru Railean) – o lucrare importantă și utilă pentru fiecare

Nr. 11

D. BALTAG, E. BALTAGA. Pluralismul punctelor de vedere în problema definirii dreptului în gândirea juridică europeană
 T. CAPȘA, O. TATAR. Noi reglementări privind locuința socială: aspecte juridico-practice
 A. RACU. Analiza sistemelor electorale ale Republicii Letonia și Republicii Lituania
 G. ARDELEAN. Particularități ale acțiunii în justiție pentru repararea prejudiciului ecologic cauzat de minori
 L. BONTEA. Regimul juridic al terenurilor agricole
 V. GUMANIUC. Educația parentală – punctul de pornire în re-socializarea condamnaților
 M. PAVLENCU. Forme de discriminare a persoanelor cu dizabilități
 S. PRODAN. Regimul de corijare și re-educare a condamnaților
 S. GAVAJUC. Elementul material al infracțiunii de primire a unei remunerații ilicite pentru îndeplinirea lucrărilor legate de deservirea populației
 B. ЧЕРБА. Административная ответственность за правонарушения в области энергетики и жилищно-коммунального хозяйства